

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

*1910. évi folyam * III. füzet.*

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1910.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Gulyás Pál. Az új fővárosi közkönyvtár tervezete	193
Vértesy Jenő. Hugo Károly iratai a M. N. Múzeum könyvtárában ...	214
Dr. Gulyás Pál. Az 1680. évi üstökösjárás irodalmához. (Első közlemény, három hasonmással)	242
Tárca. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára az 1910. év második negyedében	263
A magyar tud. akadémia könyvtára 1909-ben	267
Szakirodalom. Paul Kersten: Der exakte Bucheinband. Ism. <i>dr. Gulyás</i> <i>Pál.</i> — Dr. Gulyás Pál: Népkönyvtári intézmények Párisban és Lon- donban. Ism. <i>d'I. K.</i> — A m. kir. József-műegyetem könyvtárának címjegyzéke. 3. kiad. Ism. <i>Σ.</i>	269
Külföldi folyóiratok szemléje. Deutsche Literaturzeitung. XXXI. 15., 17., 19—23., 25., 26. — La bibliofilia. XI. 1., 2. — Revue des bibliothèques XX. 1—3. — Rivista delle biblioteche e degli archivi. XX. 9—12. — The library journal. XXXV. 4., 5., 6. — Zeitschrift für Bücherfreunde. Új f. II. 1., 2., 3. — Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVII. 4—5. ...	276
Horváth Ignác. A magyar bibliografiai irodalom az 1910. év I. és. II. negyedében	280
Vegyes közlemények. Delisle Lipót † (Σ). — Dr. Katona Lajos † (<i>Gl.</i>) — Kinevezések a m. n. múzeum könyvtáránál. — A m. n. múzeum könyvtárának tisztviselői tanulmányúton. — Egy XVIII. századbeli bácsmegyei táblabíró könyvtára. (<i>Zsoldos Benő.</i>) — A kassai könyv- kötészet történetéhez. (<i>Timár Kálmán.</i>) — Egy ismeretlen magyar hebraista. (<i>Dr. Marmorstein Artur.</i>)	283
Változások a magyarországi nyomdáknál 1910 május—augusztus hóna- pokban	288
Melléklet. A hazai hirlapirodalom 1909-ben	1—20

AZ ÚJ FŐVÁROSI KÖZKÖNYVTÁR TERVEZETE.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

I.

Már jó néhány esztendeje, hogy kulturpolitikuskaink figyelme egy égető társadalmi probléma, a magasabb iskoláztatásban nem részesült felnőttek továbbképzése, az u. n. szabadtanítás felé irányul, melynek helyes megoldása az egyetlen célra vezető eszköz az általános műveltség szintjének emelésére. Ennek a szabadtanításnak egyik legfontosabb ága, nélkülözhetetlen kiegészítője a tudomány mai színvonalán álló ismeretterjesztő s összefoglaló kézikönyvekkel, népszerűsítő, de tudományos értékű folyóiratokkal s jól megválogatott szépirodalmi művekkel felszerelt közkönyvtár. Hiszen a könyvtár kiegészítő munkássága nélkül ma már az elemi ismereteket közvetítő alsófokú népiskola sem lehet el, hogyan nélkülözhetné tehát a magasabb műveltség terjesztésén munkálkodó szabadoktatás? Jól mondta Földes Béla a szabadoktatás országos szervezete tárgyában tartott értekezleten, hogy «a legtöbb tudományban a tulajdonképeni és igazi tanítás a könyvekből történik. A ki nem tanul alaposan könyvekből, nagyon keveset tud». ¹ Ugyanez értekezleten Berzeviczy Albert is rámutatott, habár csak futólag, «az iskolán kívüli közművelődés egy másik igen fontos tényezőjé»-re ²: a múzeumok- és könyvtárakra. Halász Ferencz pedig egyenesen kimondja, hogy «könyvtárak nélkül a művelődés terjesztése lehetetlen; ha könyvet nem adunk a nép kezébe, nem képes magát tovább művelni». ³

Mégis mit látunk? Míg a társadalom áldozatkészsége, részben az állam és — legalább Budapesten — a község támoga-

¹ A szabadoktatás országos szervezete. Közreadja az Orsz. Közoktatási Tanács. Budapest, 1909. 166. l. ² U. o. 168. l. ³ U. o. 198. l.

tásával is, már évekkel ezelőtt létre hozta, felvirágoztatta s fenntartja az iskolán kívüli oktatás egyik faktorának, a tanfolyamoknak végrehajtó közegeit: minők pl. a Szabad Egyetem, a Szabad Lyceum, az Erzsébet Népakadémia s az Uránia tudományos egyesület, addig a kurzusok természetes kiegészítőit, a könyvtárakat csak egészen másodlagos figyelemben részesítette, szinte elhanyagolta. Ennek ékes tanúbizonysága az a törvényjavaslat-tervezet, melyet az Országos Közoktatási Tanács az iskolán kívül eső oktatásról kidolgoztatott. E javaslat 10. §-ában a könyvtárakról mindössze ez olvasható: «Gondoskodik (a népakadémiai bizottság) arról is, hogy a tanfolyamokkal kapcsolatosan a községekben megfelelő népkönyvtárak szerveztessenek».¹ A tervezett középfokú és felsőfokú tagozatra vonatkozó szakaszok még ennyiben sem terjednek ki az oly fontos könyvtárügyre s a felállítandó Szabadoktatási Tanács tagjai között hiába keressük a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsát, noha ez intézményünk épen a közművelődés emelését célzó nép- és szabadkönyvtárak megalkotására fekteti munkásságában a fősúlyt.

Honnan magyarázható e közömbösség? Azt hiszem, nem csalódunk, ha e közöny egyik főokát a nagyközönségnek egy az intéző körök által is osztott balvéleményében keressük. Míg az senkinek sem jutott eszébe, hogy a szabadtanítás céljaira főiskoláink szaktanfolyamait használja fel, a pusztá érdeklődőt az élethivatására készülővel zárja össze s például a nagyközönséget az orvosnövendékek számára rendezett klinikai tanfolyamokra utalja, hanem a készség, értelmi felfogás és érettség legkülönbözőbb fokait nivellálni törekvő külön «népszerűsítő» kurzusokra bocsátja, addig, ha arról van szó, hogy e kurzusok hallgatói a tárgykörbe vágó olvasmányokkal ugyan hol mélyítsék s rögzítsék meg a hallottakat, szinte mindenki mai fennálló tudományos könyvtárainkra utal. Igaz: a közvéleményt e helytelen felfogásra a tudományos könyvtárainkban tényleg fennálló gyakorlat vezette, mely azonban belső ellentmondásban áll e könyvtárak valódi rendeltetésével s rendeltetésüknek megfelelő fejlesztésével. Az egyetemi könyvtár pl. kétségkívül az egyetemi tanárok, az egyetemi hallgatók s az egyetemi fokozatokat elnyer-

¹ U. o. 133. 1.

tek számára létesült, fejlesztésénél kizárólag ezek szükségletei az irányadók, de már használatánál egy bizonyos alsó életkor szinte az egyetlen korlátozás. Hasonló a helyzet az akadémiái, a múzeumi könyvtárnál is, melyek fejlesztése szintén rendeltetésükhöz mért határok közt mozog, míg hozzáférhetőségük csaknem korlátozatlan. E könyvtárak célja és közönsége közt fennálló ezen ellentmondás azután a legfőbb szülőoka annak az elégtelenségnek, panasznak, mely az olvasók köréből rövidebb-hosszabb időközökben, de szinte évről-évre fölhangzik.

Ezen egészségtelen helyzet orvoslására több mód kínálkozik. Az első s kétségkívül legkényelmesebb mód abban állana, ha e könyvtárak nyilvánosságát összhangba hoznók eredeti céljaikkal, azaz, ha olvasó- és dolgozóhelyiségeiket csak az önálló tudományos kutatás, illetve a főiskolai képzés számára tennők hozzáférhetőkké. A megoldásnak ez a módja azonban manapság, midőn minden még oly észszerű korlátozást is szívesen magyaráznak osztályérdekek egyoldalú istápolására, nem ajánlatos.

A másik mód az volna, ha valamelyik már létező tudományos könyvtárunk eddigi sajátos céljainak épségben tartása mellett általános jellegű intézménynyé fejlesztetnék. Ennek a nézetnek több kiváló képviselője van, többek közt Wlassics Gyula, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének és Tanácsának az elnöke, a ki egyik közgyűlési megnyitóbeszédében ama meggyőződésének adott kifejezést, hogy «nagy haladás lenne, ha ... a múzeum könyvtára eddigi szűk keretéből általános nagy könyvtárrá alakíttatnék».¹ Ez átalakítás azonban — egyebet nem tekintve — oly óriási alapbefektetéseket, színvonalon tartása oly mértékű évi javadalmazást igényelne, hogy megvalósítását az ország jelenlegi gazdasági helyzetében aligha remélhetjük. E mellett, az ekként átalakított «nemzeti könyvtár», noha általánosságánál fogva fokozottabb mértékben ki tudná elégíteni a nagyközönség igényeit, mégis továbbra is megőrizné szigorúan tudományos jellegét s végleg sohasem szüntetné meg azt az ellentétet, melyet a tudományos könyvtárak célja s a nagyközönség közt fentebb megállapítottunk.

Van azonban egy harmadik mód is, mely a nagyközönség

¹ V. ö. Múzeumi és Könyvtári Értesítő II.

s már fennálló könyvtáraink érdekeit egyformán kielégítené, a nélkül, hogy ez utóbbiak megállapodott kereteit megbontani, vagy hozzáférhetőségüket korlátozni kellene. S ez a mód abban áll, ha — legalább egyelőre — a fővárosban oly közkönyvtár létesül, mely nem csak, hogy nyitva áll a közönség legszélesebb rétegeinek, de a melynek szervezésénél, fejlesztésénél is épen a legszélesebb rétegek igényei az irányadók. Ha ez megtörténik, akkor már létező tudományos könyvtárainkban szinte önmagától, minden korlátozó intézkedés nélkül, helyreállana az egyensúly céljuk és közönségük között.

Igaz, hogy egyúttal megesappanna az évi forgalom mértéke is, a minek a statisztikai kimutatások jelen korszakában tulságos jelentőséget szokás tulajdonítani, de erős meggyőződésünk, hogy a mennyiségbeli csökkenés a minőség emelkedésével járna karöltve. Hiszen igen sok komoly kutató csak azért keresi föl ritkábban tudományos könyvtárainkat, mert — főleg a zord téli napokon — szinte lehetetlenség bejutnia a jól fűtött olvasótermekbe. S ugyan mit és hogyan olvasnak ezekben a zsufolt termekben? Egy-két találomra kiszedett példa az Orsz. Széchényi Könyvtár olvasótermének forgalmából hű képet ad róla: H. J. építővezető egy ültében Szilvek *Hypnotismusát*, Purjesz *Belgyógyászatát* és Beregszászi *Építési egységárait* «tanulmányozta»; T. B. orvostanhallgató Ehemann (sic!) *Babona és varázslat*, Than *Kémia II.*, Tóth Béla *Magyar anekdotakincs I., II. cz.* műveket kérte ki; F. J. joghallgató meglehetősen igénytelen módon kötötte össze a hasznost a kellemessel, a midőn Herczegh *Magyar jogtörténete* és Schwarzs *Institucziói és pandektái* mellett Dugonics *Aranypereceit* is forgatta; szinte megdöbbenő sokoldalúságot tanusított J. D., a ki egyidejűleg olvasgatta Spinoza *Tractatusát*, Higginson *Az Egyesült-Államok történetét* és Mann *Szülészeti műtéttanát*; végül a figyelem dicséretes koncentrációjáról tanuskodik H. A. kérőlapja, melyen Kalocsai *Illemkönyve*, *A pesti művelt társalgó* és a *Hódítás eszközei* szerepelnek. Azt hisszük, bizvást föltehetjük, hogy ez urak és megszámálhatatlan társaik aligha keresnek fel a Nemzeti Múzeum könyvtárát, ha volna egy olyan intézet, a hol modern szépirodalmi termékek, napilapok, folyóiratok legújabb számai s az ismeretterjesztő könyvek legjobbjai állanának rendelkezésükre.

Épen három esztendeje, hogy egyik előkelő napilapunkban¹ e visszaszámításra rámutattunk s egyúttal megjelöltük azt a módot, mely a helyzet orvoslására vezethetne: egy a főváros összes kerületeiben legalább egy-egy fiókkal bíró községi szabadkönyvtár létesítését. Hogy helyes úton jártunk, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy Ferenczi Zoltán a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége 1909. évi nagyenyedi közgyűlésén *A könyvtárak, mint a közművelődés eszközei* czimén tartott előadásában, valamint a Múzeumi és Könyvtári Értesítőben 1907 óta közzétett cikksorozatában is szintén sorompóba lépett egy ilyen, a fővárosban létesítendő közművelődési könyvtár létesítése érdekében s hogy ez álláspontot a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa is magáévá tette, a mikor elnöke, Wlassics Gyula f. é. február hó 21-én kelt emlékiratában, melyet a székesfővárosi tanácshoz intézett, a többek közt a következő indítványt terjesztette elő: «Vegye föl a fő- és székvárosi tanács a maga városfejlesztő programjába a legközelebbi jövő feladatai közé *egy fő- és székvárosi közművelődési nyilvános könyvtár alapítását*, esetleg a ma meglevőnek ilyenre fejlesztését, még pedig a fő- és székváros viszonyaihoz alkalmazott angol-amerikai minta szerint, melynek fokozatosan fejlesztendő fiókkönyvtáraival lássa el szükség szerint a különböző külsőbb területeket».²

Dr. Bárczy István polgármester, a ki a székesfővárosi lakosság anyagi szükségleteiről a szociálpolitikai alkotások tekintélyes sorozatával kívánt gondoskodni, a szellemi téren mutatkozó óhajoknak is eleget iparkodik tenni s szokott erélyességével karolta fel a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának ez előterjesztését is. Az ügy bővebb megvitatására ez évi június hó 20-ikára értekezletet hívott egybe s a fővárosi könyvtári bizottság útján emlékiratot készíttetett, mely a főváros álláspontját körvonalozza. A fővárosi könyvtári bizottság dr. Szabó Ervin főkönyvtárost bízta meg a memorandum kidolgozásával, a ki széleskörű előtanulmányokra valló munkáját *Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapestén* czimén tette közzé.

Az ügy rendkívüli fontossága indokoltá teszi, hogy ez emlék-

¹ Pester Lloyd 1908. szept. 4. sz. tárcza: Budapesti Bibliotheksmisereen.

² Múzeumi és Könyvtári Értesítő IV. 57.

irattal külön cikk keretében foglalkozzunk, részletesen ismertetve gondolatmenetét s rámutatva azon ellenvetésekre is, melyek dr. Szabó egyik-másik javaslata ellen fölhozhatók.

II.

Dr. Szabó Ervin tanulmánya első fejezetében rámutat arra az Angliában s az amerikai Egyesült-Államokban kialakult közvéleményre, mely a városok életében a *public libraryt* a községi házával és az iskolával egyenrangú tényezőnek tekinti; kifejti, hogy a könyvtár a közoktatásügy szerves része, mely az iskolával szemben, a hol «az ismeretek és tehetségek uniformálására» törekszenek, «az egyéni képességek ébrentartásának, az egyéni hajlamok ápolásának» nyújt eszközöket; s végül utal a németországi Bücher- und Lesehallebewegungra, mely angol-amerikai mintára a legutóbbi két évtizedben oly nagyarányú mérveket öltött.

A második fejezetben Budapest könyvtári viszonyait ismergeti, lehetőleg mérsékelt hangon, de mégis igen egyoldalú felfogással.

Azt az állítását teljesen osztjuk s másutt magunk is kifejeztük, hogy a székesfőváros részéről «a könyvtárügy kevés figyelemben részesült».¹ Amit azonban a főváros eddigi áldozatkészségéről mond, azt lehetetlen aláírunk. Szerinte u. i. a főváros 1906-ban könyvtárait 50.000 koronát költött, «ha a különböző iskolai könyvtárakra kiadott 30.000 korona összeget is könyvtári kiadásnak tekintjük». Ezt a 30.000 koronát azonban, épen az iskolai könyvtárak sajátos rendeltetésére való tekintettel, lehetetlen könyvtári kiadásnak tekintenünk. Maradna tehát 20.000 korona. Ha viszont a memorandum I. függeléke 3. táblázatából azt látjuk, hogy 1907-ben a főváros policziális jellegű könyvtárára 25.000 koronát költött, úgy joggal föltehetjük, hogy e fenmaradó 20.000 koronát 1906-ban szintén a fővárosi könyvtárra költötték. Ebből pedig önként adódik, hogy a főváros népkönyvtári célokra 1906-ban egy fillért sem költött. De ezt Szabó elfelejti figyelembe venni; összehasonlítja Budapest könyvtári kiadásait egyéb nagy városokéival s midőn kijelenti, hogy «Berlinnek

¹ I. m. 4. l.

már 1871-ben volt annyi lakója, mint Budapestnek ma, de népkönyvtárait még a nyolczvanas évek elején sem költött 30.000 koronánál többet», bizonyára akaratlanul, azt az impressziót kelti föl az olvasóban, mintha Budapest főváros a népkönyvtárak segélyezésében a nyolczvanas évek Berlinjével szemben alig 10.000 koronával maradna el.

Pedig egyébként dr. Szabó Ervin épen nem rejti véka alá a mondanivalóját s talán tulságosan pesszimista szemüvegen át nézi a helyzetet. Így, a mikor kijelenti, hogy «a szakemberek és kutatók régen tisztában vannak azzal, hogy Budapest tudományos könyvkészletei a legegységibb tudományos szükségletet sem elégítik ki».¹ Noha távol áll tőlünk az a gondolat, hogy az összes «szakemberek és kutatók» nevében nyilatkozzunk, annyit bizvást meg merünk kockáztatni, hogy ezen a téren talán még sem állunk olyannyira «csehül»² a mint Szabó gondolja.

Igaz s ezt mindnyájan tudjuk és hirdetjük, hogy «olyan jellegű nemzeti könyvtár, a milyen Angliában a *British Museum*, Franciaországban a *Bibliothèque Nationale*, az Egyesült-Államokban a *Library of congress*, Németországban a (berlini) *Kgl. Bibliothek*, Ausztriában a *Hofbibliothek* stb. stb. Magyarországon egyáltalán nincsen».³ De ez nem csupán az évi javadalmazás nagy különbségein mulik, a melyekre Szabó is rámutat, hanem még inkább az intézetek történeti multján s a fentartó államok egész gazdasági helyzetének óriási különbségén fordul meg. Azonban ha nincs is olyan könyvtárunk, mely az összes tudományos szakokat egyformán kiténően s oly mértékben képviselné, hogy az önálló tudományos buvárlat legkisebb igényeit is kielégítené, mégis a legtöbb szak tudományos művelésére, ha nem is bőséges, de legalább is kielégítő könyvtári segédeszközök állnak rendelkezésünkre. Csak nem szabad oly szűkre fognunk a «különösebb nehézségek nélkül hozzáférhető tudományos könyvtárak» körét, mint Szabó teszi. Dr. Szabó Ervin u. i. mindössze kilencz ily intézetről tud s kihagy oly jelentős gyűjteményeket, minők az Orsz. Iparművészeti Múzeum, a M. Kir. Műegyetem, a Földtani Intézet s a Kir. Orvosegyesület könyvtárai. Ezen kívül az egyetemi szemináriumok, laboratóriumok és klini-

¹ I. m. 5. l.² U. o. 7. l.³ U. o. 6. l.

kák, a M. Nemzeti Múzeum egyes osztályai, a Szépművészeti Múzeum s más tudományos intézetek mellett is fennáll több ezer kötetes, rendesen jól megválogatott, modern színvonalon álló szakkönyvtár, mely a szakembernek minden különösebb nehézség nélkül rendelkezésére áll. A mikor *tudományos* könyvtári használatról van szó, oly jelentős faktorok ezek a gyűjtemények is, hogy okvetlenül meg kell emlékeznünk róluk. Sajnos, a tudományokkal hivatásszerűleg foglalkozók egy része, legalább kezdő korában, nem igen tud ezekről a szakkönyvtárakról s többé-kevésbbé enciklopedikus jellegű könyvtárainkban keres gyakran hiába oly műveket, melyeket e szakkönyvtárakban bizvást megtalálhatna. E bajon nagyon segítene egy kis «Budapesti könyvtárkalauz», mely a fővárosban fennálló összes hozzáférhető könyvtárakat felsorolná, használatuk módját, állományukat röviden ismertetné.

Dr. Szabó ezután áttér azokra a könyvtári intézményekre, melyek székesfővárosunkban kizárólag a nagyközönség könyvszükségletét volnának hivatva kielégíteni. Vizsgálódása köréből, a dolog természetének megfelelően, teljesen kikapcsolja a kölcsönkönyvtárakat s a kaszinói és egyéb egyesületi könyvtárakat; az iskolai és intézeti könyvtárakról pedig külön szól egy másik fejezetben s ezuttal csakis a nép részére alkotott népkönyvtárak és szakszervezeti könyvtárak dolgával foglalkozik. Statisztikai adataihoz alig lehet hozzászólni, mert mint Szabó mondja, e népkönyvtárak «nagyobb része sokkal kisebb, sem-hogy működésük statisztikai földolgozást vagy leírást megérdemelt volna».¹ Dolgozata ötödik táblázatára hivatkozva, mely mindössze 12 népkönyvtárt vesz figyelembe s e 12 könyvtárban 1907-ről 55.000 kötetet mutat ki, azt állítja, hogy az összes budapesti népkönyvtárak állománya 1907-ben alig lehetett több 55.000 kötetnél».² Mi a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa legutolsó nyomtatásban megjelent évi jelentése alapján 20 könyvtárra 1908-ról csupán (kerek számban) 36.500 kötetet tudunk kimutatni. E számban nem foglaltatik benn a III. ker. nép- és iskolakönyvtár s a X. ker. rákosi nép- és iskolakönyvtár állománya, mely dr. Szabó szerint 1907-ben 3500 kötetet tesz s

¹ I. m. 8. l.² U. o.

nem foglaltatik benn a Budapesti Könyvtár-Egyesület központi könyvtára, mely 1908-ban 20.073 darabból állott.¹

Viszont az együttvéve 36.500 kötetet tartalmazó 20 népkönyvtár 1908. évi együttes forgalma a mi számításunk alapjául vett hivatalos jelentés szerint kerek számban 135.500 kötet volt, tehát valamivel kedvezőbb, mint a Szabó által föltételezett 115.000 kötetes forgalom. Abszolút számokban a kétféle kimutatás közötti különbség lényegtelen, de ha az adatok viszonylagosságát vizsgáljuk a forgalom szempontjából, akkor a mi kimutatásunk szinte 50%-kal kedvezőbb, mint az emlékiraté. Míg ugyanis dr. Szabó szerint egy-egy kötet alig kétszer forgott meg egy évben, a mi adataink szerint egy-egy kötet évi forgalma: 3-7.

Dr. Szabó fejtegetései további során a bécsi *Zentralbibliothek* adatait összeveti a *Budapesti Könyvtáregyesületével* s a mint ez előrelátható, a magyar intézetre valósággal megsemmisítő eredményekre jut. Ez összehasonlítások kitünő agitatorikus eszközök egy Budapesthez méltó szabadkönyvtár felállítása mellett, de rendkívül igazságtalanok a *Budapesti Könyvtáregyesületre* nézve. A bécsi *Zentralbibliothek* 23 fiókjával egész Gross-Wien területét behálózza, míg a *Budapesti Könyvtáregyesületnek* csupán hat fiókja van, valamennyi kizárólag a budai oldalon s még e hat közül is négy igen korlátolt körre szorítja működését, a mennyiben három katonai s egy kórházi czélokot szolgál; a fenmaradó kettő közül pedig az egyik csupán 1908 május havában nyílt meg mindössze 1400 kötetes könyvkészlettel. Maradna tehát az összehasonlításhoz egyetlenegy fiók — a központ inkább *reference library* jellegű — mely 7190 kötetével a Corvin-téri Vigadó egy második emeleti, kedvezőtlen fekvésű udvari szobácskájában szorong s még így is 24.021 kötetes forgalmat volt képes elérni, vagyis egy-egy kötetét nem, mint Szabó mondja, 1-3-szer, hanem 3-3-szer forgatta meg, a mi a 200.000 koronás évi költségvetéssel dolgozó *Zentralbibliothek* 5-6-szeres kötet-forgalmához már tetemesen közelebb áll. Ha pedig tekintetbe vesszük, hogy e fiók kiadásai 1908-ban 600 koronánál

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle 1910. évf. 44. l. E 20.073 db aligha tekinthető ugyanennyi kötetnek, mert hiszen az egyesület szerint ugyanekkor központi könyvtára 8552 műből állott.

többet aligha tehettek, mert hiszen a helyiség ingyenes, a kezelők díjazás nélkül teljesítik önként vállalt munkájukat és könyvbeszerzésre mindössze 475·50 koronát fordítottak, úgy egy-egy kölcsönzés költsége nem, mint dr. Szabó állítja, közel kétszerese a bécsi kölcsönzés költségének — kötetenkint 16·3 fillér 8·4 fillérrel szemben — hanem még felénél is kevesebb: 3·3 fillér!

Sajnálattunkra nem oszthatjuk azt az elismerést, melylyel dr. Szabó Ervin a Szakszervezeti Tanács kötelékébe tartozó szakegyletek könyvanyagának megválogatásáért adózik, még pedig épen azon tapasztalatok alapján, melyeket — dr. Szabó tanácsát követve — a szakegyleti könyvtárak nyomtatott katalogusaiból szereztünk. Ha végignézzük pl. *«A budapesti aranyművesek, vésnökök és rokonszalmák szakegyletének könyvtárjegyzékét»*, mely évszám nélkül, de az 1909. év elején jelent meg, úgy a magyar részben *«történelem, kor- és életrajzok, útleírások»* cz. szakban felsorolt 40 mű között egyetlen Magyarország egész történetét tárgyaló művet sem találunk, ellenben az egyház történetét egész sereg *«történeti mű»* igyekszik *«megvilágítani»*, hogy miféle módon, arról a *«történeti»* művek pusztá felsorolása¹ kellőkép tájékoztat. Miként nincs a könyvek között egyetlen teljes hazai történelem, úgy nincs egyetlen magyar irodalomtörténet sem. A *Bölcsélet, társadalomtudomány és szociális művek* csoportjában: Szász K., *Az ember tragédiájáról*, a *Történelem* stb. szakban: Boross, *Beöthy Zsolt életrajza* s Ferenczy, *Emlékbeszéd Tóth Kálmán felett* s a *Szak- és tankönyvek, naptárak* csoportjában Thaly, *Irodalomtörténet a Rákóczi-korból*, ime az egész, a mi e gyűjteményben a magyar irodalomtörténetet képviseli. Ilyen s ehhez hasonló színvonalú a legtöbb tudományos szak összeállítása: egy részük haszontalan férczművekből kerül ki, másrészük viszont vagy a legszűkkeblűbb pártszempontok szerint,² vagy pedig teljesen ötletszerűen állítottatott össze. A katalogus

¹ Beiffault, *Róma titkai a XIX. sz.-ban*; Corvin, *A papok tükre*; Fercal, *Az inkvizíció titkai* és *A spanyol inkvizíció története*, La Chadre, *A pápák bűnei*.

² Csak egyetlen kérdésre nézve találtam két különböző szempontból írt művet s ez Kossuth Lajos élete; az ő életét, jellemét és törekvéseit az aranyműves segédek Zimányi könyve és Gracza műve alapján ismerhetik meg.

szakbeosztása szintén minden kritikán aluli. A könyvtár «tudományos» anyaga négy osztályba van besorozva; ezek: I. Bölcsélet, társadalomtudomány és szociális művek; II. Történelem, kor- és életrajzok, útleírások; III. Szak- és tankönyvek, naptárak; IV. Vegyes. Képzeltető, hogy e négy szakban micsoda chaos keletkezik. Czögler, *A fizika története*, Darvai, *Üstökös-csillagok*, Darwin, *A fajok eredete és Az ember származása*, Flammarion, *Uránia* és *A világ vége* az I. szakcsoportba került; Bodnár, *Az erkölcsi világ*, Sebesztha, *Lélektani rajzok* és Spielman, *A hipnotizmusról*, ellenben a III-ikba. A szépirodalom megválogatásánál szintén érezzük a legelemibb kritikai érzék hiányát. Arany János, Kiss József, Reviczky Gyula, hogy csak azokat a költőinket említsük, a kiket hihetőleg dr. Szabó Ervin is érdemeseknek tart a beszerzésre, az aranyművesek szakegylete könyvtárából kiszorultak s kiszorultak Belenczéresi, Peterdi, Vermes, előttem ismeretlen remekei kedvéért. Vörösmarthy (sic) csak epikai költeményeivel szerepel, lyrája ellenben — mely pedig a nagyközönség szempontjából a legéletképesebb s így ily könyvtárban elsősorban volna beszerzendő — kimaradt; remélhetőleg nem a *Szózat* miatt, hanem csak pusztá véletlenségből. Mert másnak, mint a vak véletlennek nem tulajdoníthatjuk azt a névsort, mely e jegyzékben a költészetet képviseli.¹ A regényirodalom furcsaságai ismertetésével lapokat tölthetnénk meg, de beérjük egy-két számszerű adattal; Bársony 2, Bródy S. 13, Gárdonyi 2, Herczeg 3, Jókai 3, Mikszáth 7, Pekár 3, Szomaházy 4 s Thury 4 művel van képviselve, akkor, a mikor se szeri, se száma az eféle műveknek, mint Bartalus, *A kávéénikék*, (3 példányban is!) Bogdányi, *Pupák uram viselt dolgai*, Csomory, *A Duna titka*, Márkus, *Csintalan történetek* stb. stb. Csodálom, hogy dr. Szabó Ervin, a ki a szabadtanítás pécsi kongresszusán olyan elítélően nyilatkozott a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa könyvtárainak az összeállításáról, az ilyen nivón mozgó szakszervezeti gyűjteményekkel annyira meg van elégedve!

Dr. Szabó tanulmánya III. fejezetében a létesítendő új

¹ Ime a névsor: Belenczéresi, Casanova, Csizmadia, Dayka, Dömötör, Heine, Homér, Kisfaludy, Kiss A., Migray, Milton, Nikelsky, Pap K., Petőfi, Peterdi A., Tóth K., Vermes, Vitkovics, Vörösmarthy (sic), Zádor, Zrínyi M. gróf.

községi könyvtár feladatát, olvasókörét és könyvanyagát jelöli ki. A feladatot, illetőleg a dr. Szabó Ervin által idézett amerikai jelmondatot, «a legjobb könyveket, a lehetőleg legtöbb olvasónak a legolcsóbb uton», szívesen aláírjuk; azt a követelését is magunkévá tesszük, hogy «az új nyilvános könyvtárnak Budapest népességének minden osztályát és rétegét meg kell nyernie» és végül elfogadjuk azokat az elveket is, a melyeket az anyag megválogatására nézve a glasgowi városi könyvtár fejlesztési programjának mintájára fölállít. Igen helyesen mondja: «Az új nyilvános könyvtár anyaga sem a régi tudományos könyvtárakéval, sem a régi népkönyvtárakéval nem azonos. A régi tudományos könyvtárakéval megegyezik abban, hogy tudományos irodalmat is gyűjt; de eltér abban, hogy nem a szaktudósok szükségleteire van tekintettel és ezért a régi és ritka, de inkább csak történeti értékű irodalom helyett főként a modern irodalomra helyezi a súlyt és eltér abban is, hogy nagytömegű szépirodalmat tart készenlétben. Ebben viszont egyezik a régi népkönyvtárral. De ettől is eltér a szépirodalom modernsége és általánossága, másrészt a tudományos irodalom célzatosság nélkül összeválogatott gazdag gyűjteménye által».¹

III.

Lássuk már most, hogyan képzeli el dr. Szabó Ervin ezen modern és nagyszabásúnak ígérkező intézmény létesítését. Valljuk meg — a város pénzügyi helyzetének nyomása alatt — nem épen nagyszabású módon és sokszor ellentétben azokkal az elvekkel, melyeket mint irányadó szempontokat csak az imént maga is fölállított. Míg előbb határozottan kimondja, hogy az új könyvtár nem lesz a szaktudósok igényeire tekintettel, alig két lappal odébb, a tervezett könyvtár számára határozott részt kér a szaktudósok számára berendezett tudományos könyvtárak munkájából s azt ajánlja, hogy mivel a könyvtárak egyike sem kultiválja a kívánt mértékben (s talán hozzátehetnők a némelyeknek kedves irányban) az államtudományokat, az új könyvtár erre az egyetlen területre specializálja magát, v. i. míg a többi tudományágak csak oly mértékben volnának meg

¹ I. m. 16. l.

benne, a mely a nagyközönséget, annak művelt s kevésbé művelt rétegeit, mint érdeklődő laikusokat képes kielégíteni, addig az államtudományokat illetőleg a szaktudós aprólékos igényeit is tartsa szem előtt. S mindezt csak azért, mivel «a fővárosnak már most is van, ha új keletű is, de elég nagy államtudományi könyvtára, a mely hamarosan hézagpótló intézménynyé lett». A *Fővárosi könyvtár* érdemeit s hasznosságát ezen a téren készségesen elismerjük, de mindkét félre: az intézményre és a használókra nézve is hasznosabbnak tartanók, ha jellegét továbbra is megőrizve, mint a főváros tudományos könyvtára a tervezett új közkönyvtártól helyiség és javadalom tekintetében is elkülönítve tartatnék fenn. Azért az igazgatás és a könyvtári munka tudományos része közös tisztviselői karra volna bízható, míg az új közkönyvtár kezelőszemélyzete az új viszonyokhoz megfelelően volna szervezendő. Azt meg épenséggel nem látom be, hogy miért ne lehetne «az új könyvtár megalakításánál másból, mint a fővárosnak már ma 80.000, addig bizonyára majd 100.000 kötetet számláló gyűjteményéből kiindulni». A mit Szabó itt ajánl, az különben lényegileg nem volna más, mint — névváltoztatás. A mai fővárosi könyvtár megtartaná mai jellegét s irányát a «központi könyvtár» czégre alatt, a fiókok gyarapításához semmivel sem járulna hozzá, ellenkezőleg maga gyarapodnék (?) a fiókok időről-időre kicserélendő anyagával.¹ Ámde lehetővé tenné, hogy az új könyvtár 80—100.000 kötettel nagyobb könyvállománnyal s 60.000 koronával magasabb évi javadalmazással szerepeljen a szabadkönyvtárak statisztikájában.

Az olvasó gyarapítás egy másik módját szerző néhány állami, testületi és társulati könyvtárral való együttműködésben látja. Műve 11. táblázatában összesen 11 ily könyvtárat sorol fel, köztük a kereskedelmi és iparkamara, a mezőgazdasági múzeum s a természettudományi társulat gyűjteményét, melyek a kooperációra alkalmasak. Az együttműködés Szabó szerint kétféleképp nyilvánulna meg. Amely könyvtáraknak alkalmas helyiségük nincsen, «az új könyvtárban kapnának helyiséget s ennek fejében könyveiket a könyvtár forgalmába bocsátanák», de nem

¹ L. i. m. 19. l.

jelöli meg közelebbről, vajjon az új könyvtár központi osztályában, vagy valamelyik fiókjában, esetleg több fiók közt megosztva, külön zárt sorozatban, vagy a többi anyag közé bekebelezve kívánja-e őket felállítani s biztosít-e a letéteményező szervezeteknek a használatnál valami előjogot, vagy sem. Már pedig épen ezek a momentumok azok, melyek az eszme megvalósításánál elsősorban veendő számításba s a melyek megoldásától az egész akció sikere függ. Szintügy meglehetősen homályos az, a mit azon kooperációra alkalmas gyűjteményekről mond, a melyeknek megvan a maguk megfelelő helyiségük, de a melyeket csak hozzáférhetetlenségük miatt használnak oly extenzíven.¹ Ezekről — úgymond — azt kellene kérnünk, hogy a nyilvános könyvtár közvetítésével és annak jóállása mellett adják ki könyveiket a nagyközönségnek». Itt viszont azt szeretnők tudni, miben nyilvánulna az a közvetítés, mert a közreműködés értéke kizárólag ettől függ. Úgy gondolja-e Szabó, hogy az olvasók a közkönyvtár által kiadott jeggyel maguk vegyék ki a szükséges köteteket a kooperáló könyvtárakból s a lágymányosi lakosnak ma az Eszterházy-utczába kell mennie egy könyvért, mely csak a Természettudományi Társulat könyvtárában van meg, holnap meg az Alkotmány-utczába, mert a másik könyv viszont csak a Kereskedelmi- és Iparkamara könyvtárában található, vagy pedig úgy, hogy az olvasó mindkét esetben a lakásához legközelebb eső városi fiókhoz fordul, mely a maga hatáskörében s költségén hozza helybe a kívánt műveket? Arról sem szól, hogy a kooperáció ezen módja által az egyesületi könyvtárak személyzetére háruló munkatöbblet költségeit mily úton és kik fedeznék? A míg ezt nem tudjuk, nem áll módunkban megítélni, hogy az a 100—140.000 kötetnyi emelkedés, mely szerinte ily módon az új könyvtár állományában ki volna mutatható, tényleges plusz volna-e, vagy csak olyan statisztika-korrektíva?

Dr. Szabó a kooperáció egy harmadik lehetőségét is megemlíti, a mely abból állana, hogy az új közkönyvtár bizonyos illeték ellenében egyes egyleteknél, köröknél a tagok kizárólagos

¹ Az «extenzív használat» ügylátszik az «intenzív használattal» ellentétes fogalmat akar jelölni.

használatára szolgáló s időnkint fölfrissítendő fiókokat létesítene. Ezt megteheti egy magán vagy társadalmi vállalkozás, de a közpénzen fentartott községi könyvtárat ugyan furcsa világításban tüntetné fel.

Viszont amaz indítványt, hogy jó volna, ha az új könyvtár a környékbeli nagyobb községekben is létesítene fiókokat, de azzal a föltétellel, hogy fentartásukhoz az illető községek is hozzájárulnának lakosságuk arányában, csak helyeselhetjük, mert kétségtelen, hogy a fiókok üzemköltségei kevesebbe kerülnének, mint önálló igazgatással bírókké s az anyag is változatosabb volna, minthogy egy része a központból folyton kicseréltetnék. De a fővárosi anyaintézetre a kooperáció ezen módja szintén inkább csak a statisztika szempontjából volna előnyös; a könyvtár vásárlóképessége és a rendelkezésére álló könyvkészlet jelentékenyebb növekedését azonban aligha eredményezné, mert hiszen a fiókkönyvtár berendezését, könyvkészletének állandó s bizvást legköltségesebb részét is neki kellene beszereznie s a fiókok számának növekedtével a legolvasottabb könyvek többes példányai beszerzésének is lépést kellene tartania.

Szinte magától értetődő az adott viszonyok közt dr. Szabó Ervin amaz indítványa, hogy a mai meglevő népkönyvtárakat bele kellene olvasztani a létesítendő új közkönyvtárba. Örömmel olvassuk, hogy ez esetben a Budapesti Könyvtáregyesületnek s az Erzsébet Népakadémiának önállóbb szerepet szán a működésük főterületén (II., illetve VIII. kerület) létesítendő fiókokkal kapcsolatban. A mit azonban az Erzsébet Népakadémiának népkönyvtári czélokra «állítólag» rendelkezésre álló «néhány száz-ezernyi korona» miként való felhasználásáról tervez, az aligha lesz oly egyszerűen megvalósítható. Az a néhány százezer korona valószínűleg az 1907. évi törvényczikk alapján a király 40 éves megkoronáztatása emlékére a Népakadémiának ajándékozott nőpariskolai épület értékéből s az átalakításra megajánlott 100.000 K államsegélyből áll. Vajjon bele fog-e menni a kormány, hogy az egyesület e tekintélyes anyaggal «az új könyvtár alapítói sorába» lépjen s beéri-e azzal, hogy ennek fejében az új könyvtár a népakadémiára bizná «egy, esetleg két fölolvasó- és tantermekkel és laboratóriumokkal fölszerelt kerületi fiókkönyvtár kezelését»? Úgy vélem, sokkal egyszerűbb

s a kormány részéről is inkább elfogadható az a megoldás, ha az új könyvtár az Erzsébet Népakadémiára hagyná az öfelsége 40 éves megkoronáztatása emlékére fölépítendő népház megalkotását s fiókkönyvtárával ő lenne a Népakadémiának kétségkívül szívesen látott vendége.

Dr. Szabó Ervin a létesítendő közkönyvtár állományának egy tekintélyes részét a székesfőváros 321 községi iskolája mellett fennálló 117 tantestületi s 67 ifjúsági könyvtár¹ adhatná, a melyek 1906-ban 122.000 kötetből álló anyagát szintén be akarja olvasztani az új könyvtár állományába. Indítványát azzal indokolja, hogy az «iskolai könyvtárak teljesen czéljuk tévesztett intézmények, a melyek sem didaktikai, sem oktató, sem gyönyörködtető hivatást nem képesek teljesíteni».² S a mellett drágán is dolgoznak, hiszen egy-egy használat a városnak 40 fillérjébe került. Az új könyvtár olcsóbban fog dolgozni, mert dr. Szabó — hogy mily alapon, azt nem árulja el — egy-egy kikölszönzés árát itt 30 fillérben állapítja meg. Ez az olcsóság azonban csak látszólagos. «Az iskola, a tanítói tekintély elve», melyek a forgalomra dr. Szabó szerint gátlólag hatnak, önkényt értetődőleg csakis az ifjúsági könyvtárakra állhat fenn; már pedig ha ezek forgalmát külön vesszük, úgy dr. Szabó 10. táblázata szerint a használat egy-egy esete 21 fillérbe kerül, vagyis 9 fillérrel kevesebbe, mint fog a létesítendő új könyvtárban kerülni s így a városnak ugyanazon forgalomért, melyet ifjúsági könyvtárai 1906-ban 10.493 koronával bonyolítottak le, az új könyvtárban 4627 koronával *többet* kell fizetnie. Igaz, hogy így elkülönítve a tantestületi könyvtárak egy-egy használata viszont 126 fillérbe kerül s ekként a mi elvész a vámon, a réven bőségesen megtérül, mert hiszen az új könyvtárban ez a használat is csak 30 fillérbe fog kerülni kötetenkint. De dr. Szabó kimu-

¹ 1906. évi adatok: azóta az ifjúsági könyvtárak száma hihetőleg szaporodott, mert hiszen az új népoktatási törvény azzal, hogy a beiratási díjak felét az ifjúsági könyvtárak fejlesztésére rendelte, egyúttal azt is kimondotta, hogy minden népiskola tartozik ily könyvtárat fentartani. Ebből önkényt következik, hogy a mennyiben a Szabó által kimutatott 67 ifj. könyvtár közt népiskolaiak is vannak, ezek a népoktatási törvény idevágó rendelkezéseinek fölfüggesztése nélkül meg nem szüntethetők, illetve az új könyvtárba be nem olvaszthatók.

² I. m. 23. l.

tatásában nem számol azzal a körülménnyel, hogy a tantestületi könyvtárak elsősorban konzultatív jellegűek s a helyben használt kötetekről nem szokás nyilvántartást vezetni. A kimutatott 11.192 kötetes forgalom tehát a tényleges használatnak csupán egy kisebb töredéke. Mint látjuk, az olcsóbbság reménye nagyon is problematikus.

Azt magam is vallom, hogy az ifjúság olvasókedvét nagyban fokozná az a *látszólagos szabadság*, melyet a közkönyvtárban élvezne, mert az természetes, hogy e szabadság csakis látszólagos lehet, hiszen az iskolásgyermek csak a legnagyobb körültekintéssel, pedagógiai és esztétikai érzékkel egybeállított ifjúsági osztályokba nyernének behocsáttatást. De az is magától értetődik, hogy az ifjúsági osztályok felállításánál még nagyobb decentralizációra volna szükség, mint a könyvtár egyéb osztályainál. Egy-egy olyan kiterjedésű területben, minő pl. az V., VI., VII. kerület 5—6 fiók sem volna elégséges. Hogy gondolja már most dr. Szabó ezt a főváros egész területére legalább 50-ben megállapítandó ifjúsági osztályt elhelyezni s kikre szeretné sok tapintatot igénylő kezelésüket bízni? Azt hiszem, a mi viszonyaink közt az iskolai épületek s a tanítói kar igénybevétele nélkül aligha lehet e kérdést megoldani s ezzel a szabadságnak az a látszata, melyet mint a közkönyvtár előnyét felhoztunk, alaposan megcsappanna.

Más természetű aggodalmakat ébreszt bennünk az a terv, hogy a tantestületi könyvtárak is beolvasztassanak az új közkönyvtárba. E könyvtárak legértékesebb részére a tanerőknek minden pillanatban szükségük lehet s ha a rögtönös konzultáció lehetőségétől megfosztjuk őket, félő, hogy a tanítóság egy igen tekintélyes hányada inkább lemond arról, hogy a tananyag egyik-másik bővebb taglalást érdemlő része felől tüzetesebb tájékozódást szerezzen, ha erre nem az óráközöket, hanem délutáni vagy esti szabad idejét kell felhasználnia s esetleg másfél órát kell elfecsérelnie olyasmire, a mit a tantestületi könyvtárban öt percz alatt elvégezhet. Igaz, vannak a tantestületi könyvtárakban fölös számmal olyan kötetek — elavult leltári darabok, no meg felsőbb rendelet, vagy jóváhagyás stb. czimén az évi átalány terhére vérző szívvel megrendelt díszművek, — a melyeket nélkülözhetnek e könyvtárak, de ezeknek az új könyvtár sem látná valami sok hasznát.

A *fővárosi paedagógiai könyvtárt* viszont bátran be lehetne kebelezni akár a központi, akár valamelyik fiókkönyvtárba. Az új könyvtár teljesítő képességét ez a szakkönyvtár nem fokozná ugyan, de legalább csökkentené a fentartás és kezelés költségeit. Ellenben a fővárosi hivatalokban szétszórt kézikönyvtárakban fölöslegessé vált anyag bekebelezésének alig volna értelme. A mi a szakszemponatok szerint összeállított kézikönyvtárakban fölöslegessé válik, mint lehetne életképes a nagyközönség igényeit szemmel tartó közkönyvtárban? Ezzel csak a holt anyagot szaporítanók.

Ily világítás mellett a megalakítandó könyvtárnak nem 330—400.000 kötet állana mindjárt az első csapásra rendelkezésre, hanem egy 75.000 kötetes államtudományi és pedagógiai szakkönyvtár mellett 30—40.000 kötet a régi népkönyvtárak anyagából, 40—45.000 ifjúsági irat vagy ötven ifjúsági osztály felállításának kényszerűségével súlyosbítva, a mihez még a tantestületi könyvtárakból kiselejtezhető 30—35.000 jórészt «múzeumi darab» s a kooperáló könyvtárak 100—140.000 kötete járul, föltéve, hogy e könyvtárak az együttműködésre megnyerhetők.

Az évi bevételt dr. Szabó kb. 110.000 koronában állapítja meg a következő alapon:¹

Népkönyvtárak kiadásai ...	20.000	korona
Iskolai könyvtárak kiadásai ...	30.000	«
A Fővárosi könyvtár költségei ...	60.000	«

s így «új szükségletként csak az maradna, a mit a mai kiadások levonása után kapunk». Dr. Szabó itt sem mondja ki határozottan, hogy mennyi is az az új szükséglet, de műve 11 lapján van egy nyilatkozat, mely szerint az évi szükséglet körülbelül 250.000 koronát tenne ki. Maradna tehát az ő számítása szerint fedezetlenül 140.000 korona, a valóságban azonban jóval több, mivel a Fővárosi könyvtár mai dotációját továbbra is fölemésztene a tervezett államtudományi szakkönyvtár, a mely a negyedmilliós költségvetéshez alapul vett 800.000 kötetnyi évi forgalomnak csak kis töredékét fogja szolgáltatni (semmi esetre

¹ I. m. 25. l.

sem évi 200.000 kötetet)¹ s mivel továbbá az iskolai könyvtárak kiadásából legfeljebb csak az ifjúsági könyvtárakra eső rész, tehát mintegy 12.000 korona jöhet számításba, a mely összeg bevásárló képessége azonban — minthogy az ifjúsági könyvek használati költségei 21 fillérről 30-ra fognak emelkedni, — egy harmaddal csökken. A szomszédos községek részéről számításba vett 7—8.000 koronát bátran mellőzhetjük: megszavazásuk legalább is kétséges s a fejében vállalandó kötelezettségek költségei teljesen egyensúlyozzák, ha ugyan nem haladják meg ez összeget. A fedezésre váró összeg tehát mintegy 160—180.000 korona volna.

Ez összeg egy részét dr. Szabó a könyvtári kölcsöndíjakból fedezné. Kötetenként 4 fillért szedne, a mi 800.000 kötetes forgalomnál² 32.000 koronát tesz ki. Még mindig fedezésre várna tehát évi 130—150.000 korona, a mihez még az első évek nagy beruházási költségei is járulnának, ha ugyan az üzemi költségekbe nincsen beleértve ezek amortizációja is.

A kölcsöndíj kérdésének nagy fontosságot tulajdonít dr. Szabó Ervin, mert indokolásának egy egész fejezetet szentel. Hivatkozik a bécsi példára, melyet pedig bajos analogiának venni, mert hiszen a Zentralbibliothek teljesen társadalmi alkotás, a tervbe vett fővárosi könyvtár pedig kifejezetten községi intézmény lenne. Véleményem szerint ez illeték szedése csak társadalmi intézményeknél van helyén, községiéknél pedig csak akkor tűrhető meg, ha a község annyira szegény, hogy az illeték elmaradása az intézmény létesítését veszélyeztetné. Nem lehetne-e valamivel kisebb költségekkel dolgozni s az egyes kikölcsönzések üzemi költségét 26 fillérre leszállítani? Ez esetben teljesen ingyenesen lehetne életbe léptetni az intézményt, a városnak az előirányzottnál nem súlyosabb anyagi megterheltetése nélkül. Az illeték mellett alig sorakoztatható fel érvnek az a körülmény, hogy nálunk külön könyvtári adó behozatalára nem gondolha-

¹ Vajjon figyelembe vétetett-e ezen körülmény a kikölcsönzés átlagos költségeinek a kiszámításánál, nem tudom, mivel Sz. csak kész eredményeket ad.

² Sz. itt 1.000.000 kötetes forgalmat vesz fel a kerek szám kedvéért, de megfedekezik, hogy a 11. lapon hangoztatott összköltségek csupán 800.000 kötetre vannak megadva.

tunk. Lám Berlin városában szintén nincs könyvtári adó s a városi népkönyvtárak használata azért mégis ingyenes, pedig az üzemköltségek — Szabó szerint — ott is kötetenkint 27 fillerre rúgnak.

Dr. Szabó fejtegetésének eddigi során sok szó esett a «központról» s a «fiókokról», de egy sem elhelyezésük módjáról. Az utolsó fejezetben végre ez is szőnyegre kerül, de sajnos, csak igen mellékesen. Dr. Szabó igen szépen s meggyőzően fejti ki azt a szerves kapcsolatot, mely a szabadkönyvtár és a szabadtanítás között fennáll s a mely kapcsolatnak az eredménye «az angol-amerikai könyvtáráépület normál típusa, a melyben a könyvraktárak és olvasótermek mellett előadó- és tantermek vannak».¹ Ez a kapcsolat különben már nálunk is kezd átmenni a köztudatba, hiszen a vallás- és közoktatásügyi miniszterium által tervbe vett vidéki «kulturházak» is igen közeli rokonai ennek az intézménynek.

Ujságainkból eddig is tudtuk s dr. Szabó művéből most hivatalos formában vesszük azt a hírt, hogy a székesfőváros népjóléti célokra tett milleniumi alapítványa terhére egy «előadótermekből, laboratóriumokból, könyvtárakból, önképző klubok otthonaiból álló monumentális intézményt készül létesíteni».² Dr. Szabó Ervin alig tud «szerencsésebb kombinációt elképzelni, mint ennek a tervezett Népházának területi egyesítését és szervezeti kombinációját az új könyvtárral». Ezt a lelkesedést bajos összeegyeztetni azzal a kijelentéssel, «hogy a munkásosztály kétségen kívül legfejlettebb rétegét, a szervezett munkásokat nem lehet olyan könyvtárba becsalogatni, a melyre már előre rásütötték a jótékonyság bélyegét, a mely már előre abban a színben jelentkezik, hogy azt a gazdagok és a jómóduak csak a szegényeknek csinálták»,³ mert hiszen székesfővárosunk bourgeois közönsége épen egy ilyen népjóléti intézményre tette egy ünnepi pillanat felbuzdulásában a szóban forgó alapítványát. Hogy a «művelt osztályok» viszont, a kik «örömmel kell, hogy kapjanak egy új könyvtáron, mely az ő szükségleteikkel is törődik»,⁴ vajjon a maguk számára megfelelőnek fogják-e találni, nem azt, hogy a munkásokkal egy intézményt közösen használ-

¹ I. m. 28. l.² U. o.³ I. m. 13. l.⁴ U. o.

janak, hanem hogy egy kifejezetten népjóléti intézményt vegyevék igénybe s ezzel mintegy azt a látszatot keltsék, hogy a mikor a népjólétet akarják szolgálni, akkor is csak a maguk számára építenek otthont, szintén alapos megfontolás tárgyává volna teendő. De hát Szabó fejtegetéseiből azt sem tudjuk meg, hol fog állani ez a Népháza, a központi könyvtárnak lesz-e hajléka, vagy csak egyik fiókjának, a mint nem kapunk feleletet arra sem, hogy a többi fiók hol nyerne elhelyezést s mint képzele azok további kezelését.

Azt reméltük, hogy e kérdések a memorandum megbeszélésére összehívott ankéten fognak tárgyalatni, de az újságok szűkszavú tudósításai szerint¹ ezek a nagyfontosságú gyakorlati problémák szóba sem kerültek. Ezekre a felelet a jövő titka s így állásfoglalásunk a fővárosi szabadkönyvtár ügyében még nem alakulhat ki véglegesen.

Csak azt tudjuk, hogy a könyvtár mielőbbi felállítására tanultaknak és tanulni vágyóknak, tehetőseknek és szűkös anyagi viszonyok közt tengődőknek egyformán szükségük van.

¹ E sorok írója, távol lévén a fővárosból, nem vehetett részt a tanácskozáson.

HUGO KÁROLY IRATAI A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

VÉRTESY JENŐTŐL.

Hugo Károly iratait a költő rokonától, *Frankl* Bernáttól vette meg a Múzeum. Hatalmas gyűjtemény ez, egy csomó kisebb-nagyobb eredeti kézirat, még több újságból kivágott czikk. Kiegészíti az irodalmi levelestár *Hugo*-levelezése, jobbadán hozzáírt levelek. A gyűjtemény eléggé értékes. Három nemzet irodalmának eme Don Quijotéját teljes közeli világításban mutatja be, itt találjuk kiadatlan dolgait s egész sereg rávonatkozó adat, czikk, mi egymás van összegyűjtve benne. A tehetséges, de főleg egyénisége miatt érdekes alak élete most már előttünk áll, főképp attól az időtől fogva, mikor Pestet elhagyván, a világ fővárosába, Párisba megy hosszabb tartózkodásra. Életének ezen korszakát eddig némi homály takarta, csak itt-ott bukkant elő, bujdosván széles e nagy világon, mint a költők őse és királya, *Homeros*, a kihez kedvtelve hasonlítottatta magát lázas képzelődésében.

A mi *Hugo* Károly fiatalságát, első küzdelmeit s nehezen kivivott diadalait illeti, egy lelkes *Hugo*-kutató, *Kőrös* Endre meglehetősen pontossággal összeállította.¹ Nem lehet egyebet szemére vetni, minthogy túlságosan lelkesedik hőséért s föltétlenül hisz *Hugo* saját adataiban. Nem a *Hugo* jóhiszeműsége esik kifogás alá, hanem önbálványozása, képzelgése teszi kétségesse jóformán minden sorát. Minduntalan elhagyta az egyenes, biztos utat s ama mocsarak felé bolyongott el, a hová a fantázia lidércztüze csábítja el az embert.

Születési éve most se biztos, de már félévi pontossággal meghatározható. *Színnyei*² és *Wurzbach*³ 1806-ra teszik az évet, *Kőrös* két évvel későbbre. A költő sohase vallotta be, a rá vonat-

¹ *Hugo* Károly ifjúsága. Irodalomtörténeti Közlemények, 1894. — *Hugo* Károly magyar drámája. U. o. 1897.

² Magyar írók élete és munkái. IV. k. ³ Biogr. Lexicon. IX. Th.

kozó anyakönyvi kivonatok elvesztek, csak iskoláztatásából lehetett következtetni rá. A Múzeum gyűjteményében (3867. Fol. Lat.) van egy sereg okmánya, köztük az egyetemi orvosi kar bizonyítványai. Itt olvasható, hogy 1826 márczius 31-én és augusztus 31-én tizenkilenc éves, tehát születése napja 1806 szeptember 1-je és 1807 márczius 30-a közé esik. Ugyanitt vannak bizonyítványok katonaeorvosi működéséről, melyek igen hizelgők. Nem tudni, mennyire vehetők komolyan későbbi irataiban azon magasztalások, melyekkel orvosi működését illeti, de bizonyos, hogy két becses orvosi tulajdon megvolt benne: a lelkiismeretesség és az önfeláldozás. A harcztéren, a süvöltő golyók között épen olyan bátran szedte föl a sebesült lengyel vitézeket, a hogy a kórházakban ápolta a kolerás orosz katonákat. Nem sok idő tellett bele, mire az irodalmi dicsőség megkápráztatta szemét s mindenáron író akart lenni. Párisban, Berlinben járt; akkortájtban tért át a katolikus hitre, cserélte föl úgy vezeték-, mint keresztnévét s fájának nagy alkalmazkodó-képességével próbált simulni különféle irányokhoz, a honnét sikert várt. Igen jellemző csak futó tekintetet vetni drámái oly különböző irányára. Mindig azon irány felé fordult, a honnan a siker szele fujt. De e sokféle iránynyal való próbálkozás nem a rideg számításból fakadt, hanem a mértéktelen önbizalomból, mert meg volt győződve, hogy nincs az az irodalmi forma, a melyben *Hugo* Károly ne elsőrangú munkát alkotna.

Gyűjteményünkben találhatók a bécsi Hofburg-Theater levelei, melyekben visszautasítják a *Hugo* darabjait. 1841 szeptember 30-án a «*Modernes Fatum oder Verschiedene Liebeswege*» című darabját küldik vissza. (E darab mindez ideig ismeretlen.) 1843 július 22-én a «*Das Schauspiel der Welt*»-et utasítják vissza azzal a nagyon is igaz megokolással, hogy a színmű nem alkalmas a színpadra. A minthogy nem is az: hosszadalmas, vontatott *Calderon*-utánzás. 1844 december 16-án a «*Brutus és Lucretiát*» nem fogadják el, mert mostanában adták *Ponsard* «*Lucretiáját*» s nem akarják megint ugyanezt a tárgyat színre hozni. Nem tudni, ha vajjon másképen előadták volna, de nem lehetetlen, mert e darabja föltétlenül értékesebb amazoknál s nem erő nélkül van földolgozva. Mellesleg jobb is, mint a *Ponsardé*, bár ez nem sokat mond.

Rövid idő alatt több drámát írt s egymás után küldözgette be lankadatlan buzgalommal. Hitt valamennyiben. S már ekkor megvolt az a véleménye, hogy művész hazája széles e világ. A miket Bécsben nem fogadtak el, küldötte Németországba. Itt fekszenek előttünk a drezdai szász udvari színház levelei. E levelekben mégis valamivel több az elismerés és az udvariasság: megczukrozzák a visszautasítást. 1844 január 29-én a «Das Schauspiel der Welt» azzal a megjegyzéssel kerül vissza, hogy annyi tehetséget látnak benne, hogy új darabot kérnek tőle. *Hugo* nyomban küldött, hiszen volt neki bőviben. Mert már ez év márczius 21-én a «Der Stein der Weisen»-t küldik haza, körülbelül hasonló megjegyzéssel. Azalatt a költő már átdolgozta az előbbit. A színház megköszöni, de egyelőre nem mond se igent, se nemet (1844 május 30.). Minden bizonynyal a nemre határozta el magát, mert *Hugo* a következő évben sietett a «Brutus és Lucretiát» küldeni. Márczius 20-áról kelt a színház válasza, melyben a dicsérettel nem fukarkodik ugyan, de ebben a formában ezt a drámát se tartja színpadra valónak. Ime négy esztendő reményei és csalódásai, néhány kurta udvarias levélben mennyi csalódás és kudarcz! De a költő hisz önmagában.

Két dráma teljes kézírata van a könyvtár birtokában, melyek sehol se jelentek meg. Az egyik «Das Ehewehe» czimű ötfölvonásos vígjáték (234. Oct. Germ.), melyet körülbelül ezidétt írhatott.¹ Ebben a *Beaumarchais* «Figaro házasságát» folytatja. «A sevillai borbélyban» láttuk micsoda szerelemmel ostromolta Almoviva gróf Rosinát, de az élesebb szemlélő láthatta azt is, hogy a szoknyavadász gróf nem termett hűséges férjnek. A «Figaro házasságában» ki is mutatja csélesap voltát, míg itt Figarót látjuk vőlegényül. *Hugo* folytatta az eszmét: az a házasság örök nyavalyája, hogy egy asszonyhoz köti a férfit. De nem következetes, mikor az ötletes, cinikus, de föltétlenül jóérzésű Figarót is az Almovivák útjára küldi. *Hugo* különben nagyon utánozza *Beaumarchais*t, átveszi a szerepek jellemét, az V. fölvonásban ő is juttat Figarónak egy hosszú monologot, de darabja éppen olyan unalmas, mint a milyen mulattató a francziáé. A megcsalt asszonyok úgy fognak ki rajtuk, hogy arab táncos-

¹ *Szinnyei*, i. m.

nők álarczában bájолják el és hódítják vissza a csapodárokat. Ócska fogás és semmi vonás se teszi újszerűvé. Csak a *Beaumarchais*-utánzás érdekes benne, különben a *Hugo* legunalmasabb darabja.

Már első kudarczaiból kezdte *Hugo* észrevenni, hogy aligha boldogul egyhamar anyanyelvével, a némettel. Eszébe jutott szülőhazája s talán az is, hogy a magyar drámairodalom még szegény. A másik kiadatlan darab magyarnyelvű és magyar-tárgyú. Czime: «Egy sorsregény» (1844. Quart. Hung.), dráma öt felvonásban. A jobb társaság szerepel benne: mágnsok és gazdag pénzemberek; van valami olygarcha-ellenes benne, a mi különben végighuzódik *Hugo* egész pályáján, de itt annyira halványan, hogy igazi irányzatot nem lehet belőle kiolvasni. Körülbelül minden szereplő egyforma nyelven beszél. Két mágns közül az egyik jóindulatú, de hiszékeny és gyöngé, a másik valódi ördög, ki barátját és önmagát egyaránt romba dönti. A dráma egyik főalakja valami Tövis nevű szerény úriember, volt nevelő, valami tanárfele, a ki sok megpróbáltatás után boldogsághoz jut. A főszemélyek mind a divatos romantika élettelen lárváit viselik, a vadász és a szobalány szerelmi epizódja képezné a dráma derült elemét. Nem olyan unalmas, mint a másik darab, de értéke nem sokkal több. Ha a magyarságából következtethet az ember, a «Báró és bankár» idejébe tehetnénk, mert jobb, mint az előbbi magyar daraboké. Hogy próbálta-e előadatni is, arra eddigelé semmi adat sincs.

A költő szándékát megvalósította, visszatért Magyarországra. Tárgyat keresett, a mi megkapja a magyarokat s szindarabot írt Mátyás királyról. Nehezen fogadták el s *Egressy* pártfogása nélkül aligha került volna színpadra. De így mégis előadták meg-
lehetős sikerrel s első színpadi sikere mámorossá tette az író. 1847-ből való az «Alkotmányos szellem» című kézírata (1447. Quart. Hung.), mely általános politikai elvek keretében e darab történetét adja elő. (Később, 1867—70-ben, megjelent «Die Fuchtel» című lapjában «Constitutioneller Geist» czímmel.) Magyarázza a darabot. Úgy fogja föl Mátyást, mint a ki letöri az olygarchia szarvait s e küzdelem alatt nemcsak a gonosz elemet — Gara és társai — kell letörni, hanem a jót is, mint Szilágyi. Ezért értették félre s ezért vétették le a darabot a szín-

padról a mágnások. Pedig a közönség méltányolta s a sors jobban kedvezett a versemlék állítójának, «mint szegény *Ferenczy*-nek, ki a nagy királyt köszavakkal énekelte meg.» Mégis szemére vetették, hogy ő az önkényuralom mellett írt, ő, a «*Brutus és Lucretia*» írója! Még olyan gyerekséget is fölhoz maga mellett, hogy a színészek is hibások, mert *Egressy* (kit állandóan *Egeressy*-nek nevez) mérges lévén, hogy díszruhája nem lett készen, ideges ingerültséggel játszott a királyt, míg a jámbor *Szentpétery* nagyon is alázatosan Szilágyit. A kézirat végén ott van a cenzura engedélye, hogy a törlések s módosítások mellett kiadható. Némely erős kifejezése van törölve, de e néhány sor igazán csak a cenzor gyanakodó szemének tűnhetett föl. Különben *Hugo* nem nyomatta ki.

A Nemzeti Színházbeli sikerei mellett is még egy próbát tett a Burgszínházzal. Legnagyobb sikert aratott dolgát küldi el, a «*Bankár és bárót*». Visszaküldik azzal a vigasztalással, hogy e darab már igazán értékes, de inkább olvasva hat, mint színpadon. (1847 decz. 13.)

E Pesten töltött néhány év volt *Hugo* legnyugodtabb és legboldogabb ideje. De rövid ideig ragyogó csillaga már bukóra állott. Szertelenségei, önbálványozása kezdett kellemetlen lenni. Nyugtalan vére újra föllobbant benne s Páris felé nézett. Két érdekes levél jelzi. Az egyik a *Liszt* Ferenczé (1847 nov. 7.), igaz jóakarójáé (nemrégiben száz aranyat ajándékozott *Hugónak* költői sikere iránti elismerésül),¹ a ki igen baráti hangon ír neki, de azzal a felsőbbbséggel, a mi oly jól illett a mester méltóságos egyéniségéhez. Kéri, hogy Párisban ne feledje meglátogatni az ő anyját. A másik *Saphiré*, a ki Bécsből 1847 decz. 26-án kelt levelében ajánlósorokkal ajándékozta meg *Hugót* *Heinéhez*, a kinek figyelmébe ajánlja barátját. Nem tudni, mi hatása volt e levélnek, hiszen a szerencsétlen nagy költőt már megvetve várta a «*matrác-sír*», de volt e levélnek egy kifejezése, mely beleégette magát a *Hugo* agyvelejébe, hogy *Saphir* őt «háromnyelvű Cerberusnak» nevezte, ki egyforma jól ír németül, magyarul és francziául. Még olvasnia kellett *Hugónak* az «*Életképek*» vádját (1848. I. félév 1. sz.), melyben plágium-

¹ Heti Szemle 1847. 25. sz.

mal¹ gyanusítják s a többi lapok sértegető cikkeit, még 1848 elején előadta a Nemzeti Színház «A világ színjátékát» némi mérsékelt sikerrel, még résztvesz a megtisztelő megbízásban, hogy Dobsa Lajossal együtt a magyar zászlót vigye a francia kormány elé,² de aztán egyelőre megszakad minden összeköttetése Magyarországgal s ott marad a nagy fővárosban, a hol oly kifejtett, oly eleven és forrongó irodalmi és művészi élet van, hogy a «háromnyelvű Cerberus» egyelőre úgy elvesz benne, mint az oczeánban, csak időről-időre bukkan föl egy perczre, mikor azt hiszi, hogy ő parancsol a haboknak. Göröngyös és fényes írói pályája lezárul mindörökre s az önbálványozás hosszú, kínos vándorévei következnek. A Múzeum adatai főleg e bolygó-élet állomásaira vetnek világot, hogyan megy tönkre egy nagytehetségű és vasszorgalmú író ép esze a dicsőség után való veszett vágatásban.

A Párisban töltött tíz esztendő (1847—1857) a legjellemzőbb s lélektanilag a legérdekesebb. Mint ismeretes, *Hugo* fiatalította magát. A «Mémoires terribles» című emlékiratában magyarázatát adja ennek. Nem azért titkolja évei számát, mert fiatalos külseje van szenvedélyei mellett is, a mi följogosítaná erre; sem azért, mert szereti a szép nemet; hanem azért, mert a Franciaországban töltött tíz esztendő nem számít, ezeket elvesztette, ezeket kitörli az életéből. Ő most is csak harmincznégyéves. Ám a nagy álmodó mégis be akarta csapni a világot. E sorok írása-kor ötvenesztendős volt. Hat évet így is letagadott.

Talán egészen még sem vesztette el idejét. Tüstént munkához fogott, most már a harmadik nyelven, a franczián. Hát mi is tetszenék a francziának? A nagy klasszikus drámaírók mindig népszerűek maradtak, bárha *Hugo* Viktor viszi elől a romantika fáklyáját. *Hugo* Károly, a ki a mester iránti hódolatból vette föl vezetéknévét, visszatért *Corneille*hez vagy inkább talán *Ponsard*hoz, kit a nagy romantikus ellenlábasául próbáltak fölláltítani. Klasszikus tárgyat választott, «L'Iliade finie» címmel

¹ A «Bankár és bárót» *Bazancourt* egy novellája után készítette. Az anyagot értékesebb formába öntötte, de többet vett át, mint szabad lett volna. A kérdést teljesen tisztázzák Császár Elemér és Kont Ignác cikkei az «Egyetemes Phil. Közlöny» 1899 évfolyamában.

² Pesti Divatlap. 1848. I. 16. sz.

(44. Qu. Gall. Teljes czime az 1865-ből való kéziratnak: «Livre automimique. *L'Iliade finie*. Tragédie en cinq actes et en vers arrangée en trois parties plus une introduction précédée du prologue de «*la comédie infernale*» et jouée dans toutes ses personifications sans souffleur par l'auteur Charles *Hougo-Amber*»). A mese elég drámai, Sinon csele képezi a magvát. A ravasz görög itt a hazafiság mártirja, a ki Hellast akarja megboszulni a trójaiakon. Megjelenése végzetes hatást kelt. Helene érdeklődik iránta, Andromache Hektort látja benne, Cassandra belé-szeret. E három nő hat Sinonra, míg végre a jósnő szerelmét viszonozza. De a hazafi erősebb benne mindennél: kiereszti a falóból a görögöket. Szerelmi vallomásához az égő város képezi a háttért, a mészárlás alatt vallja be Kassandrának; de egyúttal azt is bevallja, hogy ő volt a kém. Nyomban a kardját is átadja Kassandrának: most már ölj meg! Cassandra viszonozza a vallomást, de abban a perczben már a Sinon szívébe szúrja a kardot. Még Cassandra jóslata következik, melyben megjósolja, hogy az elpusztult Trója dicsősége föltámad Rómában, mintha csak *Vergiliust* ismételné az Aeneisből. Azonban a jó mese csak az utolsó jelenetben lesz igazán drámaivá, addig teljesen bágyadt, érdektelen és hosszadalmas. Verselése nehézkes, de rímei jól csengenek. A rimek iránt különben *Hugónak* volt érzéke. Botrányosan rossz magyar versei is elég jól rimelnek.

A másik darab «*La comédie infernale*» címet visel (42. Qu. Gall.). Ez filozofiai drámai költemény volna s ez már a költőt teljesen megháborodva mutatja be. A prologot Nostradamus, a híres mágus mondja el, dagályos, értelmetlen sorokban s minden bekezdés után jót húz az asztalon álló kupából. Elhiszszük neki, hogy bizonyosan valami varázsital van benne, de lehetetlen mosoly nélkül olvasni. Az igen hosszú dráma színhelye a pokol, ideje a Szent-Bertalan-éjszaka, a huguenották legyilkolásának éjjele. A poklot — mint a prologból megtudjuk — nem az Isten alkotta, se az ördög, hanem az első bűnös, Kain, a kinél csak Judás volt nagyobb. Ezeket még se látjuk itt, hanem egyéb gonosz embereket; a trónon Lucifer ül, a ki nem más, mint Olivier, XI. Lajos borbélyja és minisztere, volt uralkodója az Incubus, Mephisto egy személy III. Richárddal, nem hiányzik Macchiavelli sem, se Don Juan, a kinek Szent-István

a testőr-husárja. Ezt az ostoba ötletet nem magyarázza semmi sem, Szent-Istvánnak csak néhányszavas szerep jut. A pokol hercegnője Borgia Lucretia. Nostradamus leszáll a pokolba, a hol sok mindenfélét akar megtudni, a melyekre nézvést nem kap kielégítő feleletet. Macchiavelli kalauzolja, a ki néha egész rokonszenvesnek tűnik föl. A hazafi keserve buzog benne, mint az eredetijében s Dantéről igaz költészettel emlékezik meg:

«Trop tourmenté d'abord il circulait toujours
Du purgatoire aux trous du phlégeton aux tours.
Partout des ennemis se moquaient de ses larmes
Qu'il versait aux douleurs de ses compagnons d'armes
Mais goutant maintenant le bonheur des esprits.
Avec sa bien aimée, il dort au paradis.»

A mágus beleszeret Lucretiába. Oliviert megfosztják a trón-tól, mert egyszer a szánszom érését engedi a szívébe. Helyébe Don Juant választják meg uralkodónak s a trónnal együtt jár Lucretia keze. Nostradamusnak nincs inyére a dolog, meg akarja szöktetni a pokolbeli hercegnőt, ámde félútról visszahozzák őket nagy ujjongással. Történni nem történik egyéb benne. Nostradamus semmivel se tud többet a darab végén, mint az elején s az olvasó képtelen bármilyen értelmet is kiokoskodni belőle.

Hugo nagy sietséggel írhatta e két darabját, mert 1848 augusztus 18-án már *Desnoye Ch.*, a Comédie-Française igazgatója, visszaküldi neki mind a kettőt. Kisérőlevele francziásan udvarias. Sajnálja, hogy *Hugo* nagy tehetségét egyelőre nem foglalkoztathatja, de a «La comédie infernale» a párisi közönségnek érthetetlen volna. A másik (valószínűleg a «L'Iliade finie», legalább erről szól később, mint előadásra benyújtott drámáról. Régebbi darabjai közül csak a «Bankár és báró» s a «Brutus és Lucretia» fordításáról van tudomásunk. De az utóbbival aligha próbálkozott, mikor Bécsben se adták elő *Ponsard* ismerős drámája miatt) már inkább megfelelne, de a forma oly kevésbé franczia, hogy a miatt nem adhatják.

Bizony most nem a pesti Nemzeti Színházzal volt dolga, a hol még fejlődésben levő költői nyelven beszélt nem egy előadott dráma s barbár prózába tördelték a *Shakespeare* pompásragyogó és a *Schiller* szárnyaló nyelvét. Párisban egy nagy irodalom merevül elegáns nyelvéhez és verseléséhez kellett alkal-

mazkodnia. Nem hiányzanak gyűjteményünkéből újságcikkek, a hol *Hugo* jó francia nyelvét magasztalják, de Jules *Janin*, a neves kritikus, *Hugo* igazi jó embere, a míg a «Brutus és Lucretiát» jó drámának tartja s fölébe helyezi a *Ponsard*-énak, lesújtóan ítél a költő francziaságáról.¹ Ez a francia nyelv föltétlenül szabatosabb volt, mint magyar nyelve, de így is sokkal hibásabb, formátlanabb, hogysen Párisban érvényesülni lehetett volna vele.

Darabot nem is írt többet. Mikor később kiadta a «L'Iliade finiet», bevezetésében emlékezik meg a Párisban 1848-ban kiadott «Constitution de l'avenir» czimű politikai röpiratáról s egy másikról cím említése nélkül, mely *III. Napoleon* életrajza lett volna.² Ő, a ki oly lázas szorgalommal dolgozott pályája elején, többet nem birt dolgozni. Alkotóképessége egyszerre összeroskadt. Eddigi darabjait próbálgatta hol itt, hol ott.

Van egy köteg kéziratunk (49. Qu. Gall.), francia vers- és prózatöredékek. Tökéletes chaos. Vannak benne *Hugo* Viktorra emlékeztető darabok: «Le paradis délivré», mely a költősors eszméiről és vívódásairól szól, egy másik, mely *I. Napoleon* dicsőítése; egyiket se lehet megérteni. *Hugo* Vikornak vannak ilyenfajta költeményei, kivált élete végéről, mikor akárhányszor belévesznek a nagy gondolatok a végtelen szóáradatba, a világos értelem a harsogó dagályba, mikor fecsegővé lett az öreg mester, mint a vén Nestor, bár nála is «megismerszik a tarlóról a vetés» Homeros szavával. Aztán van itt néhány prózai töredék, politikai tartalommal, részben talán imént említett munkáiból való részletek. Egy dialogusban Nagy Sándort és Diogenest, másokban Brutust és Camillust szerepelteti, mindkettő emlékeztet a klasszikus írók filozófiai dialogusaira, kivált a római császárság későbbi idejéből, megvan benne az a szofistikusan csattanó elmeél — *Hugo* többnyire s jobb dolgaiban mindig utánzott — mindkettő a köztársaság dicsérete. Aztán van itt valami fogalmazvány, melyben a magyarok nevében üdvözlí a francia köztársaságot, bizonyára akkorból, mikor *Dobsával*, mint követ-

¹ L. még ifj. gr. Bethlen Miklós cikkét az analekták közt. (*Hugo* Károly. Budapesti Hírlap 1897. nov. 16.)

² *Havas* Adolf: Adalék *Hugo* Károly bibliographiájához. Egy. Phil. Közlöny 1899.

ség, ment Párisba. Egy valamivel terjedelmesebb iratban a köztársaságot fejtegeti «*Pierres de taille du civisme*» czimmel. Mikor röviden megemlékezik az ó- és középkor államformáiról, semmi újat se mond, de emelkedett, szép nyelven foglalja egybe az ismert dolgokat. Franciaországot tartja az egyetlen országnak, mely képes volna ideális köztársaságot alkotni, mert itt a föld termékenysége és az ipari tevékenység összhangban vannak. Ellenben nagy baj az egyes pártok túlzása és egymás iránti gyűlölete. *Hugo* erre a kérdésre vissza-visszatér számtalan helyen. Párisi tartózkodása alatt sokat megért: a köztársaság visszaállítását, *Napoleon* Lajos ravasz politikáját, a hogy a konzulsgón keresztül emelte merész fejére nagybátyja császári koronáját. Ő azért elvben köztársaságinak vallotta magát, a mi nem akadályozta, hogy ne hizelegjen a koronának és a hermelinnek. Egyképen lelkesedett a népért és a nagy uralkodókért, csak az arisztokráciát gyűlölte szenvedélyesen, következetesen. Egy más töredék homlokán ez áll: «*Décoration universelle par Charles Hougo*» a nevet kihúzta s odairta: «*du prophète de la civilisation.*» Nincs keltezve, de úgy látszik, ez a legelső írások közül való, melyekben magát oly buzgalommal dicséri. Jellemző e papírlap főkép *Hugo* magyarságára. Szinte minden alkalmat megragad, hogy korbácsolja, szidja a magyart, de sohase mulasztja el magyar voltát hangsúlyozni. Barbár országban, barbár emberek közt nőtt föl, de büszkén teszi hozzá: ő volt az egyetlen *magyar*, a ki résztvett a lengyel fölkelésben. Egy-egy szellemes megjegyzése mindig akad, mint pl. hogy a magyar épen olyan nagylelkű és lovagias az ellenséggel szemben, a milyen heves és kiméletlen övéi iránt. *Hugónak* nem jut eszébe, hogy míg Bécsben éveket töltött, a nélkül, hogy a porondra juthatott volna, a magyar színház nyitotta meg kapuját előtte. Már ez is átalakult zavaros fejében: ő jött haza, hogy kalapálja, csiszolja a még barbár magyar nyelvet ékessé, alkalmassá a nyelvi szépség ötvös munkáira: «... j'ai cassé ma tête couronné avec le rude travail de la langue magyar encore barbare».

Miből élt a költő Párisban? Úgy látszik, volt benne valami némely nagy írók s művészek önzéséből, a kik megkövetelik, hogy segítsenek rajtuk. De másrészt sokat panaszkodik gyér jövedelme miatt s úribb természetűnek látszik, hogysem zsarolni

tudott volna másokat. Négy levele van unokaöccséhez, *Frankl* Fülöphöz, a ki néha segíti őt. De egyik levelében megharagszik öccsére valamiért. Mind a négy levél kelet nélküli. Későbbből való is lehet.

Saját bevallása szerint orvosi gyakorlatából élt. Főkedvtelése az irodalom és a színház volt. Hamarosan megismerkedett a színészi körökkel, főképen az Opera tagjaival. Orvosi segélyét is csaknem túlnyomóan az énekesek és énekesnők vették igénybe. Elhihetjük neki, hogy ez elég csekély kereset volt, mert betegek gyakorta adósok maradtak. De legalább annak révén állandóan kapott jegyet a színházakba. Az Operánál mindenki ismerte, a hogy leült a maga szokott zsöllyeszékébe vagy sétált a folyosón s el-elfogta az embereket, hogy velük önmagáról beszélgessen. Mindig kifogástalan eleganciával öltözködött, hosszú haja és szakálla valami prófétai külsőt kölcsönzött arcának, de ő szentül hitte azt is, hogy szép ember. Előadás után be-beült egy kávéházba írók, művészek közé s onnan nézegette a nagy nyüzsgő sokaságot, a hogy éli azt a nagy éjszakai életet a lámpák fényénél. Milliósámra csapódik a sok apró lepke, éjszakai bogár, szunyog a lámpákhoz s megy tönkre s a költő nem gondolja, hogy ő is csak ilyen teremtés, a ki vakon röpül a nagy fény, a dicsőség felé. Mennyi ideje maradt ábrándozni és képzelődni! A tétlen várakozásban egyre jobban megnő önmaga előtt. Új szenvedélye támad. Végtelenül szereti a zenét, kis ujjában van már tömérdek opera, halkan utána dudolja magában az énekesek után. Majd megpróbálja hangját az éjszakában s érzi, hogy már tökéletes tenorista. Költő, politikus, énekes, színész — minden! *Hugo* Károly rendkívüli ember. És megháborodott teljesen.

Párisban töltött tíz esztendejéről három testes kötetet írt össze. (Gyűjteményünkben: *Mémoires terribles. Dix ans. 47. Qu. Gall.* Ez két kötet. A III. kötet a «*La grande mystère de Paris*». *Napoleon*nak ajánlva. 46. Qu. Gall. Az előbbi kézirat ugyan azt az alcímet viseli: «*Supplément aux Mystère de Paris*», de előbb történt eseményeket beszél el. A IV. kötet a később Berlinben nyomtatásban megjelent német nyelvű «*Das gemassregelte Genie*». Czímlapján jelzi az író, hogy ez a «*Mémoires terribles*» IV. kötete.)

Levéllal kezdi *Benoît* miniszterhez. Elmegy Párisból, de még egyszer visszagondol itt töltött idejére. Az osztrák nagykövettől volt ajánlólevele. Itt ismerkedett meg *Meyerbeerrel*, ki barátságával tüntette ki. *Lamartinenak* is írt, de a költő csak titkárával íratott neki pár udvarias szót. *Hugo* Viktor dicsérte műveit, *Janin* Jules pártfogolta. *Heine* is sajnálta, hogy beteges állapota megakadályozta a közelebbi ismeretségben. Elmondja, hogy a «L'Iliade finie»-t előadta a Comédie Française fölolvadó asztalánál s négyen szavaztak elfogadására, négyen ellene. Itt újra keservesen könyörögve fordul a miniszterhez, hadd jöjjön ő vissza Párisba, adjanak neki állást: talán operai orvosit vagy valami ilyesfélét. Hiszen úgy szereti Párist. «Mon âme est à Paris!»

E bekezdés után mást várna az ember, mint a mi következik. A kéziratba be van ragasztva egy, lapból kivágott, «Tribunal civil» című czikk. 1857 augusztus 12 (ugyanaz az irodalmi analekták között is, kivágva a «Gazette des tribunaux»-ból), ez röviden elmond egy polgári pört, a mit *Hugo* olyan hosszasan és dagályosan beszél el. *Borghy-Mamóné*, a párisi opera énekesnője, gégebajban szenvedvén, sürgősen hivatta *Hugót*, mert másnap énekelnie kellett. *Hugo* megvizsgálta s kijelentette, hogy a baj komoly s a rögtöni gyógyulásról nem állhat jót, de megkísérli. Az énekesnő másnap mégis fölléphetett s mint egyes lapok írták, soha ilyen sikere nem volt. *Hugo* folytatta a kezelést, de a hatodik látogatásnál *Borghy-Mamóné* megköszönte a fáradozást: már jól érzi magát teljesen. Úgy látszik, úgy az énekesnő, mint az ura modorában volt valami érdes s mivel egyelőre a honoráriumról is hallgattak, az érzékeny költő megsértődött; látogatásait megszüntette, de ezer frank orvosi díjat követelt. *Borghy-Mamóék* följánlottak neki százat. *Hugo* a törvényszékhez fordult. Az alperes ügyvédje ekkor azzal a kérdéssel állott elő, hogy ugyan ki is voltaképen az a *Hugo* Károly? Olyasfélét is mondhatott, hogy hiszen kalandorral, kuruzslóval van dolga. *Hugo* azzal felelt, hogy neki több foglalkozása is van. Először is író, aztán tenorista is, noha szerződés nélkül, aztán orvos is, a ki ugyan nem hivatásos doktor, de van diplomája és bizonyítványa sikeres működéséről (a mi igaz is volt). Ezt el is fogadta a törvényszék, de azután megállapította, hogy az

énekesnő betegsége muló természetű volt s mivel Párisban jobbnévű orvos egy látogatásért tíz frankot szokott kapni, *Hugo* tehát az ajánlott összeggel teljesen meg lehet elégedve. Elutasítják.

A betegség kezelésénél *Hugo* becsületes orvos módjára viselkedett: nem áll jót az eredményről. De a siker a fejébe száll s nem emlékszik, csak arra, hogy az énekesnő soha olyan jól nem énekelt, mint akkor este. Unos-untalan beleütközik ebbe a kritikába, akárcsak a dühös bak a falba. És ezt ő tette! ő, a «docteur miracle». Eh, lehetetlen, hogy *Borghini-Mamónénak* ne lett volna komoly baja! És lehetetlen, hogy komoly bajból hat látogatás után kigyógyuljon az ember! A pályáját, az életét köszöni neki ez az asszony, a ki egyszerre tudni se akar róla.

Írói és művészi körökben eléggé ismeretes volt *Hugo* alakja s máris sokan nevettek rajta, e pör pedig egészen belémerítette a nevetségesség árába. Azért áll ki e műve II. kötetében a porondra, hogy megvédje magát és glóriát rajzoljon egyénisége köré. Elcsapja ügyvédjét, ki nem tudta megnyerni a pört, új ügyvédet léptet föl, magamagát, dr. Egót. Előadja, hogy mennyire járatos ő a zenében. Hosszas értekezést tart az olasz énekesekről, az olasz tenoristákról, összes hibáikról, torzsalkodásaikról. Megjegyzi — s ez igen érdekes — hogy a magyar zene se utolsó, csakhogy Európában nem ismerik. Igen gazdag eredeti melódiákban. A mi őt magát illeti, egyszer a nagy *Donizettit* könnyekre fakasztotta énekével.

Rátér az orvosra. Az orvos maga szabja meg fáradsága díját, akár az ügyvéd. Fölhossa *Hahnemann* meleg elismerését, orvosi sikereit, aztán folytatja a költőn. Szinte megrészegül saját nagyságától. A «*Brutus és Lucretia*» egyesíti a klasszikus és romantikus szellemet — ez volt *Kleist*nek is az álma, de ő verejtékben ázva mondott le róla s tisztelettel hajolt meg előre az előtt, a ki meg fogja azt alkotni¹ s nem gondolta, hogy olyan hamar lesz valaki, a ki azt vakmerően elhiszi magáról — ő mutatott be először igazi rómaiakat. Maga *Grillparzer* is nagy költőnek tartotta. Már elfelejti, hogy Bécsben nem volt sikere, Pesten összeveszett mindenki vel s úgy ment megsértődve új

¹ Brandes: Die Litteratur des XIX. Jahrhunderts. Leipzig.

hazát keresni. Már úgy adja elő, hogy Pozsonyban ezerkétszáz frank évjáradékot ígértek neki, de ő nem maradt. Bécsben *Szedlniczky* rendőrminiszter marasztalta, még se maradt. Párisba hívta a lelke, menni kellett. Élénken beszél el egy jelenetet, mi útközben történt vele a gőzhajón. Egy tábornokné gratulál neki, mint a «Hamlet» szerzőjének. «De hisz ez *Hugo*» — súgják oda neki. — «Igen, olvastam a «Borgia Lucretiát» — folytatja a hölgy. És ime ott áll «a szegény költő, de kifogástalan eleganciával öltözve, kitűnő szivarral a szájában» s önérzettel és szellemesen magyarázza meg, hogy ki ő. Körülveszik, kéri, hogy szavaljon a «Brutus és Lucretiából». A költő szaval, a ragyogó hold ráveti ezüst sugarait — óriási lelkesedés, a hölgyek megcsókolják. Micsoda jelenet! Ilyen jelenségek kísérik útjában és Párisban nem talált semmit. Tudomást se vettek róla. Egyetlen író szólította föl, hogy írjon valamit neki hazájáról vagy fordítson magyarból. *Hugo* megköszönte, nem fogadta el. De megmaradt a régi *Hugónak*, kinek bár egy sou-ja sincs, mégis *Dusantoynál*, a császár szabójánál rendeli ruháit. Fölsorolja ifjúságát, a lengyel háborút, a hol úgy forgott, mint valami Achilles, a ki még a sarkán is sebezhetetlennek hiszi magát, háromnyelvű Cerberus, háromfarkú üstökös, három nemzet költője, háromszavú próféta, háromrendszerű böles (plátói, stoikus és kissé cynikus is), háromoktávás tenor, háromiskolájú énekes, háromszínű politikus (aristokrata, demokrata, autokrata), háromrendszerű orvos (allaeophatha, homoeopata és phonaepatha), három hadsereg sebész-őrnagya, háromszor sebesült invalidus, három sou-jú gentleman és három haza mártirja. Végül idézi a «L'Illade finie» prologusát, hogy bemutassa és magasztalja stílusát. Az utóiratban még egyszer az olaszokra támad, a kik az ő vesztét okozták, t. i. az énekesek. De az *Orsini* bomba-merénylet leleplezte őket, ez az Isten büntetése, a miért rosszul mertek banni egy olyan becsületes emberrel, mint *Hugo*.

Többször igen hosszas, nevetségesen részletező a stílusa, de egy-egy jelenet oly drámai élénkséggel s a befejezés olyan hatalmas lendülettel van írva, hogy igazán kár volt írói tehetségét ilyen üres rakétákban puffogatni el. Az olaszok elleni haragja érthetetlen, bővebb magyarázatot a következő kötet ad hozzá, már a mennyiben a megháborodott ember magyarázata elfogad-

ható. Ez a kötet «Le grand mystère de Paris» czimet visel s *III. Napoleonnak* van ajánlva. A kötet elején Pest, 1859 a kelet, a végén Berlin, 1860.

Azzal kezdi, hogy úgyszólván a «L'Iliade finie» előadásának előestéjén kellett menekülnie, mint egy új Aenaeasnak. (Említet-tük, hogy e darabjáról szó esett a Théâtre Françaisnál. De úgy látszik, ez csak a költő túlzott fantáziája, hogy előadásáról komolyan szó lett volna. Az előbbi kéziratban még csak azt mondja, hogy a bírálók fele elfogadta.) Így lett Jézus Krisztus-ból bolygó zsidó. «Un autre juif errant», ez újból kedvencz kifejezése, a mit refrainszerűen oda-odavet, mint a «háromnyelvű Cerberust».

Az 1858 január 14-iki *Orsini*-bombamerénylet akkor történt. Ő épen az operában ült rendes zsöllyeszékén, mikor az irtózatossá robbanásra kirohant. Épen *Rossini* «Tell Vilmos»-át adták. Láttá a halottakat és haldoklókat s látta a császárt halálsápadtan. Mindig az a «minden lében kanál»-ember volt, itt is beleártotta magát s mindjárt vitatkozásba fogott a rendőrfőnökkel.

Tulajdonképen nehéz megérteni, hogyan tér át erről az olasz énekesekre. De mivel a bombát olasz kéz vetette, belékeveri már az összes olaszokat s önmagát állítja a központba itt is, mint mindenütt. Hozzáfűzi az olasz énekesek intrigáit, torzszalkodásait, vele szemben elkövetett sértéseiket, ormótlanságait s rögtön kész a dologgal: az olaszok ellene is pokoli armányt főztek.

A valódi romantikus költő fantáziájával gondolja ki az ellene tervezett merényletet. Meg akarják gyilkolni az operában. Mikor felvonás után kimegy egyet sétálni szokása szerint, a gyilkos utána lopózik. A poéta-tenorista ott áll egymaga s mint máskor is, hangpróbát tart: egy áriát dudol vagy legalább is kiadja a hangját. Teljes frissességében van. A bűvös hang megszelidíti a gyilkost s nem meri fölemelni a fegyvert. De *Hugo* már tanult; szabójánál vassal bélelt mellényt készített s mellénye alá tört rejt. «Most már öltönye jobb, mint gondolnák» — mondhatja Cassióval. Meghívót kap az álarczos bála, el is akar menni amúgy pánczélosan, fegyveresen, de mégis visszatartja *III. Gusztáv* sorsa. Neki még élni kell — munkái kedvéért. *Hugo* soha-

sem tud hallgatni: aggodalmait közli barátaival. Némelyik kineveti a hóbortost, mások vállat vonnak: forduljon a rendőrséghez.

A lázalmok egymás után következnek. Siet az osztrák követ-ségre: útlevelet kér. Hogy mindjárt megkapja, annak tulajdonítja, hogy már itt is tudnak a dologról. Csakhogy nincs pénze elutazni. Kliensei nem fizetnek, kölcsönt nem kap. Nagynehezen egy-két jó barátja kisegíti. Oltalmat kér közben a rendőrségtől, de ott kinevetik. Dr. *Désrivieres* barátjára bizza levelezését s azt, hogy eszközöljön ki a császárnál audienciát s az ő nevében bizza rá francia munkái kiadását. Elutazása előtt még egyszer melancholikus hangulat fogja el: hogy lesz el majd ő Páris nélkül és Páris *Hugo* nélkül! El se lehet hinni.

Útjával még nincs tisztában, de önkénytelenül is ugyanazt az utat járja meg visszafelé, a mit tett Párisig. Először Bruxellesben szállt ki s csak itt vetette le a vasmellényt. Megkönnyebülve, első estéjét természetesen az operában töltötte. Egy porosz ült mellette. *Hugo* a költő hamar-bizalmasságával beszédbe ereszkedett vele. Vacsorakor már oly bizalmasan voltak együtt, hogy a költő mindent kitalált új ismerősének. A porosz úri ember bámulva hallgatta a furcsa poétát, hihetőleg úgy gondolta, hogy ezzel az úrral jó lesz nem ellenkezni.

Aztán Weimarban állapodott meg, a hol *Liszt*tel szoríthatott kezét. Nem szerette Weimart, unalmasnak találta. Csodálkozott, hogy tudtak itt élni *Goethe* és *Schiller*. *Goethét* a maga igazi német korlátoltságában (!) és reális fölfogásában még csak megérti, de *Schillert* sehogy sem, a ki oly egyetemes és magasröptű szellem. Aztán kiszállt Leipzigben, Drezdában. Újra szinpadra akart kerülni. *Devrient* Emilnek megküldte a «Bankár és bárót». A művész megdicsérte a darabot, de azzal küldte vissza, hogy meg kellene rövidíteni. A mi meg a neki szánt Arthur szerepét illeti, ő már nem játszik fiatal szerepeket.

Hugo aztán Bécsbe került újra. Szétnézett kicsit a császár-városban. Hosszú távollét után idegenszerűnek találta. Új nemzedék nőtt itt föl, a mely az ő munkáin lelkesedett. De bár ezt a nagy mondást oly nyugodt önérzettel írja, a Burg-színházba most se tudott bejutni. Szidja *Laube* Henriket, az igazgatót, a ki a legvéresebbszájú demagógból került a színház élére s a kit

állandóan a «kis kalmuknak» nevez. Előadása nem világos, mert szerinte *Laube* áll őrt a Burg-színház ajtaján s nem engedi be a tehetségeket és később mégis *Laube* kér *Hugótól* kéziratot, melyet ez megtagad tőle. Azért tagadja meg, mert *Laubénál* már több darabja odaveszett. (Talán ez se lesz egészen így. Lehet, hogy *Hugo* ott felejtette. *Rister Laubéné* megbízásából visszaküldi *Hugónak* költeményei ottmaradt kéziratát. Bécs, 1858 április 29.) Rövid politikai kitérésben szól a két császárról, *Ferenc Józsefről* és *Napoleonról* s az elsőnek szemére veti, hogy őt nem becsülte meg eléggé, hiszen engedte, hogy így bánjon vele *Laube*. De majd eljön az idő, hogy két császár fog érette harcolni! Különben Bécsben két hétig feküdt betegen, pénz nélkül s nagyon elhagyatottnak érezte magát. Csak akkor derült föl, mikor saját munkáit olvasta s csodálkozott, hogy egy és ugyanaz az ember írhatta ezt a sok, annyira különböző mester-művet.

A hogy jobban érezte magát, visszatért Pestre. Rég ideje mult, mikor elment, mikor Párisba utaztakor «magyar Cincinnatusnak» nevezte magát. (A mi szépen hangzott, de csöppet se volt találó.) Itt azóta lezajlott a nagyszerű bukás s pihent és tespedett a kifáradott nemzet a *Bach* pálcája és az *Albrecht* főherczeg kardja árnyékában. Ide jött *Hugo* régi dicsősége színhelyére s meglátogatta ősz apját és nővérét. Mindjárt találkozott egy régi ismerőssel, *Vahot Imrével*, ki igen kevéssel maradt mögötte a maga-imádásban. Együtt töltötték az estét a Komlókertben s hallgatták a cigányt, a hogy a Rákóczyt játszotta. *Hugo* újra foglalkozni kezdett a «kemény magyar nyelvvel».

Aztán jelentkezett *Albrecht* főherczegnél. Szeretett a vezető-emberek előtt beszélni s szolgálatát ajánlani nekik, mert egyre nagyobb hullámokat vetett képzelődése s képesnek hitte magát már az egész világ reformálására. Egész magyarországi pályáját elbeszélte a főherczegnek. Elmondta az «Egy magyar király» történetét. *Ráday* Gedeon, az igazgató, nem akarta elfogadni, csak *Nyáry* Pál közbenjárásával sikerült. Az volt az igazi jellem, *Nyáry*! A mágnások fölforrtak e darab hallatára s minden erővel el akarták őt nyomni, különösen *Károlyi* György gróf: «un homme avare et borné». Kijátszottak ellene egy oly semmi embert, mint *Szigligeti* (*Szigligettinek* írja): «un miserable et

avide compilateur», a ki a «Mátyás fia» című darabját is lopta. (Furcsa, hogy *Hugo* ezt a nevetséges rágalmat se átalítja fölhozni, mikor őt valamivel több joggal vádolták ugyanezen váddal.) A magyar mágnások közül csak három volt dicséretes kivétel: *Wesselényi* Miklós, *Széchenyi* István és *Batthyány* Lajos. *Szigligeti* igazán a mágnásoknak való poéta volt, épen olyan betyár, mint ők.

Még is magyarázza nagy alapossággal, hogy mi a betyár. «Betyár: un garçon de village ou un aristocrate rustique». A magyar forradalom se volt igazi revolúció. A magyar gyűlöli a mágnást, mégis utánuk indul. Ragaszkodik régi nevetséges szervezetéhez, a vármegyéhez. A főherczegre nagy misszió vár: műveltséget terjesztetni az országban. Csak el ne nyomja a magyar nemzetiséget, mert ez Ausztriának is ártani fog. És (a mi egyfontosságú a kultúrával és a nemzetiséggel) adjon új igazgatót a színháznak. Újból visszatér az irodalmi kérdésekre s ide-oda ugráló gondolatmenetben majdnem mindenkit összetör kritikája mozsarában. Kivált *Szigligetinek* jut ki, a ki semmi egyébbel se tud hatni, csak a magyar nótával és a magyar táncczal. Az ő intrikus keze túrta ki az igazi drámaköltőket. Mikor *Czakó*, a nagytehetségű *Czakó* meghallotta *Hugo* távozását, így kiáltott föl: «Ha *Hugo* elmenni kénytelen, mi vár énreám!» és másnap föbelötte magát. *Szigligeti* egyedül maradt. Még *Egressyt* is szidja, a ki besegítette darabját a Nemzeti Színházba. De hogyne! *Egressy*, a ki kifogásolta a *Hugo* magyarságát, a ki meghamisította a *Hugo* szövegét, a ki hibásan rendezte a «*Brutus és Lucretiát*». Mikor pedig *Hugo* alkotta meg a magyar stílust és *Egressy* minden nagy tehetsége mellett se tudott verset szavalni. Aztán ki volt *Egressy*? A *Kossuth* komiszárusa, a ki a *Szigligeti* «Szökött katonájában» («une pièce rustique») is énekelt. Ha már színész kell, *Szentpétery* volt az igazi, egyszerűségében nagy művész. Őt is fölkereste, a szélütött, holtbeteg embert, ki szinte fölébredt az ő látására. Igen jellemző, hogyan. *Hugo* maga is bevallja, hogy meg se ismerte. Felesége és unokaöccse, *Egressy* Árpád, mondták *Szentpéterynek*, hogy *Hugo* van itt. A beteg fölemelte fejét: «hol?» A jelenlévők szeme mind könnybe lábadt. Hogyne, a szegény, félig tudattalan beteg öreg ember láttára, de *Hugo* ebben is csak azt látja:

milyen megható volt, hogy fölismerte őt! *Hajnik* Pál ajánlotta, hogy választassa be magát az Akadémiába, a mit tizenegy éve nem fogadott el. (Ez se igen valószínű.) De hát az Akadémia is! Mágns elnökök. *Eötvös* Pepi, «le petit bon homme», a ki a «Falu jegyzőjében» «némi» talentumot mutatott, maga is csak olyan, mint a magyarok általában, a kik csak a népies genreből tudnak némi eredményt elérni. *Vörösmarty* — le soi-disant poète — *Bajzával* és *Toldyval* a tehetségtelen akadémikusok triumvirátusát képezte. Megirta a «Fóti dalt» (összecseréli a «Szózáttal»), e félénken loyális, liberális költeményt, mely a magyar Marseillaise-zé vált. Nem volt itt költő több, csak *Petőfi* és *Czakó*, azokat meg nem becsülték meg. *Hugót* pedig nem választották meg az Akadémiába. Hosszú előadását e szavakkal végezte: «A betyároknak pusztulniok kell az én házamból!» A főherczeg igen kegyes volt s melegen megköszönte *Hugónak*. Az audiencia eddig tartott. Már most próbáljuk a valóságnak megfelelően elképzelni ezt, az izig-vérig katona-embert a maga ridegségével szemközt a kifogyhatatlanul beszélő, csupa-tűz poétával. Hihetőleg engedte beszélni, csakhogy vége legyen, összeütötte a sarkantyúját s megbillentette a fejét. Csakhogy elvégezte.

Azonban igen jellemző, hogy *Hugo* biztatja *Albrechtet* reformokra s szemben magasztalja *Wesselényit*, *Batthyányt*, *Nyáryt* és *Petőfit* s beszél a revoluczió lángjáról s félénknek nevezi *Vörösmarty* imádsággá lett költeményét. Ez épen olyan jellemző, minthogy egyedül *Petőfit* és *Czakót* ismeri el költőkül, a kikben a forradalmi szellemet látja, mely az ő egyéniségében is lánggal lobogott, bár költészetében semmi se volt igazán forradalmi.

Jegyzet és utóirat is van a kézirathoz csatolva. A jegyzetben elmondja, hogy nem sokkal e jelenet után meghalt Rozina nővére s ő elhagyta hálátlan hazáját. Most hallja, hogy a nagy *Széchenyi* is meghalt. Ő és *Batthyány* Lajos volt az a két mágns, a kik mint nagy költőt üdvözölték *Hugót*. E két nagy ember emlékéért nézte át kéziratát, ha tán nagyon is erősen volna írva a mágnsok ellen. De nem változtat rajta mégse. «Pereat mundus et fiat iustitia».

Az epilogban a magyar forradalomról mondja el ítéletét.

Kossuth rosszul vezette a dolgot. Ő szolgálai volt a mágánásokkal szemben. *Görgei* meg hitszegő lett. Azzal akart *Kossuth* armányainak véget vetni, hogy lerakta a fegyvert erős seregével. Akkor mondta *Almásy* Pál, hogy most a *Hugo* ideje érkezett el s ezzel csak a közvéleménynek adott hangot. De *Hugót* nem engedték szóhoz jutni. Végül *Napoleon*hoz fordul, hogy eszközje ki visszatérését Párisba, pártolja az irodalmat s legyen új *I. Napoleon*ná.

E sorokat 1859 márciusában írta. Nem sokkal utána már Berlinben volt. Itt Berlinben érte az utolsó valódi siker. Végre német színpadon is viszontláthatta a «Báró és bankárt», mely «Des Hauses Ehre» czimen került színre tisztességes sikerrel. A lapokból kivágott egykorú bírálatok megvannak gyűjteményünkben. A költő, kinyomatva művét, egy példányával a porosz királyi hercegnét lepte meg. (*Hülßen* intendáns köszönete, 1860 jún. 7.) Később próbálkozott más darabjaival is, de sikertelenül. (A bajor királyi udvari színház «Calderon» című darabját küldi vissza. 1860 nov. 22.) Azonban a «Báró és bankár» sikerében öröme telhetett, mert *Sievers* J. H. a költő engedelmevel belefogott a dráma angol fordításába. (Levele *Hugó*hoz, Leipzig, 1860 febr. 17.) Hogy elkészült-e vele s hogy megjelent-e a fordítás valahol, semmit se tudunk róla.

Még egy nevetséges színházi pöréről van emlékezet. 1862-ben bepörölte a berlini királyi színházat, mert «Liebesgeschicke» című ötfelvonásos tragédiáját elvesztették. A törvényszék elutasítja a költőt, mert a színház a darabot értéktelennek nyilvánítván, a szerző rendelkezésére bocsátotta. A színház irodája álló nap nyitva áll, az író hibája, ha ott hevertette és nem szállíttatta haza. E pör iratai (az irodalmi analekták között) legalább egy, mindeddig lappangó *Hugo*-dráma címét említik meg. Berlinben egyéb kellemetlenségek is érték, furcsa, kötekedő modora több helyen szemet szűrt, ő meg a «Báró és bankár» elleni képzelt vagy valódi intrikák miatt dühöngött. Itt írta meg a «Mémoires terribles» IV. kötetét s *Brockhaus*nál ki akarta adni az egészet. Megvan a Leipzigból érkező válasz (1861 febr. 4.): a kiadó érdekesnek találja, de talán nem időszerű kiadni most még. *Hugo* nem várt, kiadta a maga költségén, de csak a IV. kötetet.

Nem került el közben a figyelmét, hogy Magyarországon derül a látóhatár. Mégis magyarnak érezte magát s verset szerzett a jobb jövő reményében «A szentesített jog» czimen. A «General-Anzeiger» leipzig-i lap 1861 márcz. 14-iki száma egyszerre közölte, németül és magyarul, örömet fejezve ki, hogy a jeles költőt, mint jó hazafit is bemutathatja.

Azonközben *Hugo* a dicsőség új ösvényét kereste. Még fiatal korában föllépett egyszer Hamburgban *Calderon* «Az élet álom»-jában, de siker nélkül. Most már nem próbált színpadon szerencsét, mert az emberek hálátlanok, társulatot se szervezett anyagi eszközök hiányában, hanem egymaga akart pótolni mindent. Kibérelt egy-egy nagy termet valamilyen nyilvános épületben s ott maga játszott színházat. Eljátszotta végig az összes szerepeket, elsősorban saját drámáiból, Annyi széket állított föl, a hány szereplő volt s fölváltva hol itt, hol ott foglalt helyet, némi jelmeze is volt, a mit folytonosan cserélgetett s hangját is próbálta a megfelelő szerephez idomítani. Ez volt a «pantomimica». Ilyen előadás a legnagyobb tehetség mellett is csak komikus hatást tehetett. Hogy valójában mekkora lehetett a *Hugo* előadó talentuma, bajos megállapítani. «Elment nevével az idő hajója». Annyi bizonyos, hogy nem rosszul szavalt, finom értelmi képessége és élénk temperamentuma segíthették benne. Dicsérik kifejező arcjátékát. Dicséret a tömérdek kivágott cikkben bőviben van; gáncs kevés, de csipős gúny is akad. Nem sokat bizonyít. Jó barátai, jóakarói mindig kerültek s a furcsa ember heves, követelő föllépésével sokszor ki is erőszakolta a dicséretet. Hallgatósága is akadt mindig, de a legtöbben mulatni jártak oda. Ő maga folyton rendületlenül hitt önmagában. Mintha e sok dicsérő cikket is ő maga szedte volna össze, vagdalta volna ki: a legelismertőbbek háromszor-négyszer is előfordulnak, mintha csak azért volna így, hogy többnek lássék. Még ez is önkéntelen szélhámoskodás. De e dicséretekből is megállapítható egy nagy természeti fogyatkozása: a hangja. Ez a hang tompa volt, rekedtes, csengés nélküli, az öregedő ember szava. Egy színpadi föllépés is akad közte: egyszer eljátszotta *Shylockot*. Ha az átérzés elég volna a művészethez, *Hugo* bizvást sikert arat, mert beleönthette a világ elleni gyűlöletét a szerencsétlen zsidó sötét alakjába.

E bolond kedvteléshez csak egy lépcső kellett, hogy *Hugo* úgy szerepeljen, mint «a költészet fejedelme, a civilizáció pápája». Kilencz évig tartó vándorlás következett, mialatt fáradhatatlanul járt-kelt a vén rhapsodos, a vándorkomédiás, a koronátlan király. A történetet most már a pathologusnak kellene jegyeznie az irodalomtörténész helyett, mert ez már csak a monomania története.

1860-ban lépett föl először Berlinben. Még ez évben megfordult Münchenben és Leipzigban is. Maga művein kívül *Shakespeare*ből és *Schiller*ből is szavalt. Egyszer-kétszer énekesek és énekesnők is résztvettek estélyében, valamint Hamlet monologja után az Opheliával való páros jelenetben is volt társa, de túlnyomóan maga adott elő mindent. Jellemző, hogy az «Egy magyar királyban» Mátyás monologját magyarul szavalta. Közben irogatta az ú. n. «Selbstreclam»-jait, melyben teljes erőből fútta a trombitát és verte a dobot maga mellett. Van ilyen könyvtárunkban bőven: irott is, nyomtatott is. (A kéziratok között: 877. Qu. Germ.)

1865-ben Párisban látjuk viszont. Ez esztendőben Badenben igen kellemetlen és komikus kalandba keveredett. Az eset a «Le grand Journal» ez évi márczius 19-iki számában olvasható, együtt a költő fölvilágosító levelével. A szállóban szobát cserélt egy vendéggel, a kinek a pénze elveszvé, *Hugót* vádolta a lopással. Persze fölmentették, de *Hugo* nem tudván magát mérsekelní, zajos és furcsa botrányt okozott. Itt két mellékkörülmény vonja magára a figyelmet: hogy a költőnek ezerötszáz frank készpénze van és hogy németes francia kiejtése miatt porosznak nézik. Tehát a három nemzet költője csak az egy német nyelven írt és beszélt tökéletesen.

De ő ezt se vette észre sohasem s mindig voltak, a kik dicsérték jó francziaságát. A párisiaknak is volt szerencsájuk a pantomimicai előadásokhoz. Legtöbbit a «L'Iliade finie»-t szavalta végig az egészset. A prologot görög jelmezben adta elő, majd sisakosan, pajzsosan lépett föl, mint a trójai vitézek. A végén Trója égését jelezve, bengáli gyufákat gyújtogatott. Igazán olyasféle benyomást kelthetett, mint valami gyerekember színi előadása. De tompa hangjával és németes francziaságával is elérte, hogy dicsérték. A lapok írták, hogy kétkedő közönség

ment el az estélyére és meggyőzve távozott. Megadták neki a «Homère international» nevet. De a nevetők se hiányoztak. A «L'Illustration de Bade» (1865 aug. 28.) igazi francia szellemmel gúnyolja ki. Tréfát űz francia beszédéből és azzal vigasztalja *Hugót*, hogy még sokat tanulhat, hiszen fiatal ember az öreg *Homeroshoz* képest, a kinek művét bevégezte.

Még ez évben átkelt a költő a tengeren s meglátogatta *Shakespeare* hazáját. Londonban is adott szavaló-estélyeket, hol az angol nyelvvel is megpróbálkozott s a *Milton* nagy operából szavalt *Shakespeare* mellett. Drámáját a «L'Iliade finie»-t itt is francziául deklamálta. Egy csomó londoni lap elismerő megemlékezése is van gyűjteményünkben.

1867 május 17-éről kelezve van Tony *Révillennek* egy kis czikke *Hugóról*. Irja, hogy előtte való napon találkozott Párisban a furcsa költővel, kit félig elismerőn, félig humorosan ír le. A «La Merveille» megjelent.¹ Tetszik neki a különös ember, a ki senkivel se törődve, űzi a maga mesterségét. Kissé fáradtnak látszott, de kék szeme a régi tűzben villogott szemüvege mögött. A «La Merveille» egy díszpéldányát megküldte különben *Ferencz József* császár-királynak is s irataink közt találjuk a király köszönetét, melyet gr. *Festetics* György, a király személye körüli már alkotmányos miniszter fejez ki. (1868 jún. 8.)

Talán, hogy még élő nővérét vizsonzlássza, talán a megujult alkotmányos élet, talán valami honvágy-féle csalta a költőt, hogy Odysszeiájának néhány évre véget vessen. Visszatért Pestre. Megénekelte a kiegyezést s Párisban nyomatta ki, ilyen czímmel: «Les trois chants du cygne d'un pauvre poète». Világoskék táblája van ezüst betűkkel. (Az analekták között.) Voltaképen négy ének van benne: *Eugenia* császárnénak, *Erzsébet* magyar királynénak egy-egy, a koronázási szózat *Ferencz Józsefnek* s az utolsó *III. Napoleonhoz* intézve, fölváltva magyar, francia és német nyelven. Béke és feledés kora volt, kitüntetések, rendjelek, csillagok és kereszték hullása. Az öreg költőről is megemlékeztek: aranyérmet kapott a monarchia jelégével: «Viribus unitis», cserében az üdvözlődalért. Most az egyszer valami bohém élel-

¹ La Merveille en deux faces. Paris, 1867. Első része a «Le Cosmos finie» bevezetése a második résznek, a «L'Iliade finie»-nek. L. Havas A. I. m.

messég került fölül *Hugóban*: beváltotta az érmet. Fölajánlotta *Deák* Ferencznek: Ha *Deák* koronás uralkodóktól nem is fogad el kitüntetést, a költészet fejedelmétől elfogadhatja. *Deák* gavalérosan felelt rá: jelentékeny összeget küldött érte s az érmet a Nemzeti Múzeumnak küldötte, mint *Hugo* Károly ajándékát. Ott látható a régiségtárban. (Az érem története az analekták közt, valamint a Múzeum köszönőlevele is, 1868 júl. 10.)

Hugo folytatta a régi életét. A «Tigris»-szállóban lakott, gyakorta lehetett látni nyilvános helyeken, kávéházakban, a hol a fiatal nemzedéknek olvasgatta föl verseit és szidta az élő írókat. Esténként színházba járt, hová rendesen megkapta a maga ingyen-jegyét. Estélyeket is adott és szavalta költeményeit görög jelmezben, meztelen lábszárakkal, fehér tunikában, aranyos lanttal, koszorús fővel.

Talán érezte mégis, hogy nem ez az élet az, melyet álmodott magának valaha. Legalább sok keserűség gyűlt meg benne. 1866-ban alapította lapját, a «Die Fuchtel»-t, melyet egész haláláig folytatott. Nyomtatási költsége kikerülhetett a hirdetéseiből, tartalmát jóformán maga írta az utolsó betűig. Czímlapján a költő alakját lehetett látni római ruhában, jobbában kard, baljában lant, kétfelől tigris és medve ront rá. Törhetetlen munkakerő lakozott benne. Itt öntötte ki szíve minden bánatát, minden keserűségét s szidta az egész világot, a politikát, az irodalmat. Mikor *Arany* János Szent-István-rendet kapott, fölkiáltott, hogy akkor *Hugónak* a Szent-István koronáját kellene adni. E *Bedlambe* való lapban kiadta drámáit is németül: a «Die Höllencomödie»-t, a «Des Hauses Ehre»-t, a «Brutus und Lucretia»-t, az «Ein Ungarkönig»-et és a «Das Schauspiel der Welt»-et.

Utolsó éveiben jutott eszébe régi bogara: az ének. A «szerződés nélküli tenorista» énekelni akart. Egyenesen a dal hazájába kíváncozott, Itáliába. 1872 márczius 12-én kapott levelet Rómából *Molajoli* Vinzenziótól, ki azt írja neki, hogy csak gyakorolja magát és vigyázzon az egészségére, októberben talán fölléphet. Úgy látszik, ez a terv végképen elmaradt, de a rögeszme más formában megvalósult. 1874-ben Firenzében jár a költő az Arno-partján, a méltóságos középkori paloták között. Új művészetet talált ki: a cantomimicát. Most már nemcsak drámákat ad elő, hanem operákat is. Járt Milanóban is, aztán

lement a tenger mellé, a gyönyörű Nápolyba. Nem tudni, hogy közben visszatért-e Pestre — valószínű, hogy igen, már csak a lapja miatt is — de a török közmondás szerint Olaszországban várt rá az utolsó kenyérdarab, melyet meg kellett ennie.

Ezekből az évekből valók az utolsó emlékek. Az olasz lapokból kivágott dicséretetek, aztán egy érdekes műsor valamelyik nápolyi estéről (49. Qu. Gall.). Itt a «cantomimica» szó helyett a «melomimicát» használja. Egész operákat ad elő egymaga, a «Tell Vilmost», «Normát» stb., *Bellini*, *Rossini*, *Donizetti* szerzeményeit, énekel tenort és altot egyszerre, minden operánál megjelöli a szereplő személyek korát, a mit ő tökéletesen fog utánozni. Ezek még siralmasabbak lehettek a drámai estélyeinél. Pedig *Hugo* tudott: nagyszerű elméleti képzettsége volt hozzá, páratlan finom zeneérzéke, fáradhatatlan buzgalma, de a hang teljesen hiányzott. (L. Ágai Adolf cikkét a «Pester Lloyd»-ban. 1877 nov. 25. Az analekták között.) És így akart hódítani a primadonnák és tenoristák hazájában.

A legutolsó darab *Hugo* életéből az «Il Lampione» firenzei ujság 1875 január 23-iki száma. Kétségtelen, hogy a cikket maga *Hugo* írta, mely oly fellengző hangon szól a cantomimica, Hugo-mimica, Hugo-logica fölfedezőjéről. Közli *Mariani* tenorista nyilatkozatát, hogy *Hugót* a tenoristák *Pattijának* tartja, mert *Hugo* géégéjében aranybánya van. *Liszt*, *Meyerbeer* és mások üdvözlő nyilatkozatai kísérik ezt a képtelen beszédet. Végül felsorolja a hét csodát, a mit *Hugónak* köszönhet a bámuló világ:

1. A «L'Iliade finie».
2. Hogy tragédiáit az automimica segítségével egyedül játssza el.
3. Hogy fölfedezte az automimicát és a cantomimicát.
4. Hogy három octavás emberfölötti hangja van.
5. Hogy ő Milanó troubadourja, ki üstökösként lesz ábrázolva, a mint a világ öt első tenoristáját salátaként megeszi.
6. Hogy annyi sok czikk jelent meg róla.
7. Hogy a firenzei közönség világcsodának tartja.

Igérlik, hogy együtt fog föllépni a színpadon *Tiberini* Marióval és Angelóval, a két jeles tenoristával. Az ujságlap másik oldalát nagy kép foglalja el: *Hugo* mellszobra látható, valami

különös kesernyés mosolylyal ajkán, opera-partitúrákkal körülvéve. Fejéből láng lövell ki, körülötte a fekete háttérben csillagok szikráznak és lepkék röpködnek zeneszerzők nevével ellátva. Az egész kép ép olyan durva metszés, a milyen csunya.

Ezzel elért *Hugo* az utolsó stádiumba, a mikor a rögeszme teljesen kiöl az agyban minden ép világot, mikor a gyöngytyúk rikácsolása csalogánydalnak tetszik s mikor önmagát már úgy képzei, mint az óriás Gargantuát, a kinek étvágyát nem győzik kielégíteni, de ő már valóságos kannibállá lett, a ki tenoristasalátáival fogyasztja el ebédét. Fejével a csillagokat veri s Londontól Nápolyig ragyogóvá tette a neki oly kicsiny világot. Nem is időzött benne soká: ez esztendő november 13-án Milanóban elhunyt.

Szívesen letennénk a tollat, de a még előttünk fekvő néhány papírlap mutatja, hogy a költő a milánói sírban se nyugodhatott teljes békességgel.

Egyetlen darabja élte túl, a «Bankár és báró». Báró *Podmaniczky* Frigyes, a Nemzeti Színház intendánsa, a darab írói jövedelmét megküldi özv. *Steiner* Józsefné, *Bernstein* Reginának és *Frankl* Fülöp lovagnak, a költő legközelebbi rokonainak azzal a kegyeletes tanácssal, hogy fordítsák a *Hugo* sírkövére. Egyúttal azt a nézetét is kifejti, hogy nem időszerű műsoron tartani a darabot, mert *Hugónak* még nagyon sok ellensége él. (Budapest, 1878 okt. 13. és 1881 jan. 1.)

A sírkő el is készült, de 1883-ban a temetőt lezárták. A milánói polgármester ír *Sternberg* Adolfnak, *Hugo* rokonának (1891 jún. 4.), hogy gondoskodjanak a «hires és megsiratott költő» állandó nyugvóhelyéről. Akkor átviszik a Cimiterio Monumentaléba s ott vagy hamvvederben, vagy sírban elhelyezik. Mivel e célra már küldöttek nyolczvanhat forintot, a hamvvederhez kell még ötvenhat, a sírhoz hatvankét forint. Ez irathoz van csatolva a sírkőfaragó számlája és a temető-igazgatóság nyugtatóványa. Silány próza, mely a költőt holta után is üldözi. Ingyen még pihenni sem lehet. S a polgármester e levele válasz nélkül maradván, az a veszély fenyegette a szerencsétlen prófétát, hogy hamvait is kihányják. Érdekes, hogy a cantomimica fölhalálójának egy zeneszerző lett a pártfogója, a napjainkban oly népszerű *Puccini* Giacomo, a modern olasz zene

egyik legkiválóbb mestere. Őt értesíti aztán a polgármester, hogy a régi sírkövet eladták húsz liráért s e pénzt hozzátéve a régebben küldöthöz, *Hugo* Károlyt örök nyugalomra helyezték a Cimitero Maggiorében. *Puccini* Pesten találkozik az egyik rokonnal s értesíti, hogy a költőnek most már illő sírhelye és fölirata van. (1895 máj. 22. Az összes idetartozó iratok együtt az analekták között.) Most már békén pihenhet, nem fogja háborgatni senki.

Gyűjteményünkben található mindenféle jegy a *Hugo*-estélyekre, a legkülönbözőbb színekben, magyar, német, francia, olasz és angol nyelven. Egy csomó vasuti és hajó-szabadjegy is hever egy rakáson, melyeket *Hugo*, mint a «Fuchtel» szerkesztője kapott innen-onnan. Kiadott drámái közül itt van az «Egy magyar király» kézirata (1183 Qu. Hung.), mely igen jelentéktelen különbségekkel azonos a kiadott szöveggel; aztán két darab francia fordításban: a «Bankár és báró» («Une femme» címmel. 43. Qu. Gall.) és a «Brutus és Lucretia» (45. Qu. Gall.) Az előbbi csaknem szószerinti fordítás, az utóbbi vers helyett prózában adja az eredetit s az utolsó felvonás lényegesen rövidebb. A bevégező forum-jelenet elmarad s Brutus a várfalakról hirdeti ki Tarquinius száműzetését. E rövidítéssel csak nyert a darab, drámaibb lett. E dráma verses francia fordításából is van egy igen rövid töredék (49. Qu. Gall.) Nem tudni, elkészítette-e teljesen.

Van itt aztán egy gyűjtemény a *Hugo* Pesten előadott darabjairól szóló kritikákból, kivált a «Bankár és báróról» szólókból. Kár, hogy e csoport nem teljes, de itt találhatók a közelmúlt följutásainak ismertetései is. Látszik, hogy a darab minden belső drámai élete mellett is inkább csak irodalomtörténeti emlék; az előadók se tudnak a pathos azon érzelmes nyelvén beszélni, mely a negyvenes években az igazság erejével hatott.

Még egy érdekes kézirat van a Múzeum birtokában. Alig pár lapos magyar kézirat ez, *Hugo* saját írása, «Faust» fordításának töredéke (1841. Oct. hung.). Talán nem csalódunk, ha keltét a negyvenes évekre tesszük. *Hugo* a magyar nyelvvel csak akkor foglalkozott tüzetesen, később nem írt magyarul semmit. Jellemző e

mutatvány, mert bizonyosságát adja, mennyire mehet az emberi önhittség. Ő, a maga dadogó, botorkáló magyarságával akarta lefordítani a titáni művet, mely óriási nyelvi készséget kíván és a legnehezebb műfordítói föladatok egyike. De érdekes azért is, mint a legelső magyar «Faust»-fordítás félbemaradt töredéke, melylyel *Hugo* akarta megajándékozni szülőhazáját.

AZ 1680. ÉVI ÜSTÖKÖSJÁRÁS IRODALMÁHOZ.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Első közlemény, három hasonmással.)

Köztudomású tény, hogy a babonák kialakulásánál a természetnek — mint Lehmann mondja¹ — «ijesztő oldala» mily elsőrangú szerepet játszott s játszik még ma is. A természeti jelenségek helyes megfigyelése, okaik kinyomozása oly előfeltételről függ, melyekkel a kultúra alacsonyabb fokán álló néptörzsek, vagy társadalmi rétegek nem rendelkeznek s így egyfelől a hiányos, vagy zavaros megfigyelés, másfelől a téves oksági kapcsolat a természeti jelenségek keletkezését és célját oly tényleges vagy képzelt eseményekkel hozta összeköttetésbe, melyektől valójában — legalább a tudomány mai állása szerint — teljesen függetlenek.

A babona kialakulásánál a kozmikus jelenségek sorában, már aránylagos ritkaságuk s látszólag szabálytalan megjelenésük következtében is, főleg az üstökösök játszottak nagy szerepet. «Ritkaságuk, különösségük, rejtélyes megjelenésük a legközömbösebb szellemet is bámulatba ejti... Épen azért, minden országban, minden időben, az üstökös furcsa látványa, hajzatának sáppadt fénye, hirtelen föltünése az égen egy félelmes, a teremtésben régóta fennálló rendet veszélyeztető hatalom hatását tette a népek szellemére; és minthogy e jelenség tartama rövid, ebből az a hit származott, hogy hatása rögtönös vagy legalább is közeli; már pedig e világ eseményeinek láncolatában mindig akad egy-egy tény, a mely valamely gyászos jóvendőmondás teljesülésének tekinthető.»²

Már a görögök és rómaiak is azt hirdették, hogy az üstö-

¹ Babona és varázslat, I: 37.

² E. Flammarion, *Astronomie populaire*. Paris, 1881. 595—596. l.

kös megjelenése valami nagy szerencsétlenségnek: elemi csapásnak, véres háborúnak, hatalmas uralkodó halálának stb. az előfutára. Elvértve azonban már ekkor is valami bekövetkezendő szerencse vagy siker hírmondójának tekintették. Plutarchosban olvassuk, hogy Timoleon, aki a korintusiakat Sicília ellen vezette, éjnek idején, mikor hajóival a nyílt tengerre ért, úgy látta, «mintha megnyílnék hajói fölött az ég s nagy, messze világító tűz áradna szét belőle. A tűzből azután egy, a mysteriumoknál használtakhoz hasonló fáklya bontakozott ki, lépést tartott a hajókkal s épen Itália környékén szállott alá, ott, a hol a matrózok ki akartak kötni».¹ Ez a fáklyaszerű jelenség a Kr. e. 344. évi üstökös volt s Timoleon kedvező előjelnek tekintette.

E balvélemények a középkorban, sőt hosszú ideig az újkorban is közkeletűek voltak. A népek fölizgatott fantáziája a legcsodálatosabb jelvényekké formálta át az üstökös alakját: a keresztények jatagánt, a törökök keresztet láttak benne, mások éles kardnak vélték, ismét mások a tűzokádó sárkánynyal hozták rokonságba. Flammarion² 1526-ból közöl egy érdekes fametszetet, mely azt mutatja, hogy a rajzoló az üstökös rejtélyes világát emberfejekkel, törökkel s kardot forgató karokkal népesítette be. Az üstökösök jövendőmondó képessége is fokozódott. Már nem érték be azzal, hogy egy-egy uralkodó vagy pápa halálának, rossz termésnek, pusztító járványoknak, véres háborúnak a hírnökeit lássák bennük, hanem egyenesen az utolsó ítéletelőjelének tekintették s a közelgő világvéget olvasták ki belőlük.

A közhit terjesztésének, megerősítésének a könyvnyomtatás is szolgálatába lépett. Alig hogy némileg elterjedt Gutenberg korszakos találmánya, a legelső fényesebb üstökösről, nevezetesen az 1472-ikről már is megjelent egy első kiadásában évnélküli ősnyomtatvány, mely 1474-ben második kiadást, helyesebben utánnyomást is ért, sőt 1556-ban újra kiadatott.³

A következő századokban azután szinte minden egyes üstökös-járás alkalmából több-kevesebb röpirat látott napvilágot;

¹ V. ö. Plutarchos vergleichende Lebensbeschreibungen. Leipzig. é. n. Reclam. IV: 11.

² I. m. 600. 1.

³ V. ö. Ludendorff, Die Kometen-Flugschriften des XVI. u. XVII. Jahrhunderts. Zeitschrift für Bücherfreunde. XII: 501—502.

minél fényesebb, nagyobb-szabású volt egy-egy ilyen tünemény, annál szélesebb körben keltett érdeklődést s annál nagyobb-számú sajtótermék sietett az érdeklődés kielégítésére. A XVI. századbeli üstökösök közül irodalmi szempontból a legjelentősebb az 1577-iki volt, a melylyel Ludendorff szerint¹ nem kevesebb, mint hatvan latin, francia, olasz, angol és német nyelvű röpirat foglalkozik. Érdekes, hogy ez irodalom egyik termékét. Misocacus Vilmos művét Heltai Gáspár magyarra is lefordította s Kolozsvárott 1578-ban kinyomatta «Prognosticon az wy Cometa felől valo Jöuendülés, mely az elmúlt 1577. Esztendőben Sz. András hauában tetzet meg Iöuendöltetöt Dantzkába» stb. czimen. Egyetlen csonka példányát a M. Tud. Akadémia könyvtára őrzi.²

A röpirat-termés ennél is bőségebb volt az 1618. évben, a melynek második felében nem kevesebb, mint három üstökös tűnt föl szabad szemmel követhető módon. Ludendorff az ez alkalommal megjelent röpiratok számát mintegy százhúszra teszi.³ Még ezt a számot is meghaladja az 1664-ben és 1665-ben föl-tűnt két rendbeli üstökösre vonatkozó irdalom, mely mintegy 130 darabra tehető.

Ez irodalomnak is van magyar terméke: Komáromi Csipkés György, «Az Iudiciaria Astrologiarol. és Üstökös Csillagokrol való Jvdicivm. Mellyet Eggy meltóságos Zászlós Urnak kívánságára, s' kedvejért, levél formában, elsőben déak nyelven irt és az utan, némelly becsületes Halgatoi kívánságára, Nemzete javára, Magyarra tett, bővített, és ilyen rendben, formában az Isten dicsősségére ki-eresztett». Debreczen 1665.⁴

Minden előbb említett példát meghalad azonban az 1680-iki üstökös, mely egymaga tízzel több röpiratot hozott felszínre, mint az 1618-iki három s ugyanoly méretű irodalmi érdeklődést keltett, mint az 1664. és 1665. évi két üstökös együttvéve.⁵

¹ I. m. 504. l.

² V. ö. Szabó Károly. Régi Magyar könyvtár. I. 76—77.

³ I. h. 505. l.

⁴ V. ö. Szabó Károly, i. m. I: 427.

⁵ Ez üstökös irodalmának Szabó K. szerint nincs magyar nyelvű terméke, de 1681-ből két hazai nyomtatványunk is van, melyek egyike német nyelven, másika tót nyelven foglalkozik a kérdéssel. Ezek: Schnitzler Jacobus: Comet-Stern Predigt, Szeben 1681. (Régi Magyar Könyvtár II. 408. l.) és Madevisia Friedrich: Tractatus Cometographicus. (U. o. 409. l.)

Nem hiába volt az 1680-iki üstökös, 60 millió mérföldre terjedő csóvájával egyike a legimpozánsabb ilyenmű jelenségeknek. Nálánál nagyobb szabású üstököst csak egyet ismerünk, az 1843-ikit, melynek üstöke 20 millió mérfölddel haladta meg az 1680-ikit.

A ragyogó égi tűnemény tehát ismét fölszínre hozta mindazt a sötétséget, melyet a letűnt századok babonás hiedelmei az üstökösök természete s rendeltetése körül terjesztettek. A röpiratoknak szinte beláthatatlan sora részben a legkomolyabban hirdette, hogy az üstökösök földi szerencsétlenségek, csapások, betegségek előfutárjai, részben ismét azt a nézetet terjesztette, hogy az üstökösök bekövetkező nagyszabású, de örvendetes események hirhozói, míg ismét a röpiratok egy harmadik s igen tekintélyes csoportja Isten haragjának előjelét látta ez égi tűneményekben.

A röpiratoknak csak igen kis hányada szállt szembe e nézetek mindegyikével s tagadta az üstökösök jövődömondó, vagy bűnbánatot kirdető jellegét. Azonban e józanabb okoskodás sem a tényekre, fizikai és logikai érvekre támaszkodott, hanem theológiai és ethikai szempontból fogta fel a kérdést.

Mindez irányzatokról kitűnően tájékoztat a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Orsz. könyvtárának egy gyűjteményes kötete, mely nem kevesebb, mint 34 ily röpiratot tartalmaz az 1680. évből. A gyűjtemény a szürke kéregpapírkötés előzőkére ragasztott ex libris tanúsága szerint Zahnius Benedek Vilmos könyvtárából származik s jelenleg Phys. 444. jelzet alatt őriztetik könyvtárunkban. Alább e darabok részletes bibliografiai leírását adjuk s itt-ott tartalmukból, beosztásukból is szolgálunk egy kis izelítővel.

Mielőtt közlésükbe fognánk, legyen szabad e röpirat-halmaz irodalom- és kulturtörténeti fontosságára is rámutatnunk.

Ehhez az üstökös-irodalomhoz fűződik ugyanis a «felvilágosodás» irodalmát előkészítő Pierre Baylenek a föllépése. A *Dictionnaire historique et critique* hazánkban is sokat olvasott szerzője — Kölcseyre gyakorolt hatása ismeretes — első irodalmi munkáját épen e röpiratok gondolatvilága ellen irányította s már ekkor fényes bizonyítékát adta metsző ítélőképessegének, mely csupán a babona ellen látszott fordulni, de valójában magát az egészséges hit gyökérszárait is megtámadta. Műve, mely első ízben

1681-ben látott napvilágot, a *Pensées diverses écrites à un docteur de Sorbonne à l'occasion de la comète qui parut au mois de décembre MDCLXXX* címet viseli s az üstökösök ürügye alatt heves és kiméletlen támadás a tekintély elve ellen a szellemi élet minden terén. Merő illúzióknak tartja azt a felfogást, mely nem engedi meg, hogy egy századok óta fennálló nézetetstetjesen hibásnak minősítsünk. Mert szerinte a legtöbb évszázados tradíció az emberiség zömének kényelemszereteten, gondolkodásbeli tunyaságán alapul. Átveszszük atyáinktól az előítéleteket, abban a kényelmes föltevésben, hogy ők már meggyőződtek helyességükről s nem gondoljuk meg, hogy apáink ép ily bizalommal vehették át őket nagyapáinktól és így tovább. «Chacun suppose qu'on l'a examiné autrefois, et que les Anciens ont assez pris les devans contre l'erreur; et là dessus c'est à l'enseigner à son tour à la postérité, comme une chose infaillible.»¹ De nemesak a közfelfogásba nem tudni miként átment hagyományok, hanem a tudósok által hirdetett tantételek is szigorú revízióra szorulnak. Csak ha meggyőződünk róla, hogy a tudósok gondosan megvizsgálták s mérlegelték a tényeket, a melyekből állításaik következnek, tehetjük ezeket magunkévá. Nem a szavazatok száma, hanem a minőség a döntő. A minőség eldöntése azonban a legnehezebb feladatok egyike s megoldása sok esetben lehetetlen. De igen valószínű, hogy a filozófia kérdéseiben a hiszékeny és babonás tömeg szavazata nem esik latba s a bölcsek kis csoportjának a nézete az irányadó.² Arra azonban Bayle adós marad a felelettel, hogy mit tegyünk azon épen nem ritka esetekben, a mikor e kisdéd csapat sincs egy véleményen?

Szinte magától értetődik, hogy az üstökösök jövőendőmondó erejéről szóló hitet elveti. Czáfolatában az ember végtelen kicsinységét, jelentéktelenségét állítja szembe a természet beláthatatlan nagyságával.

Egy Pascal ékesszólásával ostromozza az emberi hiuság e kinövéseit: «Plus on étudie l'homme — írja — plus on connoît que l'orgueil est sa passion dominante et qu'il affecte la gran-

¹ *Pensées diverses* § C. *Oeuvres diverses de M. P. Bayle. La Haye, 1727. III. köt. 1. rész. 68. l.*

² U. o. XLVII—XLVIII. §. 35—36. l.

deur jusque dans sa plus triste misère. Chétive et caduque créature qu'il est, il a bien pû se persuader qu'il ne sauroit mourir sans troubler toute la nature, et sans obliger le ciel à se mettre en nouveaux frais pour éclairer la pompe de ses funérailles. Sotte et ridicule vanité! Si nous avons une juste idée de l'Univers, nous comprendrions bientôt que la mort ou la naissance d'un Prince est une si petite affaire, eu regard à toute la nature des choses, que ce n'est pas la peine qu'on s'en remue dans le Ciel!»¹ De Bayle rakonceztalan észjárása csakhamar búcsut vesz tulajdonképeni tárgyától s más, fölöttébb veszélyes területekre csap át. Így ebben a «világfiak és hölgyek» számára írt dolgozatában pendíti meg először azt a téves eszmét, hogy a vallás vajmi gyöngé támasza a jó erkölcsnek. Kereken kimondja, hogy az emberi törvények nélkül a keresztény társadalom mihamar tönkre menne s ha a bűnösökkel szemben más orvosság nem volna, mint a hitszónokok és gyóntatótyák intelmei, úgy egy olyan város, a minő Páris, alig két héten belül a legszomorúbb állapotra jutna.² Az embert cselekvéseiben nem Isten, az Ég és a Pokol gondolatai vezérlik, hanem majd mindig szívének uralkodó szenvedélyei, vágyai, szokásai, egész temperamentuma.³ A jót, csakúgy, mint a rosszat nem a vallás princípiumai kedvéért cselekeszszük, hanem velünk született hajlamból, melyet a nevelés, dicsvágy s az önzés erősít. Ezen megfigyeléseiből Bayle azt a következtetést vonja le, hogy az ember erkölcsi értékét hite nem befolyásolja: a született atheista ép úgy lehet jó vagy rossz, mint a pogány hitű, vagy akár a keresztény hívő.⁴

Képzeltető, hogy ezek a szokatlan tanítások, melyek ily népszerű formában most kerültek először a nagyközönség gondolatvilágába, nem maradtak heves támadások nélkül. Maguk a protestáns theologusok is, a kiket nem tévesztettek meg azok a restrikcziók, melyekkel Bayle a Szentélek malasztjával eltelt hívőket kiveszi a felállította szabályok alól, siettek megcáfolni a veszedelmes ellenfelet. Természetesen Bayle sem maradt adós a felelettel s előbb *Additions aux Pensées diverses*, majd *Continuation des Pensées diverses* cz. munkáiban, melyek testes foliánssá

¹ U. o. 55. l.³ U. o. CXXXV. §. 87. l.² U. o. CXXXII. §. 84. l.⁴ U. o. CXLV. §. 94. l.

dagasztották az egykori röpiratot, merészen tovább folytatta romboló munkásságát. Itt s egyéb polemikus munkáiban kifejtett eszméit később aprópénzre váltva már említett *Dictionnaire*-jében raktározta el, mely szinte kimeríthetetlen fegyvertára lett a XVIII. századi szabadgondolkodók, deisták és atheisták mozgékony táborának.

1.

Der // Von Abend gegen Morgen // lauffende // Unglücks- // PHO-
PHET // Oder // Nach gemeiner Art benahmte Comet oder Schwanz- //
Stern / welcher abermahls dieses 1680sten Jahres von 6 // November
an / biß auf den 24 hujus leuchtend // sich hat sehen lassen // // Nebst
andern bey dessen Leuchtung vorgegangenen // Himels-Wundern. //
(120×37 mm. nagyságú fametszet, mely két üstökösöt ábrázol.) //
Mit flüchtiger Feder beschrieben und entworfen // Von // Johann Gottfried
Tausten / Pfarrern in Oppein (*sic*) // Käyserlichen gefr. Poeten. // Hall /
in Verlegung Simon Johann Hübners / Buchhändlers. // Gedruckt bey
Christoff Salsfelds Erben / 1681. //

4-rét. 7 iv.)(A—F jelzéssel. 56 l. A munka a magdeburgi hercegség kamarai elnökének, Gustav Adolph von der Schulenburgnak, továbbá Friedrich Hohndorff, Johansen von der Asseburg és H. Johann Christoph Herhold udvari tanácsosoknak s még tíz kisebb notabilitásnak van ajánlva. Az ajánlólevél 1680 decz. 1-én kelt.

A szöveg bevezetésből s három fejezetből áll. Annak kijelentésével kezdi, hogy az üstökösök megjelenése mindig valamely szerencsétlenség előjele. Visszautasítja azt az «abszurd» nézetet, hogy az ilyen égi tűnemények szerencsét is jelenthetnek s még inkább kikel azok ellen, a kik az üstökösök jelentésébe vetett hitet babonának tartják. A maga véleményét, úgymond minden fakultás tudósainak szavával támogathatná, ha nem tartaná többre a tények felsorolását. Előszámlálja mindazt a bajt és szerencsétlenséget, melyet a Kr. u. 130., az 1618., az 1652., az 1661., az 1664., az 1665., az 1672., az 1675. és az 1677. évi üstökös fölidézett. Izéltőül legyen elég rámutatnunk, hogy szerző az 1661. évi üstökösrel hozza kapcsolatba az ez évi magyarországi háborút a római császár és a törökök között. Ép ily bajokat fog hozni a mostani — 1680. — üstökös is, melyet szerzőnk először november 6-án pillantott meg, de még csak

egészen homályosan. 12-én világosabban volt látható, «mit einem dünnen und fäntlichen Schwange». 13-án a mag igen fényes volt, a farka előbb a Saturnushoz, néha-néha azonban a Jupiterhez hasonló színezettel birt és így tovább. E bevezetés után három fejezetben foglal kozik az üstökösök eredetével, pályájával és jelentésével. Messzire vezetne, ha felsorolnók mindazt, a mit az ép oly tudálékos, mint naiv szerző e három fejezetben összehordott. Csak egy kis részt idézünk. Midőn arról szól, hogy az üstökösök egy-egy bolygó színezetével birnak, ezt a következőkép indokolja: «GOTT gibt darumb einem Cometen eines Planeten Farbe / damit wir Menschen ein wenig Nachdenken sollen / wohin Er / der fromme GOTT / sein Absehen habe. Denn uns Menschen sind der Planeten Complexionen ja sehr wohl bekannt. Will also GOTT daß wir ein solches Licht nicht wie die Kuh ein neu Thor ansehen / sondern viel mehr ein Nachdenken haben sollen / was er wohl damit meyne / und was vor eine Straffe der Commet verkündige». A dolgozatot egy tizenkétsoros költemény zárja be, czime: Deß Traurenden Erinnerung.

2.

COMETA REDIVIVUS, || Das ist / || Der aus der Aschen viel entseßlicher als zuvor hervor || flammennde || und || Aufs neue sich unserem Gesichte praesentirende || Unglücks Prophete || Oder || Der nach gemeiner Art genannte Comet und || Schwanz Stern / welcher seinen Curs und Lauff geändert / und || nachdem er unter der Sonnen Strahlen 3. Wochen verdeckt gewesen / nun mehr || deß Abends alsbald nach der Sonnen Untergang sich sehen lässet. || Dessen Lauff / Stand / Farbe und vermuthliche Be- || deutung als in einem Anhange entworffen wird || Von || Johann Gottfried Tausten / Dienern am Worte || Gottes in Oppien. Keyserl. gekrönten Poeten und bey der Deutsch || gefinneten Genossenschaft genannt || Der Traurende. || (Vonás) || In Verlegung Simon Johann Hübners. || Hall / Gedruckt bey Christoph Salfelds Erben. || Anno 1681.

4-rét. A—E jelzéssel. 40 l. E mű Joh. Christian Gveinitz, Christian Zeis, Friedrich Ernst Knorr, Christophorus Wachsmuth, Johann Andreas Ockel és Melchior Redel Hall városi tanácsosoknak van ajánlva. Az ajánlólevél kelte 1681. jan. 15.

E munka beosztása hasonló az előbbi szám alatt ismertetettel, melyre, mint első részre hivatkozik is a jámbor szerző. Tárgy-

menetét maga a szerző a következőkép jelzi: «Wir wollen iſo der Epicuriſchen Verachtung ſolcher Zeichen und Wunder entgegenſetzen eine kurze Erzählung deſſen / was auff Erſcheinung dreyer / oder auch mehr Sonnen vor Unglück erfolget iſt. Dann wollen wir auch zurücke in das andre Seculum gehen / und da die Cometen-Bedeutung unterſuchen / damit alſo der Wahn / (Als ob die Cometen auch gutes bedeuten) ſo wohl auch wie im erſten Theile geſchehen / gehoben werde. Dann wollen wir auch deß Cometen neuen Lauff / Farbe und Bedeutung vor und deß geneigten Leſers reiffem Judicio anheim ſtellen.» Arra a következtetésre jut, hogy mivel az üstökös pályája az állatkör következő jegyein: ijjas, kos, vízöntő és halak, ment keresztül, elsősorban az e jegyek alatt álló országokat és városokat fogja veszély fenyegetni, így sok más között hazánkat is, mely szerző szerint az ijjas jegye alá tartozik.

3.

Der wackere Stab des Herrn / || Oder || Friſch-grünende / und zur Straffe || bereitete Ruthe / || Jeremiae cap. I. verſ. 11. || Über die / || in Sünden und Sicherheit ſchlaffende Welt-Menſchen: || Vorgeſtellt durch den | Am 18 (28) Decembr. dieſes zu End lauffenden 1680 Jahres / || Mit viel größerm / als erſtmals; daher deſto mehr erſchrecklichem || Schwanß oder Schweiff / hervorſtrahlenden || COMETEN. || Welchen / || Auf öfteres Begehren und Anſuchen / ſo viel in Eil- || fertigkeit geſchehen können / Seinem / durch etliche Himmels-Zeichen || oder Sternen-Bilder ſich erſtreckenden Lauff nach / vom Anfang / biß zum Ende / || nebens Herrn HIOB Lüdolffs Obſervationibus, dem Abriß nach / erſtlich ent- || worffen: Hernach auf weiteres Verlangen / einen kurzen / doch nöthigen / Be- || richt beygethan: Endlich eine beſondere Abbildung derer / von A. 1652. || biß daher erſchienenen Schwanß- und Haar-Sternen / || Angefüget || M. GEORG. SAMUEL Virling / || von Eienach. || (Vonal) || ENZJUNTS. || In Verlegung des Authoris.

4-rét. 4¹/₄ iv. Iyjelzés: A—E. 34 (származott) l. A füzethez eredetileg egy rézmetszetű tábla volt csatolva; példányunk mellől azonban ez a tábla hiányzik.

A munka célját a szerző e szavakban körvonalozza: «Wenn / welcher Geſtalt oder Form / auch / an welchem Himmels-Orth / dieſer Comet entſtanden; wie vielerley Himmels-Zeichen oder Sternen-bilder er in ſeinem Lauff berühret / mit dem ungeheueren Schweiff

oder Schwanz durchschnitten / oder gahr durchlauffen / ausführlichen und gnugsamen Bericht erstatten: So dann / was die Bedeutung / muthmaßlich / sey / und / so viel aus der langen Erfahrung der Gelehrten und Himmels-kündigen hat können bemercket / auch / nebst einer Untersuchung / beygetragen werden / wohlmeynend darbieten / und dem gut gesinnten Leser vor Augen stellen.»

Az előszó e passzusának megfelelően a munka első részében a szerző az üstökös pályáját írja le, a mennyire azt Erfurthban, hiányos műszereivel megfigyelhette; azután az üstökös jelentéséről, vagy hatásáról értekezik s arra a konklúzióra jut, hogy úgy Németországot, mint Spanyolországot, Itáliát és a Keletet, továbbá — mivel az üstökös első föltünésekor csóvája Franciaország felé hajlott — Franciaországot is veszély fenyegeti. Hogy miben áll ez a veszély, arra az értekező persze nem terjeszkedik ki. A mű függeléke tizenkét francziából fordított kérdés és felelet: «Zwölff Sternguckerische Träume über die Eigenschaft und Wirkung der Cometen».

4.

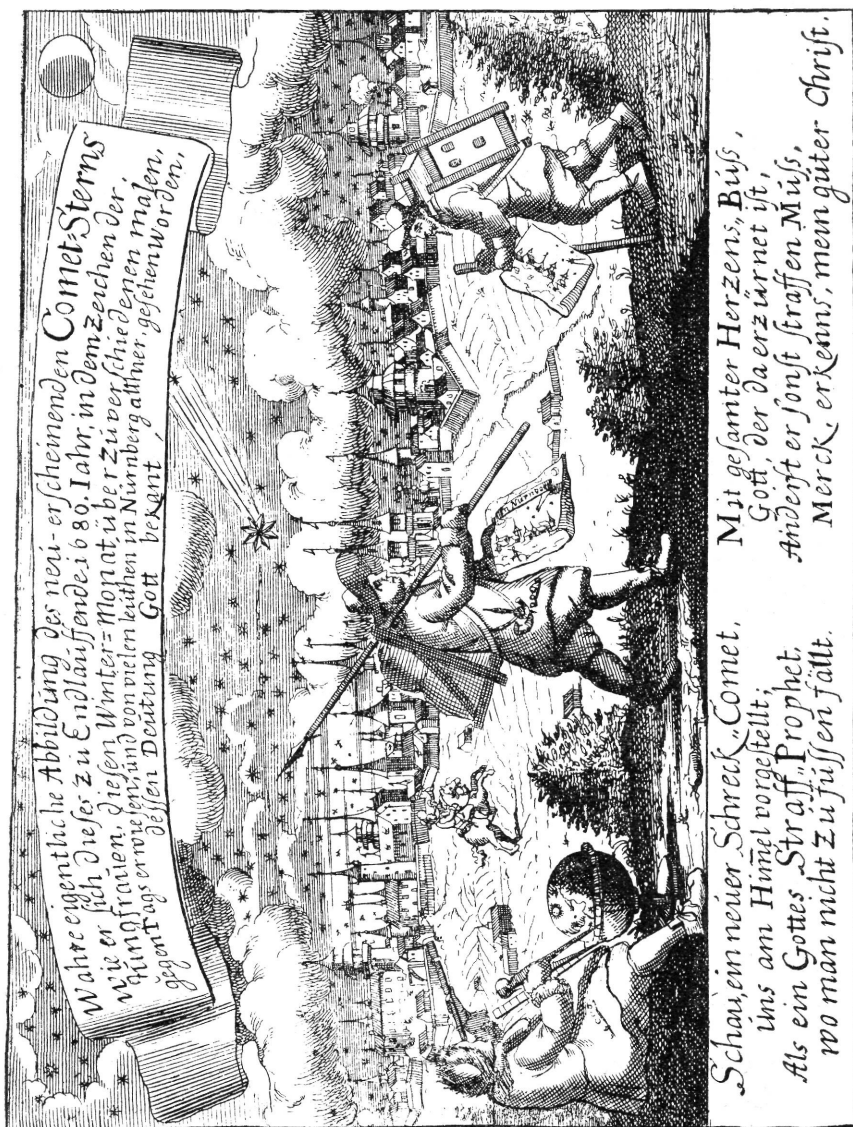
Der wackere Stab des HERN/stb. teljesen azonos czimlap az előzővel, csak a vonal alatti rész más; még pedig: Würzburg / || Gedruckt bey Job Herzen. 1681.

4-rét $4\frac{1}{4}$ iv. Irvjelzés A—E. 34 (számozott) l. Szövege s a szöveg szedése, beosztása, nyomdai díszjele teljesen azonos az előzővel. A hozzátartozó rézmetszet e kiadás mellől is hiányzik.

5.

Der wackere Stab || des HERN || oder || Frisch-grünende || und zur Straffe || bereitete Ruthe / || Jeremiae cap. I. verf. 11. || über die || in Sünden und Sicherheit schlaffende Welt-Menschen: || vorgestellt || durch den || Am 18 (28) Decembr. dieses zu End laufenden 1680. Jahres || mit viel größerem / als erstmals; daher desto mehr erschrecklichem || Schwanz oder Schweiff / hervorstrahlenden || Cometen. || Welchen || Auff öfteres Begehren und Ansuchen || so viel in Eilfertigkeit geschehen können || Seinem / durch etliche Himmels-Zeichen oder Sternen- || Bilber sich erstreckenden Lauff nach / vom Anfang / biß zum Ende / nebens || Herrn HIOB Ludolffs Observatio-nibus, dem Abriß nach / erstlich ent- || worffen: hernach auf weiteres

val. A frakturszedésű szöveg kéthasábos. A címfelírás alatt, a tábla közepére rézmetszetű kép van fölragasztva, melyet 2. ábránk

2. ábra.

némileg kisebbitve mutat be. A szöveg azt igyekszik bebizonyítani, hogy az üstökösök Isten haragjának hírnökei s a rossz

időjárás, drágaság, dögvész, háború, nagy urak halálának okozói. Ez általánosságok után sorra veszi a Kr. e. 84. évi, valamint a Kr. u. 71., 324., 413., 791., 979., 1000., 1314., 1339., 1506., 1531., 1532., 1578. s az 1680. évi üstököszt s utal azokra a nagy eseményekre vagy szerencsétlenségekre, melyek ez üstökösök nyomán támadtak. Az összeállítás nyomasztó hatását ezzel a befejező verssel igyekszik ellensúlyozni a névtelen szerző:

Doch Gott/der auf den Sternen gehet/
Und sie nach seinen Willen drehet/
An alle Straff in Gnad verfehren;
Wann wir vom bösen Thun aufhören/
Und uns der Gottes-Furcht befehlen:
So wend't Er was die Sternen weisen.

7.

Einfältiges || Bedenken von Cometen || L. H. U. D. L. || 1681.

4-rét. 1¹/₄ iv. 10 (számozatlan) l. A 2. l. és a 9—10.

l. üres.

A névtelen szerző teológiai és fizikai szempontokból tárgyalja azt a nézetet, hogy az üstökösök Isten különös haragjának s bűnbánatra való figyelmeztetésének hirnökei. Teológiai szempontból szerző tagadja e nézet helyességét, mivel a szentírás egyetlen helyéből sem lehet bebizonyítani, mivel továbbá a bűnbánatot csakis Isten szava idézheti föl s mivel végül az üstökösök a hitetlen pogányok előtt is láthatók, már pedig ezeket Isten, a kinek létezéséről nincs is tudomásuk, nem figyelmeztetheti a bűnbánat szükségességére. Szintily következtetésre jut a fizikai szempontok alapján. Épen ezért a szerző kárhoztatja az üstökössel való ijesztgetést: E tanítás egyrészt sok embert rendes tevékenységében károsan befolyásol, másrészt a bűnösöket, ha nincs üstökös az égen, abba a balhitbe ringatja, hogy nincs szüksége a bűnbánatra.

8.

Benjamin Gerlach's || Unvorgreifliches || Urtheil/|| Von || Der Come-
ten Würfung und || Bedeutung. || (Díszléc.) || Schweidnitz/|| Gedruckt
bey Christian Oefeln/|| Im Jahre 1681.

4-rét. 2 iv. Ivjelzés A—B. 16 (számozatlan) l.

A szerző lengyelországi születésű lutheránus prédikátor volt,

a ki 1683-ban halt meg.¹ Az üstökösökről szóló véleményét bevezetésének e szavaiban foglalja össze: «Die Cometen find ein Spiel der Natur/welches sie/wenn es sie gut dünkt/anstellet/den Allmächtigen GOTT zu preisen und die Sterblichen zu gleichem Lobe/Dhne daß sie was trauriges und erschröckliches fürbedeuten sollten». E véleményyt négy fejezetben fejti ki, a melyek elseje az üstökös eredetéről, másodika annak végokáról értekezik, a harmadik több előkelő és tudós egyén véleményét összegezi, a negyedik pedig azt a kérdést fejtegeti, ha vajjon az üstökösök valami rosszat jelenthetnek-e?

9.

Dunkeler Abriß // Und // Kurze Beschreibung // Des fast niemals erhörten großen neuen // Cometens // Welcher erschienen im Christmonat // des 1680. Jahres. Alul: Gedruckt im 1681. Jahre.

2-rét. Egylevelű nyomtatvány; erősen körülvágva. A lap felső részét egy hatalmas csóvával rajzolt üstökös képe tölti be.

A kéthasábos szöveg egyszerű leírás az üstökös sziléziai megjelenéséről 1680. december 29-től 1681. január 1-ig.

10.

Unmaßgebliches // Bedenken // Ob die Cometen zukünftige Un- // glücksfälle / als Krieg / Theuerung // Pestilenz / großer Herrn Todt zc. // verkündigen? Aus Veranlassung des jüngsthin neu-erschiedenen // COMETEN // Aufß vielfältiges Begehren und Anhalten kürz- // lich // enlfertig / und einfältig entworffen. // Quid sibi STELLA velit NOVA, non ego judico, at opto: // Sit CRINIS FINIS, META COMETA mali! // (Vonal) // Gedruckt im Jahr 1681. //

4-rét. Egy ív; A jelzéssel. 8 l.

A névtelen szerző fejtegetéseit a következő idézet foglalja össze: «Ich verneine.../daß die Cometen eine natürliche Ursach seyn der folgenden Unglücks- und Jammerfälle / jedoch läuge ich nicht / daß sie ein von GOTT gestiftetes Zeichen seyn/welches aus allen Historien bekant».

11.

Gründliche Widerlegung // Deß // Neuiger Zeit heraus gegebenen // Bedenkens // Ob die Cometen zukünftige Unglücks- // Fälle / als Krieg /

¹ V. ö. Jöcher: Gelehrten-Lexikon 1750. II: 954.

Theuerung | Pestilenz // großer Herren Todt verkündigen? // Dargestellet // Von einem Liebhaber des Göttlichen Worts. // (Fleuron). // Gedruckt im Jahr 1681.

4-rét. Egy iv;)(jelzéssel. 8 (számozatlan) l.

Az előző számmal egyező nyomdai kiállítású, alighanem ugyanazon műhelyben készült röpirat s amazzal polemizál. Azt vitatja, hogy igenis, az üstökösök bajt és szerencsétlenséget hoznak az emberekre.

12.

Theologisches Bedencken // über das Jüngsthin ohne Anzeig des Auctoris, Zeit // und Orts in Druck gegeben also genante // Einfältige Bedencken // von // Cometen // Als fälschlich eingebildeten / und ohne Grund // der Schrift außgeruffenen Buß-Predigern; zusamt einem // Lateinischen Anhang wider Marcell. Squarcialupum // und Andr. Dudithium // Gestellet durch // M. JO. JACOB. Müllern / Ulmens. // des Ehrwürdigen Ministerii zu Augspurg Seniore, und // Pfarrern der Evangelischen Kirchen zu Parz // füssen genandt. (Vignetta, mely virág-galyak közt álló Justitiát ábrázol, baljában a mérleggel, jobb-jában mezitelen karddal.) Frankfurt am Mayn // In Verlegung Gottlieb Göbels / Buchhändlers // Druckts Johann Görlin // An. 1681.

4-rét. 15 iv. Ivek jelzése: egy félív jelzés nélkül, A—Z, a—f jelzés. 4 (számozatlan), 72 + 43 (számozott), 1 (számozatlan) l.

Az ulmi születésű szerző, augsburgi evangélikus lelképásztor (1639—1703), e dolgozatát eredetileg a 10 sz. a. ismertetett névtelen röpirat ellen szánta, de minthogy németnyelvű czáfolatával — az előszó szerint — a frankfurti husvéti vásárra nem készülhetett el, egy 44 lapra terjedő latinnyelvű függelékkel is csatolt munkájához, melyben részint Marcellus Squarcialupus XVI. századbéli spanyol orvos és fizikus *Opinio de Cometa in vniuersum, de que illo, qui anno CIO IO LXVII visus est* cz. művét,¹

¹ Eredeti (külön) kiadásban nincs meg könyvtárunkban, de megvan Borius András Jenában, 1665-ben megjelent gyűjteményes kötetében, mely Thomas Erastus, Andreas Dudithius értekezéseit, továbbá Julius Caesar Scaligerus, Benedictus Pererius, Simon Grynaeus, Philippus Mullerus, Thomas Fienus, Jo. Baptistista Ricciolus, Petrus Gassendus és Jacobus Primerosius véleményét foglalja össze az üstökösöket illetőleg. A 16 számozatlan és 180 számozott lapra terjedő negyedréti kötet címe a követ-

részint Andreas Dudithius, a trienti zsinaton résztvevő pécsi püspök *De cometarum significatione commentariolus*¹ cz. művét czáfolja. A névtelen német szerző azon állítását, hogy az üstökösök jelentésébe vetett hitet a szentírás nem támogatja Joel 2. fej. 28. v., Máté 24. fej. 29. v. és Márk 13. fej. 25. versével igyekszik megdönteni; műve latinnyelvű részének első XV fejezetét Marcellus Squarcialupusnak szenteli, a kinek idézett művét Borius gyűjteményes kiadásából ismeri s csupán a 38—43. lapokat megtöltő XVI-ik fejezet beszél Dudithiusról.

13.

COMETA || SCEPTICVS. || Oder || Kurzer Discursß || Über || Sünß-
Erichienenen || Cometen. || (Vonás). || M. DC. LXXXI.

4-rét. 3 ív. Ivjelzés M—C. 24 (számozott) l. Két rézmetszetű melléklettel.

A névtelen szerző, a ki a korabeli irodalomban megnyilvánuló véleményeket gondosan egybegyűjti latin idézetektől erősen tarkálló értekezésében, a két rézmetszetű mellékletről a következőkép nyilatkozik: «hieße Observationes betreffend | so stellen wir dieselbige

kező: DE || SIGNIFICATV || COMETARVM || DISSERTATIONES ET JVDICIA || DOCTORVM HOMINVM: || *collecta, emendata, & Cometomanticæ nostri* || *Temporis opposita* || a || JO. ANDREAE BOSIO. || *Singulorum nomina ac seriem* || *Indiculus præfationibus subjectus* || *indicabit.* (Angyalfejet ábrázoló vignetta.) JENÆ, || Typis & Sumtu GEORGH SENGENVVALDI, || An. Chr. CIOICLXV. — Borius gyűjteményével egy kolligátumban van még a következő, idevágó röpirat: I. N. J. || *De* || STELLIS || *Tām Ufātis; Quām Imulātis, || ac* || COMETIS. || PRO LOCO || *In Ampliſſimā Facultate Philoſophicā bene- || volē impetrato,* || Ad. D. III. Junij A. C. M. DC. LIII. || In ALMA WITTENBERGENSIUM || *Disputabit* || M. JACOBUS Reichmann / || Kembergâ-Saxo. S. W. C. || *Respondente.* || M. MARTINO LIEPENIO || Gorzâ-Brandenb. Marchico. || *In Auditorio Majori* || (Vonal) || WITTENBERGAE || Typis MICHAELIS Wendt || Anno M. DC. LIII. 4-rét. 32 (számozatlan) l. Jelzete: Var. 490.

¹ E munka nemcsak az előző jegyzetben említett gyűjteményben, hanem külön kiadásban is megvan a nemzeti múzeum könyvtárában. Czime: ANDREAE DVDITII || VIRI CLARISSIMI || *DE* || COMETARVM SI- || GNIFICATIONE COM- || MENTARIOLVS || *In quo non minùs eleganter, quàm doctè & verè,* || *Mathematicorum quorundam in ea re || vanitas refutatur.* || *Addimus D. THOMAE ERASTI | eadem de re ſententiam* || (Nyomdászjegy). || BASILEAE || Ex Officina NETRI Perne. || Anno 1579. 4-rét. 68 (számozott) l. Jelzete: Math. a. 147 2.

vor in den zwey beyliegenden Kupffer-Figuren | in welchen der Situs Cometicus der gestalt exprimirt ist | daß bey jeder Observation, die Longitudo, Latitudo, der motus diurnus und die länge des Schweiffs gar wohl zu erkennen ist | und in gradibus kan determinirt werden».

14.

Berwerffung || Des || Cometen-Bespöotts / || Ober || Gründliche Erör-
terung || der Frage : || Ob der Comet ein / oder kein Straff-Zeichen || sey :
Etwas oder nichts / gutes oder böses || bedeutete ? || Worinnen die Vor-
Bedeutlichkeit mit unverwerff- || lichen Beweissthütern begründet wird / ||
Die Ungründe aber der Widersprächer klärllich || entdeckt ; || Neben dem auch
die vielfältige Gedanken / von dem || Ursprunge des Cometens / mit ein-
geführt || werden. || Auf Veranlassung des neulichst entstandenen Bun- ||
der-großen und unvergleichlichen || Comet-Sterns / || Zur Abwarnung
von roher Sicherheit / und Beförderung || Chrijlicher Bußfertigkeit heraus-
gegeben / || Durch || Theophilum Anti-Scepticum, || sonst zu Teutsch ||
Gottlieb Unverruht || genannt. || (Vonal). || Gedruckt im Jahr 1681.

4-rét. 9 ív. Iyjelzés A—J. 67 (számozott) + 5 (számo-
zatlan) l.

A szerző műve hosszú címében kellőkép körülírt tételét a szentírásból s a kérdésre vonatkozó régebbi irodalomból vett számos idézettel bizonyíttgatja s főleg Squarcialupus és Dudithius ellen foglal állást.

15.

Unverantwortlicher || Cometen-Berwerffung || unfehlbare || Straff-
folge. || Alul : Gedruckt im Jahr Christi 1681.

2-rét. Egyleveles nyomtatvány. Felső része hatalmas réz-metszet, mely a csillagos eget s a kép alsó jobb sarkában az üstököst ábrázolja, melynek csóvája átló gyanánt az egész met-szeten végigvonul. A szöveg háromhasábos. Rövid áttekintést nyújt az eddig megjelent üstökösökről s a nyomukban támadt bajokról. A névtelen szerző gondolatmenetét Claudianus e verse tükrözi: «Nunquam Coelo spectatum impunè Cometum», melyet a költői hajlamú szerző ekként fordít le németre:

Es erschiene kein Comet niemals an den Sternen-Bogen /
Der nicht eine Straff nach sich / oder Unglück hat gezogen.

16.

M. Simon Bornmeisters || Rect: ad Sp. S. || Christlich-vernünftige || Cometen-Betrachtung / || aus Gelegenheit || daß im Monat Decem-ber || 1680-erschienenen großen Cometen: || aufgesetzt / || und || mit einem wenigen Zusatz / nunmehr zum andern || mahl / verbessert heraus gegeben. || In Verlegung / Johann Hoffmanns Kunst- || und Buchhändler / in Nürnberg. || (Vonal). 1681.

4-r. 1 iv 8 l. — Szerző azok pártján van, a kik az üstökösök véstjósoló jelentőségét tagadják s a kérdés szabad vizsgálata mellett kardoskodnak, mert hiszen «diese Sach ist kein Glaubens-Artikel / und gehört ad Philosophiam naturalem».

17.

M. Simon Bornmeisters / || Rect. zum Heiligen Geist / || Vertheidigte || Cometen-Betrachtung / || Vorinnen || (Tit.) || Herrn M. Johann Friten / Predigers || und Profess. Publ. zu Ulm / || Seine | von der || Cometen Bedeutung / || heraus gegebene Epistel / || auf die Probe gesetzt / und seine Einwürffe genügendlich || beantwortet werden. || (Virágcsokrot ábrázoló dísz). Nürnberg / || Gedruckt bey Andreas Knorzen. || Verlegt und zu finden bey Georg Scheurer. || Im Jahr Christi 1681.

4-r. 6 iv. Iyjelzés:)(, A—F. 4 (számozatlan), 43 (számozott) l.

A németnyelvű mű élén két oldalra terjedő, latinul írt ajánlás áll, melyet Fürer Kristófhöz intéz a szerző. E munka az előző irat védelméből áll Johann Friten támadásai ellen, a melyek nincsenek meg kolligátumunkban. A hosszú vitairatot az Úrhoz intézett fohász rekeszti be, melyben kijelenti, hogy művét az Isten dicsőségére írta, a kinek áldását kéri úgy magára, mint az egész földkerekségére.

18.

Vernünftige || Erkenntniß und eigentliche Bewandniß / || Daß den ¹⁶/₂₆ Decembris erstmals zu Abends um 1. Uhr der Bröffern allhier zu || Nürnberg erschienenen entzücklichen || Cometens. || Alul: Gedruckt / im Jahr Christi / 1680.

2-r. egyleveles nyomtatvány. A cím alatt a lap egész szélességét elfoglaló csinos rézmetszet, mely előterében az égre

bámésszkodó népcsoportot, háttérében Nürnberg városát ábrázolja, fölötté az üstökös által beragyogott csillagos éggel. (3. ábra.) A kép alatt álló szöveg kéthasábos.

A szöveg elmondja, hogy háromféle üstökös van, ú. m. «Comati, Barbati und Caudati, oder sogenante haarige / bartige / und geschweifte Schwanz-Sterne». Azután leírja, hogy a szóbanforgó üstökös mikor és az ég mely táján jelent meg, mekkora a csóvája s mi lehet a jelentősége.

19.

Philosophisches und Theologisches // Bedencken // In welchem die vornehmste Be- // deutungen // Von den Come- // ten vorgetragen und examiniret wer- // den / wo / auß was / und woher sie entspringen // auch warum Sie an den Himmel gestellt werden; Hernach // aus der gesunden Vernunft / Heiliger Schrift / und der Erfahrung // gründlich erwiesen wird / daß Sie seyen // Vorboten der Straffe / auch Schröck- // und Zorn- Zeichen Gottes. // Samt einem // Kurzen Anhang // Darinnen auf // Herrn M. Simon Bornmeisters / Rect. ad Spir. S. in // Nürnberg Vertheidigung zur Gnüge geantwortet wird // Von M. Johann Friden | Prediger im Münster // zu Ulm / und beyh Gymn. Log. P. P. // UEM // In Verlegung Georg Wilhelm Kühnen / gedruckt bey // Christian Balthasar Kühnen sel. Erben / 1681.

4-rét. 32 iv. Ívjelzés a—b, A—Ge, 28 (számozatlan), 228 (számozott) lap. A szerző művét az ulmi városi tanácsnak ajánlotta.

Bevezetőül lenyomatja írónk Simon Bornmeisternek 22. sz. a. leírt röpiratát (1—24. l.); azután jó a tulajdonképeni munka, mely előszóból s tizenöt fejezetből áll. E fejezetek következők: I. De Etymologia Cometes. II. Worinnen die Meynungen von der Cometen Urprung erzehlet und examinirt werden. III. Von dem Lauff und Bewegung deß Cometen. IV. Von dem Schweiff deß Cometen. V. Daß die Cometen nicht bloße natürliche Ding seyen. VI. Daß die Cometen seyen Werk der Allmacht Gottes. VII. Von den Zeichen. VIII. Von den Wunder-Zeichen. IX. Was die Cometen für Zeichen seyen. X. Von dem Stern / so den Weisen in Morgen-Land erschienen. XI. Daß die Cometen Zorn-Zeichen seyen / wird auß der H. Schrift bewiesen. XII. Von der Erfahrung. XIII. Daß unsere Meinung mit der Glaubens-Regel besser übereinkomme / als die andere. XIV. Da die Einwürrff betrachtet werden. XV. Von denen / welche lehren / daß die

3. ábra.

Cometen nichts bedeuten. E tartalomjegyzék kellőképp tájékoztat az egész mű gondolatmenetéről és irányáról. Érdekes a XV. fejezetben adott összeállítás azokról a tudósokról, a kik az üstökösök bármínemű jelentését tagadták. A sort, szerzőnk szerint, Epicurus nyitotta meg. Ide sorolhatók még Petrus Gassendus, Picus Mirandola, Thomas Erastus, I. C. Scaligerus, Andreas Dudithius, Marcus Squarcialupus, a Carthesianusok s «der verfluchte Mensch» Spinoza. A 195. lapon kezdődik az «Anhang/in welchem Herrn M. Bornmeister sein / Gnüge geschieht», melyben Bornmeisterrel polemizál.

TÁR C Z A.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1910. ÉV MÁSODIK NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga az elmúlt negyedévben köteles példányokban 2220 drb, ajándék útján 128 drb, vétel útján 330 drb, áttétel útján 7 drb, összesen tehát 2685 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfölül köteles példányok czimén beérkezett alapszabály 269 drb, egyházi körlevél 44 drb, falragasz 1655 drb, gyászjelentés 1423 drb, hivatalos irat 105 drb, műsor 348 drb, perirat 14 drb, színlap 1658 drb, zárszámadás 1470 drb, különféle 437 drb, vagyis összesen 7423 drb apró nyomtatvány. Vételre fordítottatott 3001·20 korona, 113·70 márka, 27·50 lira.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Acsay Ferencz (Győr), Altmann Ignác (Szeghalom), Argentina köztársaság konzulátusa (5 drb), Belügyminiszterium, Biasiotti Giovanni (Róma), Bosnyák-hercegovinai országos kormány (Sarajevo), Budapest statisztikai hivatala (2 drb), Budapesti állami rendőrség, Budapesti egyetemi turista egyesület, The John Crerar library (Chicago), Egyesült budafoki kaszinó és sportelub, Fejérpataky László, Ferenczi József, Ferenczi Miklós (Kolozsvár), Fodor Árpád (Szentgothárd, 3 drb), Főegyházmegyei hatóság (Zágráb), Gaigne Victor O. (Pozsony), Gragger Róbert, Hamar István, K. k. Handelsministerium (Wien), Héder János, Helmár Ágost, Hudovernig Károly, Kais. Akademie der Wissenschaften (Wien, 3 drb), Kereszty István, Kondor József (Csurgó), Kongl. universitets-bibl. (Uppsala, 2 drb), Kostialik N. János (Kalocsa), Körmöczbánya város tanácsa, Közlekedésügyi tanfolyamok igazgatósága, Library of Congress (Washington, 3 drb), Löffler Henrik, Ludig István (Arad), M. kir. államvasutak igazgatósága, Magyar kir. központi statisztikai hivatal, Magyar kir. posta központi anyagraktára (4 drb), M. kir. szabadalmi hivatal

(2 drb), Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága, Magyar Történelmi Társulat elnöksége, Magyar Tudományos Akadémia (6 drb), Magyar vizslaverseny-egyesület (2 drb), Magyarországi Kárpát Egyesület (Igló), Ministère de l'instruction publ. (Páris), Ministero della istruzione publ. (Roma), Musée russe de l'Empereur Alexandre III. (St. Petersburg, 2 drb), Novák Sándor (2 drb), Orczy Gyula, Orsz. víz-építési igazgatóság, Pálincás Béla (Fiume, 7 drb), Pauer Mariska, Pécsi egyházmegyei hivatal, Protestáns orsz. árvaegylet, Hzg. Robert von Parma Erber (Wien), Sándor Imre (Kolozsvár), Sobó Jenő, Soltész Elemér (Nagybánya), Statist. Zentral-Kommission (Wien, 2 drb), «Stefánia» gyermekkórház egyesület, Szabó Péter, Szalay Imre (3 drb), Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy), Szentgyörgyi László, Temesvár város tanácsa, Ungvár polgármesteri hivatala, Vallás- és közoktatásügyi minisztérium, Vécsey Tamás (6 drb), Vértessy Gyula (Temesvár), Veszprémmegyei múzeum (Veszprém, 4 drb), Wiener nemzeti vadászati kiállítás magy. orsz. bizottsága, Zsilinszky Lajos.

A könyvtár helyiségeiben az elmúlt évnegyedben 6880 egyén 15.989 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 450 egyén 1177 kötetet.

Az elmúlt évnegyedben 1663 munka osztályoztatott, a melyekről 2306 czédula készült. Kötésre küldetett 590 munka 802 kötetben.

A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe 597 csomag érkezett, 725 levél expedíáltatott, a miből 206 reklamálás volt.

Az 1897:XLI. t.-czikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosokkal szemben a törvényes eljárás 16 esetben indítatott meg.

II.

A *kézirattár* a lefolyt negyedévben ajándék útján 8 drb kézirattal és 1 drb irodalmi levéllel; áttétel útján 1 drb kézirattal, 2 drb irodalmi levéllel és 5 drb irodalmi analektával; vétel útján 8 drb kézirattal, 9 drb irodalmi levéllel és 8 drb irodalmi analektával; a Petőfi-ereklyetár pedig vétel útján 213 darabbal gyarapodott. A gyarapodás darabszáma 255.

Ajándékozók voltak: Vécsey Tamás, Madzsar Béla, Hegymeghy Dezső és Melich János.

Vételre fordított 1420 korona.

Szerzeményeink közül különösen ki kell emelnünk a Petőfi-ereklyetár jelentékeny gyarapodását. Egy, a Petőfi Sándor könyvtárából származó könyv mellett a szerzemény Szendrey Júlia, Petőfi Zoltán, Petőfi István és a Horvát-család tagjai levelezéséből

és egyéb irataiból áll és főleg Szendrey Júlia és Petőfi Zoltán életére nézve tartalmaz nagybecsű adalékokat. Ezen nagyértékű gyűjtemény mellett érdekesebb szerzeményeink még Kazinczy Ferencz és Eötvös József báró 1—1 levele, Tárkányi Béla néhány ismeretlen verse, Kövy Sándor, Csupka András és Sztankovics János jogi előadásainak kézíratai és egy 1678-ból való soproni német imakönyv.

Az évnegyed folyamán 9 esetben kikölcsönöztünk 12 kéziratot és 13 irodalmi levelet, 46 kutató használt 90 kéziratot és 430 irodalmi levelet.

A lefolyt évnegyedben a kéziratár munkásságát az új szaporulat feldolgozása mellett az irodalmi levelestár revíziója és a Musica-szak folytatólagos felállítása vette igénybe. Az irodalmi levelestár rendezése befejezést nyert.

III.

A *hírlaptár* a lefolyt évnegyedben köteles példányok útján 804 évfolyam 23.392 számával, ajándék (illetőleg áttétel) útján 10 évf. 361 számával, vásárlás útján 752 számmal gyarapodott, összesen 814 évf. 24.505 számával.

Ebből ajándék: «Fejérvármegye Hiv. Lapja» szerkesztőségétől 102 lappéldány, ugyanennyi a Clevelandben megjelenő «Szabadság» (Magyar Híradó) szerkesztőségétől. Vásárlás: Havas Samutól a «Vasárnapi Ujság» 1837-iki évf. (6 kor.), Kun S. czégtől a «Budapesti Hírlap» 1904. nov.—1906. okt. (24 kor.)

Az évnegyed folyamán a könyvtárban 860 olvasó 1225 hírlap 1547 évfolyamát 1662 kötetben, házon kívül 11 olvasó 13 hírlapnak 33 évfolyamát 42 kötetben használta; összesen 871 olvasó 1238 hírlap 1580 évfolyamát 1704 kötetben.

Átnézetett 844 évf. 16.571 szám. Czéduláztatott 71 évf., közte 4 új lap.

A nyomdai kimutatással érkezett köteles példányok a gyarapodási naplóba irattak s a nyilvántartó czédulakatalogusba vezettek és a számonként küldött hírlapokkal együtt betürendbe osztályozva elhelyeztettek. A csomagküldeményben hiányzott hírlapszámok azonnal reklamáltattak és följegyeztettek, de időnként a bekötés alá rendezéskor is történt reklamálás.

IV.

A *levéltár* a lefolyt évnegyedben vétel útján 631 drb, ajándék útján 22 drb, más osztályból való áttétel útján 3 drb, összesen 656 drb irattal gyarapodott, a mely összegbe néhai Thaly Kálmán gyűjteményének darabjai nem foglaltatnak, mint-

hogy e gyűjtemény rendezéséhez a folyó és befejezésre váró munkálatok miatt hozzáfogni nem lehetett.

A családi levéltárak száma egygyel, a Hidaskürti Nagy család levéltárával gyarapodott, melyet Magyary-Kossa Ferencz téteményezett le. E levéltárral a letéteményezett levéltárak száma 86-ra emelkedett. A már letéteményezett levéltárak közül kiegészítést nyertek: a báró Jeszenák-levéltár 79 drbbal és a gróf Forgách-levéltár 49 drbbal, a melyek néhai Thaly Kálmán által még e levéltárak letéteményezése előtt kölcsönöztettek ki azok anyagából és most hagyatékából átvétettek. Kiegészítést nyertek továbbá a gróf Széchényi-levéltár 398 drb genealogiai tábla- és czimerrajzzal, melyeket gróf Széchényi Viktor téteményezett le és a Thaly-levéltár néhai Thaly Kálmán hagyatékából származó iratokkal, a melyek rendezéséhez azonban a folyó munkálatok miatt szintén nem lehetett még hozzáfogni.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából 15 drb esik a közép-kori, 117 drb az újabbkori iratok csoportjára, 9 drb a czimeres-levelek, 515 drb pedig az 1848/49-iki iratok gyűjteményére.

Vételre fordítottatott 5284 korona és 268 márká 45 pfennig.

Ajándékaikkal az Orsz. börtönügyi múzeum, Márki Ferencz és Vécsey Tamás gyarapították a levéltár anyagát.

A nevezetesebb szerzemények közül kiemelendő a Kacziányi Gézától megvett 1848/49-es gyűjtemény, mely a szabadságharcra vonatkozó gyűjteményeknek rendkívül becses gyarapodását jelenti, különösen a benne foglalt nyomtatványok, Armeebulletinek, falragaszok stb. nagy számánál fogva. E gyűjteménnyel együtt került a Múzeum birtokába a radikál párt híres programjának eredeti példánya is. Kiemelendő továbbá a szerzemények közül az 1621-iki nikolsburgi béketárgyalások menetéről szóló levél, melyet Dietrichstein, Pázmány, Breuner és Colalto császári követek intéztek II. Ferdinándhoz.

A czimeres levelek csoportja a következő darabokkal gyarapodott: 1. 1431. aug. 9. Nürnberg. Zsigmond király czimeres levele Gathaly László részére. 2. 1602. ápril 22. Gyulafejérvár. Báthory Zsigmond czimeres levele Balogh Lőrincz részére. 3. 1609. június 6. Bécs. II. Mátyás czimeres levele Subych Tamás részére. 4. 1612. május 14. Szeben. Bethlen Gábor czimeres levele Nagy Miklós részére. 5. 1613. május 25. Bécs. II. Mátyás czimeres levele Dubnyczay János részére. 6. 1628. június 15. Prága. II. Ferdinánd czimeres levele Chaply György részére. 7. 1647. 1647. december 31. Sárospatak. I. Rákóczi György czimeres levele Virginás Izsák részére. 8. 1669. nov. 15. Szász-Medgyes. Apaffy Mihály czimeres levele Nagy Péter részére. 9. 1817. július 25. Lemberg. I. Ferencz indigenatusi levele báró Wasseige János és fia részére.

A lefolyt évnegyedben 51 kutató 15.518 drb iratot használt. Kikölcsönöztetett 9 térítvényen 155 drb irat.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül befejeztetett a gróf Beleznay-levéltár iratainak rendezése. Az iratok között van 2 drb XIV. századi, 5 drb XV. századi és 3 drb XVI. századi, mohácsi vész előtti eredeti oklevél, 11 drb középkori oklevél-másolat, 7 drb XVI. századi mohácsi vész utáni, 174 drb XVII. századi, 5587 drb XIX. századi irat, 56 drb iratjegyzék, 77 drb genealogiai tábla és 56 drb térkép és rajz, összesen 6750 drb. Megkezdett továbbá a Türr-iratok feldolgozása, melyek közül a levelezés részben feldolgoztatott.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1909-BEN.

Már a mult évben panaszkodtunk e helyen, hogy a könyvek elhelyezése, a helyszűke miatt, nagy gondot okoz, s hogy e bajon segíteni kell. Az igazgató-tanács méltányolva a könyvtár használhatóságának nagy fontosságát, elhatározta, hogy az emeleten megüresedett három szobából álló lakás a könyvtár céljának megfelelően berendeztessék, s e célra 6000 koronát engedélyezett. Az említett helyiségekben vasállványok fognak felállíttatni, melyeken mintegy 20.000 kötetet lehet majd elhelyezni. Ezáltal segítve lesz némikép, mert oly szakokat, melyeket kevésbé használnak, az emeleti helyiségekben fogjuk elhelyezni, míg ideleln a nagyon túltömött, három sorban levő könyveket kényelmesebben s könnyebben hozzáférhetően állíthatjuk fel. Ez csak a jelen 1910. év folyamán fog megtörténni.

A könyvtári munkálatok az elmúlt évben is rendesen folytak.

A könyvtár rendezéséről a következő adatok tanuskodnak. A rendezett tudománysszakok száma 54; ezek 84.184 munkát foglalnak magukban, és pedig:

Bibliographia 1356, Encyklopaedia 162, Philosophia 2100, Mythologia 123, Theologia 4870, Paedagogia 3883, Tankönyvek 3260, Széptudomány 1024, Anthropologia 586, Jogtudomány 1440. Magyar Jogtudomány 2054, Politika 3096, Magyar Politika 3045, Magyar országgyűlések irományai 95, Történelem 6641, Magyar Történelem 3580, Életírás 3399, Földrajz 1134, Magyar Földrajz 801, Térképek 936, Utazás 1399, Statistika 991. Schematismusok 358, Hadtudomány 1162, Régészet 1546, Éremtudomány 256, Matematika 1318, Természettudomány 253, Természettan 1106, Vegytan 486, Természetről 144, Állattan 768, Növénytan 501, Ásvány-Földtan 595, Gazdaságtan 4810, Orvostudomány 2666, Nyelvtudomány 2687, Classica Philologia 1069, Görög irodalom 924, Latin irodalom 998, Uj-latin irodalom 836, Magyar nyelvészet 701, Régi magyar irodalom 679, Magyar irodalom 6314, Germán irodalmak 2025, Francia irodalom 1075, Olasz-spanyol irodalom 293, Szláv irodalmak 498, Keleti irodalmak 1950, Incunabulumok 402, Akadémiák és társulatok kiad-

ványai 696, Magyar Akadémia kiadványai 400, Magyar folyóiratok 406, Külföldi folyóiratok 210, Bolyaiana 71.

A szakkatalogus 139 kötetből és 50 czédulatokból áll. Az általános czédula-katalogus 189 tokban van elhelyezve.

A könyvtár gyarapodása, a járulék-napló kimutatása szerint, a következő: Vétel útján 463 mű 691 kötetben, 324 füzetben. Köteles példányként 326 nyomda 8786 művet 2224 kötetben, 7333 füzetben, 214 zeneművet 9 kötetben, 253 füzetben és 62 térképet küldött be. Magánosok és hatóságok ajándékaképen 214 művet 189 kötetben, 231 füzetben kapott a könyvtár. 255 társulattól, akadémiától 895 mű 557 kötetben, 882 füzetben érkezett a könyvtárba. Az Akadémia saját kiadványaiból 39 művel 72 kötetben, 12 füzetben gyarapodott.

A könyvtár olvasóterme az elmúlt évben 213 napon volt nyitva és ez idő alatt 5539 olvasó 7133 művet használt, míg házi használatra 131 kölcsönző 721 művet vett ki.

Az Akadémia Goethe-gyűjteménye, melyet az elmúlt évben is számosan látogattak, 28 művel 36 kötetben gyarapodott.

A *kézirattár* rendezése folytatódott. A *Történelem* című szakban még 72 kézirat, 18 irod. levél és 656 oklevél és más iromány lajstromoztatott 1778 czédulán; a *Czímertan* cz. szakban 5 kézirat 8 czédulán; a *Pecséttan* cz. szakban 5 kézirat 31 czédulán; az *Időtan* cz. szakban 2 kézirat 3 czédulán; a *Genealogia* cz. szakban 8 colligatum 143 czédulán; a *Politika* cz. szakban 50 kézirat, 5 irod. levél és 166 oklevél és iromány 317 czédulán; a *Bolyai-szekrényben* 5 kézirat, 40 irod. levél és 23 iromány 54 czédulán; az *Irod. Levelek* című szakba ujabbban 113 levél került, melyről 99 czédula készült. A kézirattárban 24 látogató használt 73 kéziratot, 181 irod. levelet és 5 oklevelet; házi használatra 12 magánegyen és 2 intézet kivett 17 kéziratot, 194 irod. levelet és 18 oklevelet. A kézirattár gyarapodása ajándékok útján: 28 levél és 9 kézirat; vétel útján pedig 27 levél és 20 iromány.

SZAKIRODALOM.

Paul Kersten *Der exakte Bucheinband.* Halle a. d. Saale, 1909. Wilhelm Knapp. 8-r. VII., 177 l. 32, 6 tábla. Ára 8 M.

Paul Kersten, a németországi könyvkötőmesterek legkiválóbbika, a ki angol-francia hatás alatt fejlődve, mégis megtudta tartani tervezeteiben önállóságát s a ki mint a berlini iparművészeti iskola tanára, kétségkívül elhatározó befolyással lesz az alkalmazott művészetek ezen ágának németországi jövőjére, jelen dolgozatában hosszú évtizedek tapasztalatait rakta le azokat a fogásokat és követelményeket illetőleg, melyek a «pontos» könyvkötés fogalmát teszik.

Műve, mely a könyvkötés iránt érdeklődő laikusnak is élvezetes olvasmány, hat fejezetre oszlik. Az elsőben általában szól azokról a követelményekről, melyeket a pontos könyvkötéstől megkívánunk. «Ein exakt gebundenes Buch soll eine gleichmässige, nicht zu starke Rundung haben, die Deckelkanten oben und unten müssen eine ganz gleichmässige Breite haben und ganz scharfkantig sein, die Deckelecken sollen ganz abgerundet sein, ... der Rücken muss fest in die Rundung sein; öffnet man die Deckel, so muss diese Bewegung spielend erfolgen, das Vorsatz oder gar die ersten Bogen müssen dabei flach liegen bleiben und sich nicht emporheben; ist das Buch geschlossen, so müssen die Deckel fest auf dem Buchkörper aufliegen und nicht sperren.» Hogy a pontos kötésnél az iverk végigfűzendők, hogy a drótfűzés feltétlenül mellőzendő, hogy továbbá a táblákat rá kell erősíteni a könyvtestre s hogy a túlságos körülmetszéstől tartózkodnunk kell, az szinte magától értetődik. Kersten továbbá különös súlyt helyez az egész- és félbőrkötésnél arra is, hogy a hátbőr két végződése, az ú. n. bőroromzat (Lederkapital) tetszetősen alakíttassék. «An der Art, wie das Lederkapital gearbeitet und geformt ist, kann man nicht nur einen schlechten oder guten, sondern auch einen exakt und präzise arbeitenden Binder erkennen.» Végül sok függ a bordák alakításától is, melyeknek egyenleteseknek s éles peremben végződőknek kell lenniök.

A technikai kivitel pontosságá mellett a *szép* kötés egy

másik kelléke az anyag helyes megválasztása s a színek kellemes összeillesztése. Az anyag akkor szép, ha valódi, vagyis ha nem akar másnak látszani, mint a mi. Épen ezért a préselt vásznak és bőrt utánzó papírfajok, továbbá bőrt utánzó vászonfajták mellőzendők. Szintűgy kerülendő a juhbőrből készült imitált maroquin- vagy disznóbőr. A borjúbőrt, mely régebben a könyvkötőmesterek egyik legkedvesebb anyaga volt, Kersten méltán elveti. Egyrészt rendkívül kényes, könnyen megsérül, másrészt mai cserzési és festési módja olyan, hogy tartóssága igen alászállott.

Az első fejezet a jó félbörkötés kellékeit s készítésének menetét tárgyalja. A külső boríték bekötését csak ott tartja helyénvalónak, a hol a boríték művészi értékű, melyet művész tervezett és szignált, vagy a melyen a szöveget magyarázó, de a szövegben vagy belső címlapon meg nem ismételt illusztráció van alkalmazva. A füzőzsinegek számát rendes 8-rétű köteteknél ötre, 4-rétű köteteknél hatra, foliánsoknál pedig hétre teszi. Hogy a füzésnek minden iv belsején teljesen végig kell vonulnia, azt Kersten természetesen szintén megkívánja, habár óhajtsa Németországban csakúgy mint nálunk, irott malaszt marad.

A könyv metszésének színezésénél Kersten a márványozás helyett, mely csak úgy szép, ha a táblát borító papírral teljes összhangban áll, inkább ajánlja az egyszínű metszés alkalmazását. Ez esetben szabály, hogy az őrlap színezése a metszésével teljesen egybevágjon. A három metszésfelület aranyozása csupán egészbőr-, pergamen- vagy vászonkötéseknél engedhető meg, de sohasem félkötéseknél, melyek az anyag megtakarításának jegyében s így a fényes aranymetszéssel ellentmondásban állanak. Aranymetszésnél az oromszegő háromszínű (legjobban sárga-zöld-vörös) legyen, míg egyszínű metszésekhez a metszéssel azonos egyetlen színárnyalatban készült oromszegő választandó.

Figyelemreméltó Kersten állásfoglalása a táblák fölerősítésének francia módja ellen, mert a betáblázás, szerinte, ép oly tartós, ha a füzőzsineg egyszerűen a tábla fölé lesz csirizelve, mint hogyha előbb — francia mintára — a táblán keresztül húzzák a zsineget s úgy ragasztják külső felületére.

Esztétikai szempontból említést érdemel még e fejezetben a félbörkötések børsarkai méreteinek megállapítására vonatkozó fejtegetései. A hátat borító bőrrésznek szabály szerint a táblák egy harmadrészét kell befödnie; a sarkok borítását illetőleg megoszlik a gyakorlat; némelyek az egyenlő szárú háromszög szárának hosszát, mások viszont a háromszög magasságát teszik az egész tábla szélessége egyharmadára. Az első esetben a sarkok túlságosan nagyok, a másodikban viszont túlságosan kicsinyek. A helyes arány a két méret között van.

A második fejezet a művészi egészsbőr-kötésről szól. Bevezetőül a művészi könyvkötés fogalmát igyekszik tisztázni. Élesen kikel azon szokás ellen, hogy művészi kötésnek nevezessék a művészi terrraz alapján, de gyári uton előállított vászontábla is. A jeles iparművész ezen állítását nem oszthatjuk, mert hiszen a valóban művészi vászontábla művészi jellegéhez hozzátartozik az is, hogy gyári uton, gépek segélyével állíttassék elő: a tervező művész ennek tudatában, sőt erre való tekintettel jár el rajza elkészítésénél s olyan elemekből állítja össze ornamentumát, mely a sokszorosításnál alkalmazott technikára jellemző s kézi eszközökkel nehezen vagy épen nem állítható elő. Csak az esetben művészietlen a gyári uton előállított könyvkötés, ha az a kézimunka látszatát akarja fölkelteni a szemlélőben, ez esetben a vásznat utánzó papíros, vagy a bőrt utánzó vászon művészileg lehetetlen csoportjához tartozik.

E részben kiemelendő a kézzel hurkolt oromszegő készítmódjának s a borításra használt bőr ellappasztásának bő és szemléletes leírása.

A harmadik fejezet az aranyozás technikáját s ezzel kapcsolatban a külső díszítés esztétikáját tárgyalja szerzőnk ismeretes világos modorában. Mint a könyvtári szakembert is érdeklő részletet, röviden összefoglaljuk azt, a mit szerző a címnyomásról mond. Az antiqua mellett a schwabachi és Behrens-féle betűtipust ajánlja. A szerző neve után vesszőt vagy eléje vonalkát tenni tilos; szintúgy tilos a pont használata a címfelirat végén. A pontot csakis rövidítéseknél alkalmazzuk. Antiqua betűket csak antiqua-szedésű, fraktur-betűket pedig csak fraktur-szedésű könyveknél szabad alkalmaznunk, míg a Behrens-féle betűket bármely szedésű könyvnél használhatjuk. Antiqua-betűkből szedett címfeliratnál leghelyesebb csakis verzális betűket használni; a szerző neve rendszeren egy ponttal kisebb betűvel szedendő, mint a cím, de csinos a teljesen egyforma nagyságú betűkből készült címnyomás is, míg a szerző nevének nagyobb méretű betűkből való kiszedése csak közkönyvtáraknál jöhet szóba. A harántnyomású címfeliratok helyes iránya felülről lefelé halad, mert ez esetben az asztalon fekvő könyv hátáról leolvasható a cím, míg ellenkező esetben a szöveg feje tetejére van állítva.

A kötés ornamentikájának tervezését illetőleg főkövetelményül azt állítja elénk, hogy az a tárgy, jelen esetben tehát a könyv, szerkezeti sajátágához simuljon. «Ein Entwurf ist konstruktiv, wenn sein Aufbau aus der vorhandenen oder den durch die Technik entstehenden Grundformen des zu dekorierenden Gegenstandes geschöpft werden kann, noch besser, wenn er die Formen weiter entwickelt und vollendeter gestaltet. Die *vorhandene* Grundform beim Buche ist das Rechteck (Rücken, Deckel), die *durch die*

Technik entstehende Grundform sind die Bünde. Die Entwicklung des Deckelornamentes aus den Bündeln ist die konstruktivere, da sie aus den *durch die Technik entstandenen* Grundformen aufgebaut wird; die nächstkonstruktivere ist die aus den *vorhandenen* Grundformen geschaffene (Entwicklung aus Ecken und Seiten). Unter zwei durch ihr Motiv und ihre Ausführung gleichwertigen Ornamente wird dasjenige das schönere sein, das nicht bloss schmückt, sondern auch aufbauen hilft, konstruktiv ist.» Vannak, a kik a hátból kiinduló ornamentációt azért kifogásolják, mert ilyenkor a rajz csak az esetben jut teljes érvényre, ha a könyvet nyitott fedelekkal szemléljük; de ez a kifogás Kersten szerint meg nem állhat, mert — miként példákon szemlélteti — a nem konstruktív, vagyis olyan kötéseknel is, melyek ornamentikája a födeleken s a hátrészen egymástól elkülönítve van megkomponálva, sokkal nagyobb a hatás, ha a könyvet nyitott fedelekkal szemléljük, mint hogyha a csukott könyv egyik tábláját vagy hátrészét önmagában tekintjük meg. Különben meg kell jegyeznünk, hogy szerzőnk, mint igazi művészlelek, nem foglal el merev álláspontot s a szabad diszítési formákat sem veti el, föltéve, hogy művészi hatást ébresztenek a szemlélőben.

A munka IV. fejezete a valódi (kiálló) bordákra fűzött könyvek technikáját írja le, az V. és utolsó fejezet pedig a most ismét divatosá lett hártyakötésekről szól.

Ehhez járulnak VI. fejezet gyanánt L. Sütterlin fejtegetései a könyvkötés tervezéséről, melyek számos finom megfigyelést tartalmaznak. Más könyvkötés-esztétikusokkal ellentétben, Sütterlin a félbőrökötésre is kiterjeszkedik s igen helyesen állapítja meg, hogy dekoratív hatása elsősorban a bőr s borítópapír színének helyes megválasztásából áll elő. A színek megválasztásánál mindig a bőr színéből kell kiindulnunk. A választásnál három eshetőség jöhet figyelembe: 1. A papír ép oly színű, mint a bőr, de sötétebb, vagy világosabb árnyalatban. 2. A két anyag egyike színes, a másika fehér, szürke vagy fekete. 3. A papiros és bőr színe ellentétes (pl. barna és zöldeskék). A szín helyes megválasztása mellett még arra is kell ügyelni, hogy fénytelen bőrhöz fényes papírt, fényezett bőrhöz pedig bolyhos papírt ne használjunk. Márványozott juhbőrhöz leghelyesebb egyszínű papírt venni.

A diszes egész bőrökötés ornamentálásáról szólva Sütterlin kizárólag formai szempontból tárgyalja a kérdést. Alapelve: «mit möglichst geringem Aufwand von Ziermotiven eine vorteilhafte Wirkung zu erreichen.»

A munka szemléletességét 133 szöveggép, 32 képes tábla s hat táblán 48 papírminta fokozza. A reprodukált kötések részben magától a mestertől, részben pedig a berlini könyvkötészeti

iskola művészeti osztálya hallgatóitól valók; egy pár kötés Miss Philipott alkotása, a 104. lapon pedig René Wiener egy kötése van elrettentő példa gyanánt reprodukálva.

Kersten könyvével kapcsolatban főlemlítjük ugyane szerzőnek *«Meine Einbände»* című tanulmányát, mely 15 illusztráció kíséretében a Graphische Werkstätten 1910. évi januári füzetében jelent meg s az itt ismertetett könyvet némileg kiegészíti. Kersten e tanulmányában rámutat arra az általa használt diszító elemekben rejlő szimbolizmusra, mely a könyv diszítését belső tartalmával, fő érzelmi motivumával hozza kapcsolatba. Így pl. Elisabeth Browning *Sonette aus dem Portugiesischen* cz. könyvét vörösbarna maroquinbe kötötte. «A szivecskék és rózsák — úgymond — a költőnő szerelmi érzelmeire utalnak, a töviskoszorú pedig hosszas betegségének fájdalommal teljes éveire.» Schnitzler *Reigen*-ét, mely tudvalevőleg tíz a szerelemre vonatkozó párbeszédből áll, tíz, körbe helyezett, vérvörös rózsza diszíti. És így tovább. Tisztán ornamentikai eszközökkel a legmerészebb tárgyakat is — legyen elég e tekintetben Wilde *Salome*-jének s a *Carmina priapeia* cz. kötetnek bekötésére utalnunk — érthető s még sem sértő vagy izléstelen módon szimbolizálja s teljesen igazolja azt a fel fogást, mely megkívánja, hogy a könyvek külső diszítése tartalmával összhangba kerüljön.

Dr. Gulyás Pál.

Dr. Gulyás Pál. *Népkönyvtári intézmények Párisban és Londonban.* Budapest, 1909. Athenaeum r.-t. 8-r. 52 l. Ára 1 K.

Gulyás Pál a könyvtári viszonyok egyik alapos ismerője, ki ismereteit a helyszínen végzett beható tanulmányok révén szerzi meg. Az előttünk fekvő füzetben párisi és londoni útjának eredményeiről számol be, helyesebben a két metropolis népkönyvtárainak jelenlegi állapotát mutatja, nem mulasztván el azonban azok történeti fejlődését röviden vázolni. Nem lehet czélünk e helyütt a dolgotat kivonatolni, épen azért mindazoknak, kik barátai a műveltség minél nagyobb mértékben való terjesztésének, őszintén ajánlhatjuk annak elolvasását, mert látják belőle, hogy nem feltétlen szükség minden hasznos munka megindítását s továbbfejlesztését egyedül az államtól várni és kívánni. — Részünkről a népkönyvtári intézményeket illető ismertetések eme csoportosításából csak egyik-másik tényezőre vagy tanulságra kívánunk rámutatni. A mi a francia és az angol intézmények közötti leglényegesebb különbséget illeti, az abban nyilvánul, hogy míg a francia intézmények nagy része szintén társadalmi akciónak az eredménye, addig Angliában a népkönyvtári ügy fejlettsége: «a külön közkönyvtári adónak köszönhető». Így az első «szabad könyvtár» Párisban a Société des Amis de

l'instruction állította fel. E társaságot pedig egy betűszedő munkás alapította több társával együtt. Ugyancsak tisztán társadalmi alakulás a Societé Franklin is, mely működése súlypontját a katonai legénységi könyvtárakra helyezi. Természetes, hogy idővel az ilyen munkásságot azután a hatóságok is istápolják. Londonban, a hol könyvtári adó czimén tetemes összegek folynak be, a népkönyvtári, helyesebben községi könyvtári intézmények nagyszabásúak s önálló épületekkel rendelkeznek, míg Párisban valamely más célra szánt középületben megtűrt vendégek csupán. Londonban nagy súlyt helyeznek a személyzet szakszerű kiképzésére is. Rendkívül megbecsülendő s tiszteletreméltó az a liberális intézkedés, hogy ha valamely assistens (16—20 éves ifjak, újabban nők) kedvet érez magában akár a Library Association, akár az University of London által újabban rendezett kurzusok hallgatására, *a bizottság a törekvést előmozdítja s a tandíjat lefizeti érte.* Igen szeretttük volna, ha e kurzusok rövid ismertetését szerző legalább jegyzet alatt közölte volna. *d'I. K.*

Czimjegyzék. *A m. kir. József-műegyetem könyvtárának* —e. 3. kiadás, két kötet. Budapest, 1910. (Franklin-Társulat). 8-r. XVI, 4, 678; 736 l. Ára?

Rados Gusztáv műegyetemi tanár rendkívül izléses és fényes kiállításban bocsátotta közre műegyetemünk czímjegyzékének legújabb — immár harmadik kiadását. A műegyetem könyvtárába 1848 május 17-én került be az első könyv s eleinte ugyancsak lassan gyarapodott. Állománya 1870-ben, a mikor Wartha Vincze, a könyvtár fejlesztése körül oly elévülhetetlen érdemeket szerzett tudósunk, a könyvtár kezelését átvette, mindössze 2369 darabot tett. 1891/92-ben, a mikor a katalógus második kiadása napvilágot látott, a könyvkészlet 11.786 műre rúgott 49.938 kötetben. A harmadik kiadás sajtó alá bocsátásakor pedig — 1909 május hó végén — 25.000 művet ölelt föl, mintegy 85.000 darabban. A leggazdagabb szakok a «mathematika» 2085 és a «műszaki vegytan» 2026 művel; csak kevéssel marad mögöttük a «nyelvészet, irodalomtörténet és szépirodalom» (1898 mű), «művészet, műtörténet, életrajzok (1828 mű), «természettan, meteorologia és elektrotechnika» (1726 mű) cz. szakok, míg a «történet, földrajz» (1546 mű) és a «mérnök-építészet» (1534) cz. szakok állománya alig haladja meg a másfélezret. Ezren felül van még a művek száma a «nemzetgazdaságtan stb.» (1178), «erőműtan, géptan» (1191), «mezőgazdaságtan» (1134) és a «zoologia, anatomia physiologia, botanika» (1093) cz. szakokban, míg a többi szakot még kevesebb számú mű képviseli.

A katalógus két részből áll. Az első szakonként adja a rövid

czimeket, melyek mellől a megjelenés évét és a kötetek számát sajnosan nélkülözzük; a második egységes betűrendben ismétli meg a könyvczimeket. A szedés igen tetszetős és könnyen áttekinthető; sajtóhiba az idegen czimekben is csak elvétve akad.

Rados Gusztáv bevezetéséből kiemelendő az a rész, melyben a Pecz Samu építette csúcsíves stílú új könyvtári épületet ismerteti. Különösen kiemeli a 400 m² alapterülettel bíró 11.48 m. magas olvasótermet, melyben 230 kényelmes ülőhely nyert elhelyezést. Technikai jelessége, hogy hálóboltozatának feszítőtávolsága a világ legnagyobb ilyenmű góthikus boltozatát is fölülmulja. Teljesen modern a negyedmillió kötet befogadására elég-séges, hat emeletorra osztott könyvraktár, melyben kívül elhelyezett fölvonó és kőlépcső szolgál a közlekedés lebonyolítására. Az olvasóterem tőszomszédságában 30.000 kötetes kézikönyvtár nyert elhelyezést, a mi a kiszolgálást igen meggyorsítja. Az épületet Rados 8 képben is bemutatja. Részletesebb ismertetésére Pecz Samu kilátásba helyezett monografiája kapcsán fogunk kiterjeszkedni. Σ

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXXI. évfolyam, 15. szám. (1910. április 9.): Wilhelm *Schmiedel*, Der Codex Boernerianus der Briefe des Apostels Paulus Usd. Dresd. A. 1456. (P. W. Schmiedel.) — 17. szám (április 23.): *Alphabetisches* Verzeichnis der laufenden Zeitschriften, welche von der Kgl. Hof- und Staatsbibliothek in München und einer Anzahl anderer Bibliotheken Bayerns gehalten werden. (W. Erman.) — 19. szám (május 7.): O. *Günther*, Die Wiegendrucke der Leipziger Sammlungen und der Herzoglichen Bibliothek in Altenburg. (K. Haebler.) — L. *Blau*, Bibliographie der Schriften Wilhelm Bachers. (M. Eisler.) — 20. szám (május 14.): A. *Neubauer* and A. E. *Cowley*, Catalogue of the hebrew manuscripts in the Bodleian Library II. (S. Landauer.) — 21. szám (május 21.): W. *Molsdorf*, Die Bedeutung Kölns für den Metallschnitt des XV. Jahrhunderts. (G. Zedler.) — 22. szám (május 28.): F. *Segner*, Soll und Haben der Univ.-Bibliotheken vor und nach Einführung der Bibliotheksgebühr. (Paul Schwenke.) — 23. szám (junius 4.): R. *Brunhuber*, Das deutsche Zeitungswesen (E. Consentius.) — R. L. *Prager*, Etliches für Bücherfreunde und Händler. — 25. szám (junius 18.): L. *Delisle*, Instructions élémentaires et techniques pour la mise et le maintien en ordre des livres d'une bibliothèque. IV. éd. — 26. szám (junius 25.): E. *Huet*, Jeanne d'Arc et la musique. II. éd.

La bibliofilia. XII. évfolyam. 1. szám (1910. április): Arnoldo *Bonaventura*, Gli autografi musicali di N. Paganini. — A. *Boinet*, Courrier de France. — *Notizie*: L'archivio del Vasari. Il libro di ricorsi di Luigi XVI. Giovanni Gutenberg e Cristoforo Colombo preceduti nelle loro scoperte. Come gli editori chinesi rifiutano un manoscritto. Gli errori tipografici e la responsabilità del tipografo. Un' edizione completa delle opere di Shakespeare. Manoscritti di Bonafede a Pietro Vitali. The international bibliographer. Una bellissima miniatura del 1435. Il libro più gigantesco del mondo. Una Miscellanea in onore di Attilio Hortis. Una reliquia di Shakespeare. — 2. szám (május): A. *Blanchet*, Le papier et sa fabrication à travers les âges. — Leo S. *Olschki*, Livres inconnus des bibliographes. (Folytatólagos közlemény.) — *Notizie*: Rilegature antiche firmate. Giovanni Gutenberg preceduto nella sua scoperta. La bibliografia Benacense. Il contratto originale della «Vergine delle Roccie». Preziose opere rubate da un «litterato da cabaret». Una poesia di Carlo Magno.

Revue des bibliothèques. XX. *évfolyam* 1—3. szám (1910. január—márczius): Ch. *Beaulieux*, Catalogue des ouvrages de la Réserve XVIe siècle (1501—1540), de la Bibliothèque de l'Université de Paris. (Befejező közlemény.) — Seymour de *Ricci*, Les pérégrinations d'un manuscrit du Roman de la Rose. — U. a. Les manuscrits de la bibliothèque du prince Frédéric-Henri d'Orange. — Jean *Gaston*, Une xylographie française trouvée dans une reliure ancienne. — *Bibliographie*. Nel III. centenario della Biblioteca Ambrosiana. (E. Chatelain.) Carlo Frati, Le biblioteca Marciana nel triennio 1906—1908. (E. Chatelain.) J. Van den Gheyn, La bréviaire de Philippe le Bon. (A. Boinet.) A. Bayot, Les manuscrits de provenance savoisiennne à la bibliothèque de Bourgogne. (A. Boinet.) Fr. L. Bruel, Un siècle d'histoire de France par l'estampe (A. Boinet). Net «Nederlandsch Biografisch Woordenboek» (G. Huet.) J. Tinier, Table analytique des articles du Journal des Savants. (V. Mortet.) R. Chandon de Briailles et H. Bertal, Sources de l'histoire d'Eprenay. I. s. I. 2. (A. B.) Périodiques. — *Chronique des bibliothèques*: France. Allemagne, Italie, Pays-Bas, Suisse. — *Ventes*. — *Catalogues* de libraires.

Rivista delle biblioteche e degli archivi. XX. *évfolyam* 9—12. szám (1909 szeptember—december): Giovanni *Livi*, Il provvisorio *Vademecum* dell' archivista italiano. — Curzio *Mazzi*, Le gioie della Corte Medicea nel 1566. — Ambrogio M. *Amelli* O. S. B. Indice dei codici manoscritti della biblioteca Ambrosiana. — *Lettere* di Urbano Lampredi e di Pietro Giordani a Severino Scrofani. — *Libri* pervenuti alla «Rivista». — *Notizie*: Concorso per una vita di Giovanni Boccaccio. R. Biblioteca Palatina di Parma. Congresso Internazionale degli Archivisti a dei Bibliotecari. Concorso Petrarcesco. La bibliografia Benacense di Guido Bustico. Cenni storici sulla R. Biblioteca Brancacciana di Napoli. Lionardo da Vinci. In Valdarno. Bibliografia Italiana di storia, lettere ed Arti.

The library journal. XXXV. *kötet* 4. szám (1910. április): Esther *Strauss*, Critical moments in the children's room. — Miriam S. *Draper*, The children's museum in Brooklyn. — Ethel P. *Underhill*, Crumbs of comfort to the children's librarian. — Mabel R. *Haines*, To the blind children. — Annie Carroll *Moore*, Work with children from institutions for the deaf and dumb. — Clara W. *Herbert*, Juvenile court library in Washington, D. C. — Rosina C. *Gymer*, Juvenile court and Cleveland public library. — Rachel D. *Harris*, Work with children at the Colored branch of the Louisville free public library. — W. F. *Stevens*, Use of the library by foreigners as shown by the Carnegie library of Homestead, Pa. — *Travelling* libraries for schools in New York City. — A. H. L., Salem Athenaeum celebration. — *Postal* legislation. — *Periodical* clearing house. — *Reviews*: Marion E. Poller, Bertha Tannehill and Emma L. Teich, Children's catalogue. (A. H. Leypoldt.) Glasgow. Corporation public libraries: Index catalogue of the Townhead district library (T. W. Koch.) The John Rylands library, Manchester: an analitical catalog of «An english Garner». (W. W. Bishop.) — 5. szám (április): *Symposium* on coordination or affiliation of

libraries. II. — Julia E. *Elliott*, Indexing and other unorganized forms of library work. — T. Franklin *Currier*, Change of name of corporate bodies: a suggestion for the catalogues. — Louis N. *Feipel*, A new scheme for card catalogues. — Eliza *Witham*, Reference work in a branch library. — M. R. H. Irish stories for the story-hour. — *Ontario* library association. — *Reviews*: E. Everhart, A handbook of United States public documents. (J. I. Wyer jr.) H. Bohatta, Katalog der liturgischen Drucke des XV. u. XVI. Jahrhunderts. I. (J. B. Young S. J.) G. A. Stephen, Commercial bookbinding. (Leroy Jeffers.) J. D. Stewart, How to use a library. (T. W. Koch.) Ch. S. Terry, A catalogue of the publications of Scottish historical and kindred clubs. (V. H. Paltrits.) — *6. szám* (junius): *Library* work and the New York library club. — *Retrospect*. — Ralph C. *Taggart*, The ventilation of a library. — M. L. *Raney*, A time-saver in the John Hopkins University catalogue department. — George F. *Bowermann*, Some notes on binding. — Harold O. *Wellman*, Roof reading-rooms in the branches of the New York public library. — *Indiana* Library trustees' association. — *Providence* public library anniversaries. — *New Zealand* library conference. — *Howard* University Carnegie library. — *On* the dedication of the Carnegie library, Howard university, Washington, D. C. — *Postal* daisy library. — M. R. H., Some work of the library with Bohemians. — *American* Library institute. — R. G. *Thwaites*, An outline of Mackinac history. — *Reading* list on Mackinac. — *Reviews*: P. Carus, Philosophy as a science. (John Diesurd.) A. R. Hasse, Index of economic material in documents of the states of the United States. — *Allandó rovatok*: Editorials. American library association. State library commissions. State library associations. Library clubs, Library schools and training classes. Library economy and history. Gifts and bequests. Librarians. Cataloguing and classification. Bibliography. Notes and queries. Humors and blunders. Library calendar.

Zeitschrift für Bücherfreunde. *Uj folyam* II. kötet. 1. szám (1910. április): Wilhelm *Hess*, Himmels- und Naturerscheinungen in Einblatt-drucken des XV. bis XVIII. Jahrhunderts. (Első közlemény.) — Eduard *Berend*, Nicolais Besuch in Weimar im Frühjahr 1773. — K. *Baerent*, Die Einführung der Buchdruckerkunst in Russland. — Paul *Kersten*, Ein altherliner Bucheinband. — Heinrich *Pudor*, Künstlerische Inserate. — 2. szám (május): Rosa *Schapire*, Aus Briefen Theodor Storms an Hans Speckter. — Hans *Koegler*, Zwei unbeschriebene deutsche «Accipies-oder Magister-Holzschnitte» vom Ende des XV. und Anfang des XVI. Jahrhunderts. — A. *Bechtold*, Grimmelshausen-Urkunden. — Adolf *Schmidt*, Lederschnittbände des XV. Jahrhunderts. — Heinrich *Pudor*, Kunst im Buchdruck in Ungarn. — 3. szám (junius): Wilhelm *Hess*, Himmels- und Naturerscheinungen in Einblatt-drucken des XV. bis XVIII. Jahrhunderts. (Második közlemény.) — Adolph *Kohut*, Johann Gottfried Seume und sein «Spaziergang nach Syrakus».

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVII. évfolyam 4. szám (1910. április): K. *Löffler*, Stuttgarter handschriftliche Kataloge der Weingartener

Klosterbibliothek. — E. Jacobs, Zur Kenntniss Maugérards. — M. Bollert, Der Bibliothekar und sein Beruf. — *Literaturberichte und Anzeigen*: F. Eichler, Die wissenschaftlichen Bibliotheken in ihrer Stellung zu Forschung und Unterricht. (A. Hotzschansky.) S. E. Melander, Förteckning öfver afhandlingar och uppsatser som ingå i eller medfölja arsredogörelserna för Riktes allmänna läroverk. (Jr.) A. Feuereisen, Livländische Geschichtslitteratur. (M. Perlbach.) — 5. szám (május): W. Ermann, Denkschrift über die Neukatalogisierung der Bonner Universitätsbibliothek. — P. P. Zirler, Die Bibliotheken der vorderösterreichischen Kapuziner-Provinz. — K. Rieder, Praktisches zur Handschriftenphotographie. — *Literaturberichte und Anzeigen*: K. Giehlow, Kaiser Maximilians I. Gebetbuch. (F. Eichler.) G. Manacorda, Guida bibliografica per gli studiosi di lingua e letteratura tedesca. (A. Hotzschansky.) — Joh. Luther, Aus der Druckerpraxis der Reformationszeit. — W. Erman, Der Kaufpreis der im Jahre 1909 in Deutschland erschienenen wissenschaftlichen Literatur. — P. S(chwenke), Die 11. Bibliothekarversammlung in Nürnberg. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Taschenbuch des Bücherfreundes. II. (P. S.) A. Singer, Bismarck in der Literatur. (W. Schultze.) F. Dietrich, Katalog von Verlags- und Preisänderungen. I. (E. Roth.) — *Állandó rovatok*: Kleine Mitteilungen. Umschau und neue Nachrichten. Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliothek- und Buchwesen. Antiquariats-Kataloge. Personalnachrichten.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1910. ÉV I. ÉS II. NEGYEDÉBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

ANHANG zum Katalog der Regimentsbibliothek. 1909. I. Szeged, 1909. Engel Lajos kny. 8-r. 16 l. (K. u. K. Infanterieregiment Freiherr v. Fejérváry No. 46.)

BIBLIOTEKE, Novoszadszke. Prilog narodnom prosvetyivanju. Ujvidék, 1910. Ivkovics György kny. Kis 8-r. 14 l.

BIEBER GYULA. Harmadik füzet a magyar kir. közigazgatási bíróság könyvtárának 1906. évi címjegyzékéhez. Az 1908. évben beszerzett könyvek. Budapest, 1909. Magyar királyi állami nyomda. 8-r. 38 l.

CÍMJEGYZÉKE, A budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának —. XXXIII. 1908. évi gyarapodás. Budapest, 1910. M. kir. tud. egyetemi nyomda. 8-r. XXIV, 219 l.

CÍMJEGYZÉKE, Az «Otthon» könyvtárának —. Ujpesti Munkás-Otthon. Ujpest, 1910. Fuchs A. és J. Kis 8-r. 44, 2 l. Ára 20 fill.

CÍMJEGYZÉKE, A m. kir. József-műegyetem könyvtárának —. Harmadik kiadás. I. kötet. Szakok szerint rendezett katalógus. II. kötet. Betűrendes katalógus. Budapest, 1910. Franklin-társulat kny. Nagy 8-r. XVI, 4, 678 l.: 4, 736 l.

CÍMJEGYZÉKE, A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium könyvtárának —. Budapest, 1910. A kir. magyar tudományegyetemi ny. 8-r. 379 l.

CÍMJEGYZÉKE, M. kir. földművelésügyi minisztérium könyvtárának —. Budapest, 1910. Pallas kny. 8-r. XIV, 656 l. (A földművelésügyi miniszter kiadványai. 7. sz.)

FEHER MIKLÓS. A zalaegerszegi m. kir. állami főgimnázium ifjúsági könyvtárának katalógusa az 1909—10. isk. év végén. Alsólendva és Mura-szombat, 1910. Balkányi Ernő kny. 8-r. 41 l. (A zalaegerszegi magyar királyi állami főgimnázium XV. értesítője az 1909—1910-ik iskolai évről.)

HULYÁK LAJOS. A gyöngyösi áll. elemi iskolai tanítói könyvtár jegyzéke. Gyöngyös, 1910. Herzog Ernő rmin kny. 8-r. 32 l.

JEGYZÉKE, A temerini községi magyar kath. polgári kör könyvtárában meglevő összes könyvek —. Ujvidék, 1910. Ivkovics György kny. 8-r. 55 l.

JEGYZÉKE, A pannonhalmi sz. Benedek-rend kőszegi székházi és tanári könyvtárának —. Kőszeg, 1910. Feigl Frigyes kny. 8-r. 5—48 l. (A pannonhalmi sz. Benedek-rend kőszegi Ferencz József kath. főgimn. értesítője az 1909—1910. isk. évről.)

JEGYZÉKE, A piskii tisztviselők olvasóköre könyvtárának —. 1910. Déva, 1910. Kroll Gyula kny. 8-r. 28 l.

JEGYZÉKE, A pápai kath. kör könyvtárának betűsoros —. Pápa, 1910. Stern Ernő kny. 8-r. 16 l.

JEGYZÉKE, A budapesti kereskedelmi akadémia ifjúsági könyvtárának —. Budapest, 1910. Pesti kny. r.-t. 8-r. 28 l. Ára 40 fill.

JEGYZÉKE, Könyvnyomdászok szakköre könyvtári —. Budapest, 1910. Pesti kny. r.-t. Kis 8-r. 22 l.

JEGYZÉKE, A «győri olvasóegylet» (casino) könyvtárának — 1910-ben. Győr, 1910. Pannonia kny. 8-r. 28 l.

JEGYZÉKE, A nagykőrösi iparos-kör könyvtárának —. Az 1910. évben. Nagykőrös, 1910. Bazsó Kálmán kny. 8-r. 13 l.

JEGYZÉKE, A jászkeséri casino egyesület 4. számú könyvtári — és rövid története. A egyesület 40 éves fennállásának emlékére. 1909. Nagykőrös, 1910. Bazsó Kálmán kny. 8-r. 74 l.

JEGYZÉKE, A philadelphiai első magyar műkedvelő-egylet könyvtárának —. A múzeumok és könyvtárak országos tanácsának adománya. Budapest, 1910. Athenaeum kny. 8-r. 8 l.

JEGYZÉKE, A felvidéki magyar közművelődési egyesület által adományozott népkönyvtár. — Budapest, 1910. Athenaeum kny. 8-r. 9 l.

JEGYZÉKE, A selmeczbányai kir. kath. főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. Selmeczbánya, 1910. Grohman nyomda. Kis 8-r. 55 l.

JEGYZÉKE, Az V. sorozatú vándorkönyvtár —. Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest, 1910. Athenaeum kny. 8-r. 10 l.

JEGYZÉKE, A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium könyvtárába az 1910. évben járó hirlapoknak és folyóiratoknak betűrendes —. Budapest, 1910. A kir. magyar tudomány-egyetemi kny. 8-r. 6 l.

JEGYZÉKE, A sümegi Kisfaludy kaszinó könyvtárának —. Sümeg, 1909. Horvát Gábor kny. 8-r. 64 l.

JEGYZÉKE, A győri kir. kath. tanítóképző intézet kebelében fennálló Kisfaludy-önképzőkör könyvtárának —. 1910. (Másodszor kiadva.) Győr, 1910. Győregyházmegye kny. 8-r. 32 l. Ára 10 fill.

JELENTÉS a budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának 1908. évi állapotáról. Budapest, 1910. A kir. magy. tudományegyetemi kny. 8-r. 14 l.

GHERGA (STEFAN). Catalogul bibliotecei. Lugos, 1910. Gutenberg kny. 8-r. 60 l.

KATALOGUSA, Az országos erdészeti egyesület könyvtárának —. Budapest, 1909. Pátria irod. és nyomdai r.-t. 8-r. 121 l.

KÖNYVJEGYZÉK, A magy. kir. állami vasgyárak budapesti tisztviselőinek társasköre. Budapest, 1910. Fővárosi nyomda r.-t. 8-r. 50, 4 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A «Zsablyai kaszinó egyesület» könyvtárkezelési szabályai és —. Ujvidék, 1909. Ivkovics György kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A tabi kaszinó könyvtárának —. Tab, 1910. Perl L. Pál kny. 8-r. Ára 50 fill.

KÖNYVJEGYZÉKE, A vésztői «olvasó-népkör» könyvtárának —. 1910. Gyoma, 1910. Kner Izidor kny. 8-r. 9 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A selmeczbányai ág. hitv. ev. liceumi főgimnázium könyvtárának — 1909–1910. III. csoport (V–VI. o.) IV. csoport. (VII–VIII. o.) Selmeczbánya, 1909. Joerges gost özvegye és fia kny. 8-r. 20; 32 l.

KÖNYVTÁRA S FOLYÓIRATTÁRA, A magyar jogászegylet alapszabályai, igazgató-választmánya, bizottságai, tagjainak névsora, kiadványainak jegyzéke, könyvkiadó-vállalata —. Budapest, 1910. Franklin-társ. kny. 8-r. 62 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A kőbányai függetlenségi 48-as kör —. Budapest, 1910. Goldschmied A. első kőbányai kny. Kis 8-r. 12 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A budapesti mintakészítők szakegylete —. Budapest, 1910. Világosság könyvnyomda r.-t. 8-r. 30 l.

KUMLIK EMIL. Pozsony szab. kir. város közkönyvtárának címjegyzéke. Negyedik (1909. évi) pótfüzet. Pozsony, 1910. Katholikus irodalmi r.-t. ny. 8-r. VIII, 66, 2 l.

MARTINKOVICH ANTAL. A m. kir. bány. és erd. főiskolai ifjúsági kör könyvtárának könyvjegyzéke. Selmeczbánya, 1909. Joerges Agost özvegye és fia kny. 8-r. 66 l.

NACHTRAG zum Bibliotheks-Katalog der wissenschaftlichen und belle-

tristischen Werke. Temesvár, 1910. Csendes Jakab kny. 8-r. 24 l. (Militär-wissenschaftlicher und Kasinoverein Temesvár)

NÉMET KÁROLY. A kecskeméti róm. kath. főgimnázium tanári könyvtára 1900—1909. évi beszerzésének címjegyzéke. Kecskemét, 1910. Első kecskeméti ny. r.-t. kny. 8-r. 24 l. (Megjelent a kegyes-tanítórend kecskeméti főgimnáziumának értesítőjében is az 1909—1910-iki tanévről.)

(PÖTCZÍMJEGYZÉK.) Miskolcz, 1910. Klein és Ludvig kny. 8-r. 13—17 l.

(PÖTJEGYZÉK.) A (soproni) kaszinói könyvtár szaporodása 1909-ben. Sopron, 1910. Romwalter Alfréd ny. 8-r. 247—256, 2 l.

PÖTJEGYZÉK a Budapest IX. kerületi (soroksári-uti) nép- és iskolai könyvtár könyvjegyzékéhez. Erzsébetfalva, 1910. Matkovich A. kny. 8-r. 17 l.

PÖTFÜZET a könyvtárjegyzékhez. Győr, 1910. Gross Gusztáv kny. Kis 8-r. 22 l.

PÖTLÉK (V. sz.) a debreczeni kereskedelmi és iparkamara könyvtárjegyzékéhez. Debreczen, 1910. Debreczen sz. kir. város ny. 8-r. 16 l.

SCHUSTER, FRIEDRICH: Katalog der Schülerbibliothek der evangelischen Oberrealschule A. B. zu Nagyszeben (Hermannstadt). Nagyszeben, 1910. Krafft V. kny. 8-r. 40 l.

SZAKKATALOGUSA, A mérnöki hivatal könyvtárának —. Budapest székesfőváros. Budapest, 1910. Budapest székesfőváros házi nyomdája. 8-r. 159. l.

SZILY ADOLF. A vakok központi könyvtára. Budapest, 1910. Bichler J. kny. 8-r. 7 l. (Különlenyomat a «Magyar Gyógypedagógia» 1910. 1. sz.-ból.)

ÚTMUTATÓ a jog- és államtudományi seminarium könyvtárának használatánál. Kolozsvár, 1910. Ajtai K. Albert kny. 8-r. 154, 2 l.

ÜRMÉNYI LAJOS. A gyomai központi kaszinó könyvtárának jegyzéke. Gyoma, 1910. Kner Izidor kny. Nagy 8-r. 17, 6 l.

VERZEICHNIS der in den Jahren 1907—1910 neuangeschafften Bücher der Resiczaer Kasino-Vereins-Bibliothek. Resiczabánya, 1910. Weiss Adolf kny. 8-r. 8 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Delisle Lipót †. A történeti segédtudományok és a bibliografia művelőit súlyos veszteség érte. Delisle Lipótnak, a párisi Bibliothèque Nationale tiszteletbeli főigazgatójának 1910 július 21-én bekövetkezett halálával. Egy hosszú és tevékenységben gazdag pálya ért végéhez, melynek tudományos eredményei az elhunyt nevét biztosan megmentik a feledés veszélyétől. Delisle 1826 okt. 24-én született a normandiai Valognesban. Főiskolai tanulmányait az európai hírű École des Chartesban végezte, melynek közlönyében már a negyvenes évek végén több jeles történeti és paleografiai tanulmányt tett közzé. E tanulmányokkal csakhamar fölkellette az illetékes körök figyelmét, egyik dolgozatával 1851-ben az akadémia «Grand prix Gobert»-jét is elnyerte s 1852-ben már a Bibliothèque Nationale kéziratárában talált alkalmazást. A megkezdett uton és irányban vasszorgalommal haladt előre s útján a tudományos és hivatalos világ meleg elismerése kísérte: 1857-ben tagja lesz az Académie des inscriptions et belles-lettres-nek, két évrre a becsületrend lovagja, 1871-ben N. de Wailly utódja a kéziratár vezetésében s 1874-ben a Taschereau halálával megürült administrateur générali állásba kerül. E minőségben több mint negyven esztendeig vezette Franciaország első tudományos közkönyvtárát s két valóban nagyszabású vállalattal: a *Cabinet des Mss de la Bibliothèque Nationale* és a *Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale* cz. kiadványokkal kötelezte örök hálára a tudományokkal foglalkozók nemzetközi táborát. A kormány — mint erről annak idején részletesen megemlékeztünk — Delisle nagyszabású működését azzal hálálta meg, hogy a kiváló tudóst 1905-ben, a mikor hajlott kora daczára még szellemi frissesége s munkakészsége teljében állott, nyugdíjba kényszerítette. A francia kormány eljárása Európa-szerte méltó megütközést keltett, Delislet mindenfelől kitüntetésekkel halmozták el. Ez alkalmából kapta többek között a porosz *Pour le mérite* rendjelet is. Delisle munkásságának puszta felsorolásával lapokat tölhetnénk meg. A vezetésére bízott intézet kéziratári kincseinek lelkesebb s alaposabb készülségű ismertetője alig volt nála, ily természetű czikkeinek száma légió. De e mellett nem hagyagolta el a nyomtatványi osztályt sem. A könyvek bibliográfiai földolgozásának szabályaival sokat foglalkozott s mintaszerű szabályzatban foglalta össze a szükséges tudnivalókat. E művének új kiadása alig néhány héttel halála előtt hagyta el a sajtót s úgy látszik, gazdag szellemének utolsó gyümölcse. Emlékét kegyelettel ápoljuk. 2.

Dr. Katona Lajos †. Férfikora teljében, tudományos munkabírása java idejében, egészen váratlanul, szinte orvul ragadta el tőlünk a halál Katona Lajost, a régibb magyar irodalom ny. r. tanárát a budapesti egyetemen. Irói munkássága kiterjedt területén, mely régi irodalmunk mellett a romanisztikát, folklort, összehasonlító irodalomtörténetet egyaránt magába zárta, sokszor és sokat foglalkozott olyan kérdésekkel, melyek folyóiratunk tárgykörébe illenek s így, habár nem lehettünk oly szerencsések, hogy őt munkatársaink közé besorozhassuk, kötelességünknek ismerjük róla néhány szóval megemlékezni. A csillogó szellemeskedéssel szemben, mely irodalmunk történetészeinél az utóbbi évtizedekben mindinkább elharapódzott, az adatok föl kutatását, a szövegek egymáshoz való viszonyának megállapítását, a források kinyomozását helyezte előtérbe s az ekként nyert reális alapon igyekezett az eddiginél hivebb, jobb képet nyújtani irodalmunk fejlődéséről. Módszerével, mely a philologia eddig lenézett kiségitőit: a kronológiát, bibliografiát, paleografiát, szövegkritikát ismét jogaiba iktatta, tanítványai körében iskolát csinált s a nagytudományú, tudásának kincseivel nem fukarkodó tanár lelkes vezetésével a fiatal tudósok egész kis csapata fogott hozzá, hogy irodalmunk alapjait a változó esztétikai nézetek ingoványáról a történeti tények szilárdabb talajára rakja át. Érdeklődését leginkább középkori irodalmunk nemzetközi anyaga kötötte le, melyet hazánkban senki sem ismert nálánál jobban. Kodex-irodalmunk nem egy emlékének derítette ki közvetlen forrásait s tett érthetővé egy-egy elromlott helyet, vagy már a gyakorlatlan fordító nehézségéből származó értelmetlenséget. Tőle épen ezen a téren még igen sokat várt a magyar tudomány s valóban nem tudunk, ha korai halálát, mint a magyar irodalomtörténetírás pótolhatatlan veszteségét gyászoljuk.

GL.

Kinevezések a m. n. múzeum Széchényi Orsz. Könyvtáránál. A lefolyt negyedév folyamán ő Felsője a király id. Szinyei József m. n. múzeumi igazgatótört osztályigazgatóvá méltóztatott legkegyelmesebben kinevezni; a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig Horváth Ignác m. n. múzeumi tört igazgatótörre, dr. Batty Zsigmond és dr. Vértsey Jenő múzeumi segédöröket múzeumi örökké nevezte ki.

A m. n. múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárának tisztviselői tanulmányuton. Dr. Áldásy Antal m. n. múzeumi ör a bruxellesi nemzetközi könyvés levéltárosi kongresszusra nyert kiküldetést; a m. n. múzeumi tisztviselők utazási alapja terhére pedig dr. Melich János m. n. múzeumi ör Galicziában, dr. Gulyás Pál, m. n. múzeumi segédör Felsőolaszországban és dr. Fitos Vilmos m. n. múzeumi segédör Németországban tett tanulmányutat.

Egy XVIII. századbéli bácsmegyei táblabíró könyvtára. Bács-Bodrog vármegye rendezés alatt levő levéltárában kezembe akadt nemes *Gombos* Antal uramnak, ezen tekintetes nemes Báts vármegye Táblabírájának részletes inventáriuma. Sokan talán felesleges, bőbeszédű irka-firkának volnának hajlandók minősíteni ezt az unalmasságig részletes felsorolású régi írást, de én figyelemreméltó kortörténeti adalékokat látok benne, melyeket meg kell menteni a végenyészettől.

Néhai jó Gombos Antal táblabíró uram a vonatkozó adatok szerint 1794. esztendő pünkösdi havának 22-ik napján halálozott el Nemes Militics, bácsmegyei nagyközségben. Egy hét múlva, 1794. május 30-án Latinovich József v. bíró, valamint Odry Albert és Molnár János nemesmiliticsi tanácsbéliek «Tekintetes Kovács József Úrnak, királyi Tanácsosnak és ezen Tekintetes Nemes Báts Megyének Első Al Ispánnak különös rendelkezéséből» föl vették a hagyatéki leltárt Nemes Gombos Antal «elmaradott parázs pénzérül, *Írásbeli eszközérül* és más egyéb ingó s ingatlan Jóságárául, interessatus Részeknek jelenlétekben».

Kulturhistóriai szempontból a *könyvekre* vonatkozó részt tartom legfontosabbnak ebben az egész inventáriumban. Előttünk áll ebben egy tizen-nyolczadik századbéli magyar táblabíró könyvtára. Megtudjuk belőle, milyenek voltak, vagy lehettek, az e korabeli hasonló társadalmi állású emberek szellemi szükségletei, irodalmunk akkori fejlettségi viszonyaihoz képest. Mindennemű körülményesebb részletezés helyett ide igtatom a leltár ide vonatkozó részletét, mely 37 tétel alatt sorolja föl a nemes Gombos Antal táblabíró uram könyvrárában talált könyvek czimeit. Ezek a művek a következők:

1. Bonfinii Historia Hungariae. — 2. Biblia Sacra. — 3. Corpus Juris Hungarici. — 4. Corporis Juris Hungarici tertia part. — 5. Vita Sanctorum. — 6. Granát Apfel. — 7. Hármass História. — 8. Huszti (?) — 9. Dictionarium Párizspápai (*sic*). — 10. Descriptio Regum Banorum et Heroum Slavonorum. — 11. Clementis 11-i Papae Orationes. — 12. Franciscus Babaj de Hungariae Regibus. — 13. Balthasar Gratianus de Pud. Civili. — 14. Arithmetica. — 15. Ioannis Weber Curiosus Discursus. — 16. Hármass Kis Tükör. — 17. Kemény János. — 18. Franciscus Patrorcha de Remedias utriusque Fortunae. — 19. Szent Ivanyi Oeconomus. — 20. Curtius. — 21. De Martis Turcici Ferocia. — 22. Principis Eugenii gesta contra Turcos. — 23. Brevis Europae Geographia. — 24. Ioannis Spertinquis de Proprietatibus Animalium. — 25. Philippicae Sacrae. — 26. Brevarium Politicorum juxta Mazaninum. — 27. Liber Arithmeticus. — 28. Suetonii Tranquilli opus de 12 Caesaribus. — 29. Aulus Sanctus. — 30. Tredro (?) — 31. Catechismus Germanicus. — 32. Articuli Diaetales anni 1792. — 33. Epistolae Germanicae. — 34. Liber Precatorius Illyricus. — 35. Dissertatio de Gente Serbica. — 36. Dissertatio de Ferrae motibus Regni Hungariae. — 37. Calendarium Novum.

Nem mondható ugyan valami terjedelmes könyvtárnak, még az akkori irodalmi és könyvészeti viszonyok között sem, az azonban tagadhatatlan, hogy e művek nagy körültekintéssel és nem kevés tudományos készütséggel vannak összeválogatva.

Zsoldos Benő.

A kassai könyvkötészet történetéhez. *Kemény* Lajos ismételtén is közölt e folyóiratban (1907. évf. 95—96. l. és 1909. évf. 383. l.) adatokat a kassai könyvkötés történetéhez. Értékes jegyzetei során azonban nem emlékezik meg egy XVIII. századbéli könyvkötőről, ki nem volt ugyan czéhbeli mester, de mint szerzetes könyvkötő, méltó az emlékezetre. Abban az

időben nem volt ritkaság a kolostorok czelláiban a kitanult könyvkötő. Így volt ez a kassai ferenczrendi kolostorban is, hol a XVIII. évszáz hetvenes és nyolczvanas éveiben *Bashardt* Timót szerzetes testvér működött mint könyvkötő.

A *gyöngyösi* ferenczrendi könyvtár ősnymtatvány-állománya érdekes adatokat rejt magában a kolostori könyvkötésre, nevezetesen a gyöngyösi és kassai kötésekre vonatkozólag. A gyöngyösi ősnymtatványokról fölvetett katalógusomból közlöm a *kassai* kolostori könyvkötésre vonatkozó adatokat.

Gyöngyösön három inkunabulumra akadtam, melyeknek újabb kötése kétségtelenül a kassai kolostorból származik. Ezen ősnymtatványok a rendi levéltárral egyidejűleg kerültek Kassáról Gyöngyösre és azon könyvek csoportjából valók, melyeket annak idején *Blahó* Vincze atya különböző kassai könyvtárak rendezése fejében szerzett meg az ottani ferenczrendi kolostor könyvtára számára és látott el értékes bejegyzésekkel.

P. *Blahó* bejegyzései őrizték meg számunkra a kassai kolostori könyvkötőnek nevét is. A *«Missale Strigoniense»* (Nürnberg, 1484. Hain : 11.429. Szabó-Hellebrant : III. 7.) 11b lapjának alján találjuk a következő bejegyzést : «Veteri lignae et vereis Lamellis angularibus munitae thecae, hanc substituit noster *Fr. Timotheus Bashardt, Compactor Singularis*, Cassoviae 19. Junij 1779.» Egybevág ezzel a kolofonhoz járuló bejegyzés : «Conotus Cassovien. Ord. Min. Refor. exoratum 1763. compactum 1779. Multa hic MSS. Folia, dudum excisa stb.»

Érdekesek a provenienciát illető bejegyzések is, melyek közül egyiket mutatóba ideiktatom. A 12a lap alján olvassuk : «Missale hoc in Conservatorio (prius inferiori, deinde superiori); Ecclāe Cassovien. S. Elisabethae, diu jacens, tandem cum multis alijs Libris, die 18. Julij ad Parochiam deportatum curā Rōdmi Dni Plebani Michaelis Berecz, de his requisiti, tandem ab eodem (cum multa Exemplaria supereēnt est datum) die 29. oct. 1763. Contui Cassoviensi Ord. Min. Stric. Obsviae. Proviae SSmi Salvatoris, rogante V. B.» (Vincenzio *Blahó*.)

A másik két kassai kötés 1784-ből való, miként ezt a bejegyzések tanúsítják. Bejegyzéseik közül ezúttal csak a bekötésre vonatkozókat közlöm. a) Temesvári Pelbárt *«Stellarium»*-ának (Hain : * 12.562.) előlapjára ezeket jegyezte be *Blahó* : STELLARIUM Coronae Beatae Virginis Mariae. Authore F. Pelbarto de Themesvár, Ord. Minor. de Observāa, Vicariae Hungāae olim Alumno, qui Budae. ad S. Joannem Evan. obiit An. 1504. Gesto S. Vincentij Mart. — Compositus est An. 1483. *Compactus denuo* 1784. pro Archivo Sacri Ord. Min. Ref. Prōviae S. Salvator... — b) A másik ősnymtatvány Alphonsus a Spina : *«Fortalitium fidei»*. (Nürnberg, Koberger. 1494. — Hain : * 875.) Ennek előlapján többi közt a következő bejegyzést találjuk : «Jacebat Liber, inter alios vetustos, et abjectos in Parochia Cassoviensi, quos A. 1781. Mense Aug. P. Vinc. Blaho, Proviae Chronologus in Elenchum redegit. Hunc, cum alijs tribus, in Praemium laboris An. 1782. exoravit. *Meliori compactura donatus est Mense Febr. A. 1784.* Pro Archivo Dictae Prōviae.»

Ennek a két ősnymtatványnak a kötése is *Bashardt* keze munkája.

Tőle bizonyára még több kötés is található Gyöngyösön. Én ott jártamban csak az ősnymtatványokat vettem figyelembe.

Bashardt kötése is magukon hordják a kolostori könyvkötés akkori jellegét. A szerzetes könyvkötők nem művészi csinra, hanem inkább tartós munkára törekedtek. Ugyanez mondható a XVIII. századbeli gyöngyösi kötésekéről is, melyeknek ismertető jegyük a sárgásbarna sima bőrkötés, a hátón a könyv czimének és a bekötés évének aranynyomású feltüntetésével.

Timár Kálmán.

Egy ismeretlen magyar hebraista.¹ Kunitzer Mózes budai rabbi levelezési gyűjteményében egy magyar filologus nevére akadtam, mely név viselője a magyar írók legnagyobb bibliografusa előtt is ismeretlen.² Kunitzer³ egyik művében, melynek czime «Bész Kabbí»,⁴ a misnagyűjtemény szerkesztője R. Jehuda élettörténetét és működését, családjá és tanítványainak sorsát ecseteli prózában, majd verses mondásokat szórva hősei beszédébe, úgy hogy az egész mű szindarab benyomását teszi. E mű a kolozsvári főiskola egyik tanárának kezébe jutott, ki szigorral és tudással telt észrevételeit közli a szerzővel. E férfiú neve: Banadi vagy Bánáti Ferdinandus, ki — Kunitzer szerint — nyolcz antik nyelven beszélt. A levél kelte: 574 Ab hó 7 = 1814. július—augusztus közepén.⁵ Bánáti kifogásolja szerző eljárását, ki verseket szavaltat hőseivel, míg — levélíró állítása szerint — a talmud tanítói előtt költészet teljesen ismeretlen fogalom, mert ők a költészet héber műszavait a szentírásban is, mint **חֵשֶׁל** (parabola, hasonlat) vagy **שִׁיר** (dal, ének) a törvényekre és parancsolatokra vonatkoztatják. Kunitzer feleletében nagy tudással mutatja ki a talmud gazdagságát közmondásokban és példabeszédekben, a nélkül, hogy a felelet lényegére, a költészet különféle és változatos nemeire utalt volna.

Érdekes volna megtudni, vajjon maradt-e irodalmi emlék e férfiú tollából és akadna-e e folyóirat t. olvasói közül, ki életkörülményeiről, tanári működéséről hirt adna!

Skotschau (Ausztria).

Dr. Marmorstein Arthur.

¹ Magyar hebraistákról l. összeállításaimat a Zeitschrift für hebräische Bibliographie 1904. és 1905. évtolyamaiban.

² Szinnyei József úr szíves közlései.

³ l. Büchler Sándor, A zsidók története Budapestén 1901. 264 kk. l.

⁴ Bécs 1805.

⁵ Hamzoref, I. köt. Prága 1820. 56. szám.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1910. május—augusztus hónapokban.

Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.

Főváros.

Adler Ármin és Klein Ernő.
VIII., Német-utca 40.
**Auer József és társa.
(Auer Józsefné Guttman Rachel Róza.)
VI., Dalszinház-utca 10.
Fried József és Liebermann Márton.
VIII., Röck Szilárd-utca 40.
Glück Mihály.
V., Lipót-körút 1.
**Glück Mihály.
V., Lipót-körút 1.
Grosz Jakab és Nadel Jakab.
VII., Vörösmarty-utca 14.
**Özv. Gussmann Fülöpné, Hlinek Berta.
VIII., Röck Szilárd-utca 40.
*Kertész József.
IV., Mária-Valéria-utca 11.
*Kertész József.
V., Nádor-utca 28.
Krnyác János.
IV., Molnár-utca 10.
Kundera Ede.
VI., Dalszinház-utca 10.
László Károly.
X., Liget-tér 3.

**Lusztig Mór.
VIII., Kertész-utca 35.
**Merendiák Károly.
X., Liget-tér 3.
**Nyul István.
VII., Garay-utca 3.
**Pap Manó és Schwarz László.
VII., Harsfa-utca 40.
**Reform.
VI., Csengery utca 9.
Rosenzweig Ignác.
VI., Vasváry Pál-utca 9.
Salvendy Ferenc, Salvendy Gyula és Fried Adolf.
VII., Dohány-utca 68.
Szachora Károly és Pöhm József.
V., Arany-utca 7.
**Wellesz Béla.
VI., Gróf Zichy Jenő-utca 37.
Wilhelm Zsigmond és Neuwirth Sámuel.
VII., Rottenbiller-utca 12.
**Woititz Bernát.
VI., Vörösmarty-utca 52.
Woititz Bernát.
VI., Dávid-utca 7.

Vidék.

Bácsalmás.
*Hechtl Géza.
Balatonfüred.
**Vallus V. Mihály.
Borgóprund.
Friedländer Mendelné.
Mezőberény.
*Hungária nyomda.

Nagyvárad.
Rubinstein Vilmos.
Pécs.
Pécsi lapkiadó rt.
Salgótarján.
Lauer Ernő.
Zenta.
Kabos Ármin.

A HAZAI HIRLAPIRODALOM 1909-BEN.

Térkimelés céljából nem a teljes bibliografiát adjuk ez évben, hanem csak a mult évi kimutatásunk óta beállott változások adatait. A «Megszűnt lapok» rovatába soroztunk olyan hirlapokat is, a melyek még 1908-ban befejezték pályafutásukat, de megszűntükről még nem volt tudomásunk a bibliografia közlésekor. Az «Új lapok» ellenben mind az 1909. év folyamán indultak meg.

Egyebekben az 1906—8. évi hirlapjegyzékek érvényben maradtak.*

I.

Hirlapirodalom.

Összeállította: KERESZTY ISTVÁN.

A) *Megszűnt hirlapok.*

I. Magyar nyelvűek.

I. Politikai napilapok.

BUDAPESTEN.

— — —

VIDÉKEN.

Független Ujság. (Szatmár.) I. évf.
Győri Napló. VII. évf. (Új czíme:
Krajcáros Ujság, Győri Napló.)
Kolozsvári Estilap. I. évf.
Kolozsvári Friss Hírek. I. évf.
Krajcáros Ujság, Győri Napló. VII.
évf.
Krassó-Szörényi Hirlap. (Lugos.) I.
(XI.) évf.
Pozsonyi Ujság. I. évf.

Összesen: 7.

II. Politikai hetilapok.

BUDAPESTEN.

Budapesti Hétfői Ujság. (Magyar
Székesfőváros.) XII. évf. (Új czíme:
M. Székesfőváros.)
Magyar Függetlenség. IV. évf.
Magyar Jövendő. I. évf.
Magyar Közélet. VIII. évf.
Magyar Néplap. XVII. évf.
Magyar Politika. II. évf.
Magyar Székesfőváros. XII. évf. (Új
czíme: Pesti Hétfői Ujság.
Pesti Hétfői Ujság. XII. évf. (Vissza-
váltottatta czímét, lett: M. Szé-
kesfőváros.)

Összesen: 8.

* Azon hirlapok és folyoiratok vették fel, melyek mint kötelespeldányok 1909-ben megszűntek érkezni, illetve 1909-ben érkeztek először a Magyar Nemzeti Múzeumba. — Ez az összeállítás, mely 1894-ig a Vasárnapi Ujságban jelent meg, az 1895. évtől kezdve a Magyar Könyvszemlének rendes melléklete.

VIDÉKEN.

Beregi Ujság. (Beregszász.) VI. évf.
 Erdővidék. (Barót.) VII. évf.
 Figyelő. (Besztercebánya.) V. évf.
 Hódmezővásárhely. XXXIX. évf.
 Kisujszállítás és Vidéke. XVII. évf.
 Komárom és Vidéke. VI. évf.
 Népjog. (Losonez.) II. évf. (Havi folyóirattá lett.)

Nyitra megyei Független Hírlap. V. évf.

Pestvidéki Hírlap. (Szentendre.) II. évf.

Szatmár-Németi. XIII. évf.

Összesen : 10.

III. Vegyestartalmú képes lap

BUDAPESTEN.

Magyar Parlament. II. évf.

Összesen : 1.

IV. Vallás- és nevelésügyi s ifjúsági lapok.

BUDAPESTEN.

Apró Ujság. II. évf.

Gyermek-Ujság. (Budapest-Ujpest.)
 (L. a vidéken megjelentek közt.)

Keresztények Lapja. VII. évf.

Népnevelők Lapja. XLIV. évf. (A Nép művelés-be olvadt.)

Összesen : 4.

VIDÉKEN.

Gyermek-Ujság. (Budapest-Ujpest.) I. évf.

Összesen : 1.

V. Szépirodalmi és vegyes tartalmú lapok.

— — —

VI. Humorisztikus lapok.

BUDAPESTEN.

Tóff-Tóff. I. évfolyam. (Folytatása : A Jakab.)

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

Kaczagó Világ. (Szombathely.) II. évf.
 Karikás. (Debreczen.) VIII. évf.

Összesen : 2.

VII. Szaklapok.

BUDAPESTEN.

Artista Közlöny. I. évf.

Cementmunkás. I. évf.

Déli Vasút. II. évf.

Festők Szaklapja. Maler-Fachblatt. VI. évf. (Havi folyóirat lett.)

Fuvarozó Munkás. V. évf. (Új címe : Küzdelem.)

Hazai Mercur. VI. évf.

Iparkülönlegességek. II. évf.

Iparvédelem. V. évf. (Havi folyóirat lett.)

Kereskedelmi Alkalmazottak Lapja. VIII. évf. (Új címe : A Magán-alkalmazott.)

Kereskedelmi Ujság. I. évf.

Kereskedő Ifjak Lapja. V. évf.

Kiállítási Közlöny. II. évf.

Kötőszövő és Háziipar. II. évf.

Közigazgatási Közlöny. V. évf.

Magyar Automobil-Ujság. Ungar. Automobil-Zeitung. VII. évf. (Új címe 1910-ben : M. Automobil- és Repülőgép Ujság. Ung. Aut.- und Flugmaschinen-Ztg.)

Magyar Borkereskedelem. Ungar. Weinhandel. IX. évf.

Magyar Gazda. I. évf.

Magyar Gazdák Lapja. XVI. évf.

Magyar Gépipar. XVIII. évf. (Új címe : Orsz. Gépész-Szövetség Lapja.)

Magyar Iparosok Lapja. II. évf.

Magyar Kő- és Márvány Ujság. Ung. Stein- und Marmor-Zeitung. V. évf.

Magyarország Fürdői és Nevezetességei. I. évf. (Német, francia és angol ny. is.)

Magyarországi Szállodai, Éttermi és Kávéházi Alkalmazottak Szaklapja. IV. évf. (Kettévált. Az új lapok címe : Szállodai és Éttermi Segédek Szakl. és : Kávéházi Alk. Szakl.)

Magyar Zeneujság. II. évf.

Munkásbiztosítás. II. évf. (Az év

végén szűnt meg; 1910-ben czíme:
Munkásbiztosítási Szemle.
Műszaki Szemle. Polytechnische
 Rundschau. II. évf.
Pénzügyi és Kereskedelmi Lapok.
 I. évf.
Pénzügyi, Kereskedelmi és Ipari
Hetiszemle. I. évf.
A Posta. IV. évf.
Reform Közvetítő. IV. évf.
A Szén. II. évf.
Színészeti Közlöny. XXII. évf.
Útépítő Munkás. Strassenbauarbei-
 ter. I. évf.
Útmesterek Szaklapja. II. évf.

Összesen: 34.

VIDÉKEN.

Alföldi Gazda. (Szeged.) II. évf.
Baromitenyésztés. (Kolozsvár.) VII.
 évf.
Délmagyarországi Hiteltudósító.
 (Arad.) II. évf.
Délmagy. Kereskedők Lapja. (Te-
 mesvár.) V. évf.
Diósgyőr és Vasgyári Szemle. (Uj-
 diósgyőr.) II. évf. (Uj czíme: Diós-
 győr és Vasgyári Hírlap.)
Győri Munkás Ujság. VIII. évf. (Uj
 czíme: Népakarat.)
Haladás. (Gyöngyös.) II. évf.
Háznyúltenyésztés. (Kolozsvár.) II.
 évf.
Ipar. (Székesfehérvár.) V. évf.
Jogügyi Közlöny. (Szeged.) IV. évf.
Kassai Munkás. III. évf.
Közgazdaság. (Szabadka.) II. évf.
Magyar Igazságügyőr. (Csíkszereda.)
 I. évf.
A M. Szt. Korona Országai Vasutas
Szövetsége Miskolczi Kerületé-
nek Hivatalos Közlönye. III. évf.
Mozi-Ujság. (Békéscsaba.) I. évf.
Műhely és Üzlet. (Debreczen.) II. évf.
A Művészet. (Kecskemét.) II. évf.
Orsz. Közvetítő és Hirdető Ujság.
 (Resiczabánya.) VI. évf.
Pozsonyi Színházi Ujság. I. évf.
Szabadság. Iparoslap. (Szatmár.)
 III. évf.
Színház. (Miskolcz.) III. évf.
Színházi Ujság. (Győr.) I. évf.
Színházi Ujság. (Gyula.) I. évf.
Színházi Ujság. (Szabadka.) I. évf.

Színházi Ujság. (Szarvas.) I. évf.
A Törvény. (Simánd.) I. évf.
A Törvényhazból. (Ujvidék.) I. évf.
 (Uj czíme: **A Törvényház.**)
Vásárhelyi Tudósító. (Hódmezővá-
 sárhely.) I. évf.

Összesen: 28.

VIII. Vegyes tartalmú, nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

Az Idő. II. évf.
Az Út. I. évf.

Összesen: 2.

VIDÉKEN.

Alsótanyai Néplap. (Szeged.) III. évf.
 (Uj czím alatt folytatják: **Szegedi**
Néplap.)
Bácsalmás és Környéke. I. évf.
Bácsalmási Járás. II. évf.
Bánffyhungadi Hírlap. I. évf.
Barcs és Vidéke. XV. évf.
Beéli Tudósító. I. évf.
Beszterczebánya és Vidéke. XXI. évf.
Békési Lapok. IX. évf.
Békésmegyei Ellenzék. (Orosháza.)
 II. évf. (Uj czíme: **Békésvármegyei**
Ellenzék.)
Békésvármegye. (Békéscsaba.) II.
 évf. (Uj czíme: **Békésvármegyei**
Ellenzék.)
Csaccai Szemle. II. évf.
Csongrádi Ujság. VII. évf.
Esztergomi Lapok. XVIII. évf.
Kispest Szentlőrinczi Lapok. IX.
 évf.
Kőrösvölgy. (Élesd.) II. évf.
Marosvölgy. (Szászrégen.) VIII. évf.
Monor és Vidéke. I. évf.
Nagyszebeni Ujság. VI. évf.
Nyitrámegyei Híradó. II. évf.
Összetartás. (Nagykikinda.) II. évf.
Pécel. VI. évf.
Piski és Vidéke. I. évf.
Piskii Híradó. I. évf.
Polgárok Lapja. (Nagykároly.) I. évf.
Sárospataki Ujság. IV. évf.
Szamosújvári Közlöny. VI. évf.

Szarvasi Lapok. XXVII. évf. (Folytatása: Szarvas és Vidéke.)
 Szeghalom-vidéki Hirlap. X. évf.
 Tab és Vidéke. — És folytatása:
 Tabi Ujság. I. évf.
 Uj-Kécske és Vidéke. I. évf.
 Vajdahunyad. V. évf.
 Vas megyei Hétfői Ujság. II. évf.

Összesen: 32.

IX. Hivatalos lapok.

— — —

X. Hirdetési lapok.

— — —

XI. Melléklapok.

— — —

II. Német nyelvűek.

a) Politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

Bauernbund. (Bonyhád.) I. évf. (Uj
 czime: Deutsch-ungarischer Bbd.)
 Unser Blatt. (Nagybecskerek.) IV.
 évf.

Összesen: 2.

b) Nem politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Debet & Credit. II. évf.
 Ungarische Finanzen. II. évf.
 Ungarische Wochenschrift. Függet-
 len Magyar Hetilap. XVI. évf.
 Ungarländischer Zimmerer. IV. évf.

Összesen: 4.

VIDÉKEN.

Christlich-soziale Zeitung. (Po-
 zsony.) II. évf.
 Donau-Handels-Zeitung. (Pozsony.)
 I. évf.

Pressburger jüdische Zeitung. (Po-
 zsony.) II. évf.
 Die Spinne. (Ó-Futak.) II. évf.

Összesen: 4.

III. Szerb nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

ГОЛИБ. (Zombor.) XXXI. évf.
 НАШЕ КОЛО. (Zombor.) III. évf.

Összesen: 2.

IV. Román nyelvűek.

a) Politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

Ungaria. (Kolozsvár.) III. évf.

Összesen: 1.

b) Nem politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

Bănatul. (Lugos.) I. évf.
 Sfatul Poporului. (Lugos.) II. évf.
 Tara Noastră. (Nagyszeben.) III. évf.
 Unirea. (Balázsfalva.) XIX. évf.

Összesen: 4.

V. Tót nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Velká Krajina Uhorská. III. évf.

Összesen: 1.

VIDÉKEN.

Obzor. (Miava.) III. évf.
 Slovenský Hospodár (és mellék-
 lapja: Slovenská Gazdina). (Sza-
 kolcza.) II. évf.

Összesen: 3.

B) *Uj hirlapok.*

I. Magyar nyelvűek.

I. Politikai napilapok.

BUDAPESTEN.

- Déli Ujság.** Szerk. dr. Vécsey Marczel. Kiadja saját r. társ. Ny. «Globus». Évi ára 12 kor., száma 2 f.
Legujabb. Szerk. Fodor Aladár. Tul. a szerkesztőség. Ny. «Európa» ny. Évi ára 7 kor., száma 2 f.
Magyar Lap. Szerk. tul. dr. Weresmarthy Miklós. Ny. «A Nap» ny. Évi ára 12 kor., száma 2 f. (vasárnap 4 f.). Összesen: 3.

VIDÉKEN.

- Délmagyarország.** (Szabadka.) Fősz. dr. Balogh Ernő, fel. Braun Henrik. Tul. ny. Szántó Lajos. Évi ára 24 kor., száma 8 f.
Független Ujság. (Szatmár.) Szerk. storbeczi Voith György (fel.) és Vajda Jenő. Ny. Nemes András. Évi ára 12 kor.
Kaposvári Hirlap. Szerk. Schröder Béla. Tul. ny. Szabó Lipót. Évi ára 16 kor., száma 4 f.
Kolozsvári Friss Hírek. Szerk. dr. Petrán Tibor. Tul. Incze Sándor. Ny. Gámán János örökösei. Száma 2 f.
Kolozsvári Estilap. Szerk. Teleky Sándor. Tul. ny. Ajtai K. Albert. Száma 2 f.
Pécsi Közlöny. Főszerk. dr. Egry Béla, fel. Dömel Anzelm. Ny. Madarász Béla. Évi ára 24 kor., száma 10 f.
Pozsonyi Ujság. Szerk. Ősz Ede. Tul. Barna B. Hugó. Ny. Freistadt Mór. Évi ára 18 kor.
Temesvári Ujság. Szerk. Róth Gyula. Tul. ny. «Unio», Kartjé Mihály. Évi ára 20 kor. 40 f., vidékre 24 kor., száma 2 f. Összesen: 8.

II. Politikai hetilapok.

BUDAPESTEN.

- Hétfői Pósta.** Szerk. dr. Szanádi Ignác. Tul. ny. «Globus». Évi ára 10 K, száma 20 f.

Kelet Népe. Szerk. dr. Halmay Elemér. Ny. «Orsz. Közp. Községi ny.» Havi 2 szám. Évi ára 20 K, száma 1 K.

Magyar Jövendő. Szerk. Hamvay Ödön. Tul. saját vállalat. Nyom. Márkus Samu. Félhavi. Évi ára 20 K, száma 1 K.

Magy. Székesfőváros. (Czíme előbb: **Budapesti Hétfői Ujság.**) (Szerk. dr. Bartha Sándor. Ny. «Express» ny. XII. évf. Hetilap. Évi ára 3 K, száma 4 f. (Czíme okt. 17. **Pesti Hétfői Ujság**, decz. 25. ismét **M. Sz.**)

Orsz. Néplap. Szerk. dr. Kalmár Antal. Tul. ny. Rákos és Steiner. Heti. Évi ára 10 K, köztisztv. földm., kisiparosnak 4 K.

Összesen: 5.

VIDÉKEN.

- Erdővidéki Hirlap.** (Barót.) Főszerk. dr. Ferenczy Géza, fel. sz. Hoffmann Géza. Tul. ny. Nagy József. Évi ára 8 K, száma 16 f.
Északkeleti Ujság. (Nagykároly.) Szerk. dr. nemestóthi Szabó Albert (felelős), Suták István és Csáky Gusztáv. Tul. ny. «Kölcey» r.-t. Heti. Évi ára 8 K.
A Munka. (Máramarossziget.) Szerk. dr. Gruber József. Kiadó ny. Berger Miksa. Évi ára 8 K. Száma 16 f.
Répczevidéki Hirlap. (Csepreg.) Szerk. tul. dr. Kovács Sándor. Ny. (Szombathely.) Geist Márton. Heti. Évi ára 8 K, száma 16 f.
Tiszapolgári Ujság. Szerk. Burján Tamás. Tul. Adamkó Márton. Ny. Szabó Fülöp. Heti. Évi ára 4, vid. 5 K; száma 6 f.
Vajdahunyadi Hirlap. Szerk. ? Tul. saját vállalat. Ny. Kroll Gyula. Heti. Évi ára 8 K, száma 15 f.
Vasmegyei Ujság. (Körmend.) Szerk. Kapi Béla (fel.), dr. Gerő Jenő és Sissoovich Miklós. Tul. ny. Katona Imre. Heti. Évi ára 10 K, száma 20 f.

Összesen: 7.

III. Vegyestartalmú képes lapok.

IV. Vallás- és nevelésügyi s ifjúsági lapok.

BUDAPESTEN.

Gyermek Ujság. (Budapest-Ujpest.) (L. a vidéken megjelenők közt.)

Ifjúsági Lapok. Szerk. Vértess O. József. Tul. Wiesinger J. Jenő. Ny. «Jókai» ny. Havi 3 szám. Évi ára 4-80 kor., száma 12 f.

Jó Pajtás. Szerk. Sebők Zsigmond. Tul. ny. Franklin-Társulat. Hetilap. Évi ára 10 kor., száma 20 f.

Közzoktatás. Főszerk. Háda József, fel. sz. Bihari Mór. Ny. Neuwald Illés. Hetilap. Évi ára 4 kor.

Magyar Népiskola. Főszerk. Sretvizer Lajos, fel. sz. Krasznay István. Ny. Franklin-Társulat. Hetilap. Évi ára 8 kor.

Nagyapó Könyvtára. Szerk. «Nagyapó» (Párizs Pál). Ny. Löbl D. és Fia. Hetilap. Évi ára 10 kor., száma 20 f.

A Pálya. Szerk. Sándor S. Sándor. Ny. «Express». Havi 3 szám. Évi ára 4 kor., száma 10 f.

Összesen : 6.

VIDÉKEN.

Egyetem. (Kolozsvar.) Szerk. 1909/10. Benedek László, Juhász Péter, Orbók Attila, Ujváry János. Tul. ny. Gámán J. örökösei. Hetilap. Évi ára 10 K, száma 20 f.

Gyermek Ujság. (Budapest-Ujpest.) Szerk. Kiss Béla. Tul. ny. Csanády és Feiner. Heti. Évi ára 6 K, száma 12 f.

Népiskolai Tanügy. (Sátoraljaújhely.) Szerk. Szabó Jakab. Kiadja a zemplénn. kir. tanfelügyelőség. Ny. Radil Károly (főisk. kny.). Havi 3 szám. Évi ára : áll. és közs. iskoláknak 6 K ; felekezetieknek ingyenes.

Turul. (Verbó.) Főszerk. Ignácz Dezső, fel. Reich Sámuel. Ny. Rosenman Bernát. Kétheti lap. Évi ára 8 K.

Ujpest és Vidéke. Szerk. Wertz József. Kiadja az «Ujp. ker. szocz.

egyesület». Ny. Vagner Jenő. Hetilap. Évi ára 2 K, vidékre 3 K : száma 4 f. Összesen : 5.

V. Szépirodalmi és vegyes-tartalmú lapok.

VIDÉKEN.

Erdélyi Lapok. (Kolozsvar.) Szerk. Kovács Dezső. Tul. az Erdélyi Irodalmi Társaság. Ny. Gámán J. örökösei. Félhavi. Évi ára 10 K, száma 50 f.

Szikra. (Kispest.) Szerk. kiadó Bergendy Szilveszter. Ny. (Bpest.) «Gépész» kiadóhiv. ny. Havi 2 szám. Évi ára 4 K.

Összesen : 2.

VI. Humorisztikus lapok.

(L. az alkalmi lapokat is.)

BUDAPESTEN.

Bohó Misi. Szerk. «Somolygó Aladár», Vágó Imre. Ny. «Anglo-ny.» Hetilap. Évi ára 12 kor.

Izé. Főszerk. Paulini Béla, fel. sz. Carinti. Ny. «Jókai»-ny. Hetilap. Évi ára 12 kor., száma 20 f.

A Jakab. (A Tótf-Tótf folytatása.) Szerk. Vanczák János. Kiadótul. a Zunder-asztaltársaság. Ny. «Világosság» ny. Havi 2 szám. Évi ára 2 kor. 80 f., száma 6 f.

Móka. Szerk. «Figura János». Tul. ny. Kunossy V. és Fia. Hetilap. Évi ára 10 kor., száma 20 f.

Pikkoló. Szerk. dr. Hódy Lajos. Tul. saját vállalat. Ny. Neuwald Illés ut. Hetilap. Évi ára 10 kor., száma 20 f.

Tótf-Tótf. Szerk. tul. «Vulkán». Ny. «Világosság». Félhavi. Évi ára 4-40 kor., száma 20 f.

Összesen : 5.

VIDÉKEN.

Bihari Pontok. (Nagyvárad.) Szerk. tul. Marton Manó és Papp János. Ny. Boros Jenő. Hetilap. Évi ára 8 kor.

Deres. (Székesfehérvár.) Szerk. Ketskés Elek. Ny. Számmer Imre. Hetilap. Évi ára 2 kor., száma 2 f.

Dongó. (Szarvas. A Szarvasi Hír melléklapja.)

Erdélyi Bakter. (Kolozsvár.) Szerk. Suchan Elemér. Tul. K. Nagy Gyula. Ny. Gámán J. örökösei. Hetilap. Évi ára 10 kor., száma 20 f.

Hehehe. (Eperjes.) Szerk. tul. Haász Béla M. Ny. «Pannonia». Hetilap. Évi ára 6 kor., száma 12 f.

A Humor. (Temesvár.) Kiadótul. a Modern Nyári Színház; szerk. ennek titkára. Ny. Csendes Lipót. Megj. «sokszor». Díjtalan.

Kacska. (Ungvár.) Szerk. tul. Csernek Antal. Ny. «Ungmegyei kny.» Kétheti lap. Évi ára 4 kor., száma 10 f.

A Lőcs. (Nagyvárad.) Fel. szerk. tul. Staffel János; szerk. Kürti Lajos. Ny. Sonnenfeld Adolf. Hetilap. Évi ára 8 kor., száma 10 f.

Lugosi Dongó. Főszerk. «Bors», fel. «Dongó». Tul. «Habakuk». Ny. a «Gutenberg» ny. Hetilap. Száma 6 f.

Összesen: 9.

VII. Szaklapok.

BUDAPESTEN.

Artista Közlöny. Szerk.-tul. Erdélyi Emil. Ny. Neuwald Illés ut. Hetilap. Évi ára 12 K.

A Banktisztviselő. Szerk.-tul. Nagy Béla. Ny. Hedvig Imre. Havi 2 szám. Évi ára 10 K.

Benoid. Szerk. Lészay Ottó. Ny. (Arad) Aradi ny. r.-t. Havi 2 szám. Évi ára 4 K, száma 20 f.

Cementmunkás. Szerk. Szentes Gy. Kiadja Gál Lajos. Ny. «Világosság». Kétheti lap. Évi ára 24 K.

Csemege Ujság. Der Delikatessenhändler. Szerk.-tul. Lenkei Zsigmond. Ny. «Pázmáneum». Heti. Évi ára 12 K, száma 40 f.

A Fürkésző. Szerk.-tul. Visegrádi Ivor. Ny. «Bercsényi» ny. Havi 2 szám. Ára 10 f.

A Gazda. Főszerk. Dohy Gábor. Fel. sz. Róna Sándor. Ny. Wellesz Béla. Hetilap. Évi ára 12 K.

Gépészek Lapja. Szerk. Bergendy Szilveszter. Ny. «Gépész» kiadóhivatala ny. Félhavi. Évi ára 4 K.

Gyorsírás. Szerk.-tul. Váczy Mihály. Ny. Heisler és Kószol. Havi 2 szám. Évi ára 2-50 K, száma 12 f.

Hétről-Hétre. Szerk. Fejérváry Ervin. Ny. «Urania». Hetilap. Évi ára 6 K, száma 10 f.

Időszaki kimutatás a ragadós állat-betegségek állásáról a m. szt. korona országaiban. Periodische Nachweisung... Szerk.-tul. «a m. kir. földművelésügyi miniszter». Ny. «Pallas». Heti.

Katonai Tudósító. Szerk. Kállay Aladár, társtulajdonosa Simon Vilmos. Ny. «Uránia». Félhavi. Évi ára 10 K.

Kávéházi Alkalmazottak Szaklapja. IV. évf. (Előbbi címe: Magyarországi Szállodai, Éttermi és Kávéházi Alk. Szakl.)

Kereskedelmi Ujság. Szerk. Simon Rezső. Kiadók Kuhárszky és Társai. Ny. «Anglo-ny.» Heti. Évi ára 12 K, száma 25 f.

Kirakatrendezés és Építészet. Szerk. Augusztiny Oszkár (fel.) és a tul. Tóth Ede. Ny. Barcza József. Havi 2 szám. Évi ára 10 K, száma 50 f.

Kovácsok Lapja. Szerk. Morva Rezső. Ny. a «Gépész» kiadóhiv. Félhavi. Évi ára 4 K.

Közegészségügy. Főszerk. dr. Klász Pál, szerk. dr. Dóczi Imre. Ny. Wodianer F. és fiai. Félhavi lap. Évi ára 10 K.

Közélelmezés. Szerk. Hell Lajos. Ny. Bruckner Gyula. Hetilap. Évi ára 4 K.

Közgazdasági Közvélemény. Fősz. Fodor Oszkár, fel. sz. ifj. Ágai Adolf. Ny. (Ujpest) «Szabadság» ny. Havi 3 szám. Évi ára 20 K.

Közgazdasági Reform. Szerk. Roger Pál. Ny. «Haladás» kny. Hetilap. Évi ára 16 K, száma 40 f.

Közgazdasági Tudósító. Szerk. tul. Mészáros Tivadar. Ny. «Bercsényi» ny. r. t. Havi 2 szám. Évi ára 10 K.

Küzdelem. (Előbbi címe: Fuvározó Munkás.) Szerk. Tarczai Lajos. Tul. egy bizottság. Ny. «Világosság». Havi 2 szám. Évi ára 6 K 60 f., száma 30 f.

Lakatosok Lapja. Szerk. Morva R. Ny. «Gépész» kiadóhiv. ny. Félhavi. Évi ára 4 K.

A Magánalkalmazott. VIII. évfolyam. (Egybeolvadt a Kereskedelmi Alkalmazottak Lapjából, A Magántisztviselőből és a Nagykeresk.

- Alklm. L.-ból.) Szerk. Pfeifer Sándor. Ny. «Világosság». Félhavi. Évi ára 4 K 80 f., száma 20 f.
- Magyar Gazda.** Szerk. Steiner Kálmán és Hollós István. Tul. Guttenstein Arthur. Ny. Hirth és Kardos. Hetilap. Évi ára 12 K.
- Magyar Jogélet.** Főszerk. dr. Gál Jenő, fel. Kónyi József. Ny. «A Nap» ny. Hetilap. Évi ára 20 K.
- Magyar Kelmefestő Ujság.** Szerk. Csikós Ádám; a tul. lapbizottság képviselője Körösi János. Ny. Auer József és fia. Heti. Évi ára 12 K.
- A M. Kir. Kereskedelmi Múzeum Külkereskedelmi Hírei (Körlevelek).** Ny. Márkus Samu.
- Magyar Nőegyesületek Lapja.** Szerk.-tul. özv. Zempléni Gyuláné. Ny. «Jókai» ny. Félhavi. Évi ára 12 K.
- Magyar Tejgazdaság.** Szerk. -tul. Ehrlich Ferencz. Ny. Kürschner Testv. Félhavi lap. Évi ára 10 K, száma 40 f.
- Magyar Vadász.** Szerk. -tul. Huszár János. Ny. «Bercsényi» ny. Félhavi. Évi ára 24 K.
- Nagybirtok.** Szerk. tul. Ereký Károly. Ny. «Athenaeum». Havi 2 szám. Évi ára 20 K, száma 1 K.
- Országos Iparlap.** Szerk. dr. Gerő Ernő. Ny. Auer József. Félhavi. Évi ára 8 K.
- Orsz. Vásári Lap.** Landes Marktblatt. Főszerk. dr. Weiner Lajos, fel. sz. Szabolcsi Mihály, a hiv. részé Engländer Ferencz. Kiadja: Ipartársulat. Ny. «Urania». Heti. Évi ára 16 K, száma 40 f.
- Pénzügyi és Kereskedelmi Lapok.** Szerk. tul. Molnár Ernő és Wirtschaftfer Ernő. Ny. Pless Ignác. Kétheti. Ára évi 20 K (!), száma 30 f.
- Pénzügyi, Kereskedelmi és Ipari Hetiszemle.** Szerk. Ádám Árpád. Tul. ny. (Palánka) Csernicsek Imre. Heti. Évi ára 12 K, száma 12 f.
- Szállodai és Éttermi Segédek Szaklapja.** IV. évf. (Előbbi címe: Magyarországi Szállodai, Éttermi és Kávéházi Alkalmazottak Szaklapja.)
- Pósta és Közlekedés.** Szerk.-tul. dr. Geszti Sándor. Ny. (Monor) «Pestvárm. kvny.» Havi 2 szám. Évi ára 20 K, tisztviselőnek 10 K.
- Sport-Kritika.** Szerk. tul. Jeges Sándor. Ny. Hirth és Kardos. Legalább heti 1 szám. Évi ára 20 K, száma 20 f.
- Sport-Szemle.** Szerk. Sebestyén Pál. Tul. ny. Rózsa és Schwartz. Heti. A rendes kiadás évi ára 10 K, a versenykiadásé 12 K, együtt 20 K. Száma: r. k. 20 f., v.-k. 10 f.
- Start.** Szerk.-tul. attyai és itráchi Péterffy István. Ny. «Globus». Heti és versenynap előtti számokban. Évi ára 20 K, száma 12 f.
- Tánczmesterek Közlönye.** Szerk. tul. Dénes Mór. Félhavi. Évi ára 10 K, száma 50 f.
- Textilipar.** Szerk. maróthi Fürst László (fő), dr. Redner Hugó (fel.), dr. Schreyer Jenő. Tul. Lenkei Zsigmond újságvállalata. Ny. «Hala-dás» kny. Hetilap. Évi ára 16 K, száma 40 f.
- Útépítő Munkás.** Strassenbauarbeiter. Szerk. Laib István, tul. Laufer Károly. Ny. «Világosság». Kétheti lap. Évi ára 4 K, nem munkásnak 10 K. Összesen: 44.

VIDÉKEN.

- Az Aradi Mérnök- és Építés-Egylet Közlönye.** Szerk. Sármezey Endre. Tul. az Egylet. Ny. «Aradi ny. r.-t.» Félhavi. Évi ára: tagnak 4, másnak 6 kor., száma 30 f.
- Aradi Színházi Ujság.** Szerk.-kiadó: Bruckner Lajos. Ny. Ladányi Izsó «Corvina» ny. Napilap. ra havonta 1-20 kor., száma 6 f.
- Belföldy Jockey.** (Monor.) Szerk. Weisz Károly. Ny. (Bpest.) «Világosság». Félhavi. Évi ára 20 kor.
- Diósgyőr és Vasgyári Hirlap.** (Uj Diósgyőr.) II. évf. (Előbbi címe: D. és Vgy. Szemle.)
- Iparosok, Gazdálkodók és Kereskedők Lapja.** (Czegléd.) Szerk.-tul. egy bizottság, élén Szöllősy Ernő, Lugosi Ferencz. Ny. Sárík Gyula. Hetilap. Évi ára 6 kor., száma 10 f.
- Jásznagykunszolnokmegyei Népoktatás.** (Szolnok.) Szerk. Csikós József, Tóth István. Tul. ny. Róth Dezső. Hetilap. Évi ára 6 kor.
- Magyar Fapiacz.** (Nagyvárad.) Szerk. Adler Jakab. Tul. Adler Elek és Tsa. Ny. (Élesd) Sándor Mór. Havi 2 szám. Ingeny.

Magyar Igazságügyőr. (Csikszereda.) Szerk. Zöldy Lajos. Ny. Szvoboda Miklós. Félhavi. Ára 8 kor.

A Mozi. (Czepléd.) Szerk. Szirmai Aladár. Tul. ny. Sárík Gyula. Heti 3 szám. Száma 4 f.

Mozi-Ujság. (Békéscsaba.) Szerk.-tul. Balla Sándor. Ny. «Békésm. Függelenség» ny. Megj. «meghatározatlan időközben». Száma 10 f.

A Munkás. (Türkeve.) Szerk. Laskás Mihály. Kiadó: Munkás-Kör. Ny. Daróczy Antal. Száma 10 f.

Pozsonyi Színházi Ujság. Főszerk. dr. Reisz Gyula, fel. Sztankovits János. Ny. Alkalay A. és Fia. Napi-lap. Száma 10 f.

Szabók Lapja. (Kispest.) Szerk.-tul. Bergendy Szilveszter. Ny. (Bpest) Morva Rezsőné. Félhavi. Évi ára 5 kor., száma 20 f.

Szamosvölgyi Vasút Hiv. Lapja. (Dés.) Nyom. Demeter és Kis. Heti.

Szatmári Gazda. Szerk. Világossy Gáspár. Tul. «Szatmárn. Gazd. Egyes.» Ny. Nemes András. Heti-lap. Tagoknak ingyen, különben évi ára 6 kor.

Színházi Ujság. (Győr.) Szerk. «Nemo». Tul. Belföldy Sándor. Ny. Nitsman József. Napi. Évi ára 6 kor., száma 6 f.

Színházi Ujság. (Gyula.) Szerk.-tul. ny. Szedő E. Heti 3 szám. Egész évadra ára 1-20 kor., száma 6 f.

Színházi Ujság. (Nagyvárad.) Szerk. tul. Szász Endre és Incze Ernő. Ny. Neumann Vilmos. Heti. Egész évadra ára 5 kor., száma 10 f.

Színházi Ujság. (Szabadka.) Szerk. Rehorovszky Jenő. Tul. ifj. Oblát Károly. Ny. Szántó Lajos. Napi. Egész évadra ára 6 kor., száma 2 fillér.

Színházi Ujság. (Szarvas.) Szerk.-tul. Feleki Adolf. Ny. «Turul». Dóka Gyula. Napi. Egész évadra ára 2 kor., száma 4 f.

Tisztviselő-Ujság. Szerk. dr. Gál Lajos. Tul. ny. Krausz és Fischer Félhavi. Évi ára 10 kor., száma 50 f.

A Törvény. (Simánd.) Szerk. tul. Mészky Ferencz. Ny. (Arad) «Aradi ny. r. t.» Heti-lap. Évi ára 6 kor., száma 10 f.

A Törvényház. (Ujvidék.) (Előbbi címre: A Törvényházból.) Szerk.

dr. Medveczky Imre. Tul. ny. Ivkovits György. Heti-lap. Évi ára 4 kor.

Variette Ujság (sic!) (Kecskemét.) Szerk. Földváry Ferencz. Tul. ny. Spitzer Vilmos. Napi. Egész évadra (6 óra) 3 kor.

Vásárhelyi Tudósító. (Hódmezővásárhely.) Szerk. Jungbert László. Ny. (Szeged) Endrényi Imre. Gazdáknak ingyen.

Összesen: 25.

VIII. Vegyes tartalmú, nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

Budapesti Útmutató. Szerk. Ádám Árpád. Tul. ny. (Palánka) Csernicsék Imre. Heti-lap. Ingyen.

Felvidéki Hírek. Pozsony-, Nyitra- és Bars megyei Híradó. Szerk. tul. Szabó Lajos; fiókiadóhiv. (Nyitra) «Felsőmagyarorsz. Hirlapvállalat». Ny. (Nyitra) Kapsz G és Kramár V. Heti-lap. Évi ára 12 K, száma 24 f.

Hétfői Közlöny. Szerk. Halmi Árpád (fel.), Nemes Leo. Ny. Pollacsek B. Évi ára 12 K (!), száma 4 f.

Közérdek. Főszerk. dr. Csillag Sándor, fel. sz. Iván Kornél. Ny. «Jókai» ny. Havi 3 szám. Évi ára 8 K, száma 20 f.

Magyar Hirmondó. Szerk. Odri Vilmos (fel.), Herczeg Bernát és Lasztk Manó. Ny. Pollacsek B. Heti. Évi ára 10 K.

Az Út. Szerk. Iván Kornél. Ny. Auer József és Fia. Heti-lap. Évi ára 10 K, száma 20 f.

Összesen: 6.

VIDÉKEN.

Alsó-Temes. (Temeskubin.) Szerk.-tul. dr. Kiss Károly. Ny. (Versecz) Neumann H. Heti. Ára?

Bácsalmás és Környéke. Szerk. dr. Mészáros Miksa. Tul. ny. Horváth Mátyás. Heti-lap. Évi ára 7 K, száma 4 f.

Bánffyhungyadi Hirlap. Szerk. Bón-gérfi Géza. Tul. ny. Ábrahám M. Heti-lap. Évi ára 8 K, száma 20 f.

Beéli Tudósító. Szerk.-tul. Ehrlich Elemér Ákos. Ny. (Gyoma) Kneer Izidor. Megjelenik alkalmilag. Ára?

- Békéscsaba és Vidéke.** Főszerk. dr. Tarján Tibor, fel. sz. Bihari Sándor. Tul. ny. Tevan Adolf. Hetilap. Évi ára 6 K, száma 10 f.
- Békésvármegyei Ellenzék.** (Gyula. A Békésvármegyei Ellenzék és Békésvármegye egyesüléséből.) «II. évf.» Főszerk. Tábit Mihály, fel. sz. dr. Simonka György. Kiadja a szerkesztőség. Ny. «Corvina» ny. Heti 2 szám. Évi ára 10 K, száma 10 f.
- Budafoki Hírlap.** Szerk. tul. Fodor Ernő. Ny. (Bpest) «Corvina». Heti. Évi ára 6 K, száma 12 f.
- Budafok-Tétényi Lapok.** (Budafok.) Főszerk. dr. Lukács Imre, fel. sz. Szeremley Lajos. Kiadja B.-T. Lapkiadó R. T. Ny. (Bpest) Pollacsek B. Heti. Évi ára 5 K, száma 10 f.
- Czeglédi Kis Ujság.** Szerk. Székely Márton. Tul. egy bizottság. Ny. Sárík Gyula. Napilap. Évi ára 8 K, száma 2 f.
- Drávavidék.** (Barcs.) Szerk. Zsoldos Géza. Ny. Szilágyi Gy. Hetilap. Évi ára 10 K, száma 20 f.
- Északkelet.** (Szatmárnémeti.) Szerk. Csomay Győző. Tul. ny. «Északkeleti ny.» Heti. Évi ára 4 K, száma 10 f.
- Fehérgyarmati Hírlap.** Szerk. tul. dr. Magyarádi Boross Lajos. Ny. «Kossuth» ny. Heti. Évi ára 8 K.
- Felvidéki Hírek.** (L. a Budapesten megjelenők közt.)
- Hétfői Híradó.** (Kolozsvár.) Szerk. tul. Longi A. István. Ny. Ajtai K. Albert. Évi ára 6 K.
- Jászárokszállás és Vidéke.** Szerk. dr. Ürményi József (fel.) és Meleghegyi Miklós. Tul. ny. Nigrinyi Ferencz. Hetilap. Évi ára 8 K, száma 16 f.
- Kecskeméti Hírlap.** Főszerk. dr. Hollós Kálmán, fel. Róth Béla. Tul. a szerkesztőség. Ny. Spitzer Vilmos. Heti. Ára 5 K, vidékre 6 K, száma 4 f.
- Kecskeméti Polgár.** Főszerk. Mócza János, fel. Farkas Ignác. Tul. ny. Fischl Dávid. Hetilap. Évi ára 8 K, vidékre 10 K, száma 20 f.
- Kecskeméti Ujság.** Főszerk. dr. Kovács Pál, fel. dr. Réthy Gyula. Ny. G. Fekete Mihály. Napilap. Évi ára 8 K, vidékre 14 K; száma 2 f.
- Komáromi Híradó.** Szerk. - tul. ny. Freisinger M. Heti. Évi ára 8 K, vidékre 10 K, száma 12 f.
- Közérdek-Szövetkezés.** (Kisp.) Szerk. tul. Végh Mihály. Ny. Fischhof Henrik. Hetilap. Évi ára 5 K, száma 20 f.
- Mezőberényvidéki Hírlap.** Szerk. ifj. Domanek István (fel.) és Jankó János. Ny. «Hungaria». Heti. Évi ára 8 kor., száma 16 f.
- Mezőség.** (Mocs.) Szerk. tul. dr. Hajdú Dezső. Ny. (Marosvásárhely) Benkő László. Kétheti. Évi ára 6 kor., száma 24 f. (Előbbi címe: **Mezőségi Hírlap.**)
- Monor és Vidéke.** Szerk. tul. Kunéry Kálmán. Ny. (Czegléd) Sárík Gyula. Heti. Évi ára 8 kor., száma 20 f.
- Nyírbátor és Vidéke.** Szerk. Rudas László. Tul. dr. Mandel Károly. Ny. Friedmann Lipót. Hetilap. Évi ára 8 kor., száma 20 f.
- Piski és Vidéke.** Szerk. Gutt Ágoston. Tul. saját vállalat. Ny. Laufer Vilmos. Hetilap. Évi ára 8 kor., száma 16 f.
- Piskii Híradó.** Szerk. Nuszbaum Lajos. Tul. saját váll. Ny. Laufer.
- Somogyi Ujság.** (Kaposvár.) Szerk. tul. Poór Sándor. Ny. Gerő Zsigmond. Heti. Évi ára 8 kor., száma 20 f.
- Soroksári Hírlap.** Fel. szerk. Tábori Jenő. Tul. a szerkesztőség. Ny. (Bpest) Pollacsek B. Heti. Évi ára 6 kor. Német melléklapja: **Illustriertes Sonntags-Blatt.**
- Szarvas és Vidéke.** (Szünetelés után, XVIII. évf., mint a **Szarvasi Lapok** folytatása.) Szerk. dr. Sámuel Károly. Ny. Sámuel Adolf. Hetilap. Évi ára 8 kor., száma 16 f.
- Szarvasi Hir.** Szerk. Csanády László. Tul. ny. Staffel János. Heti két szám, vasárnap **Don** ó élcz-mellék-lappal. Évi ára 8 kor., száma 10 f.
- Széchenyitelepi Hírlap.** Szerk. Huszár József és a lapbizottság. Kiadja a Sz.-t. Társaskör nevében Németi Elemér. Ny. «Haladás» ny. Tagoknak ingyenes, különben: évi ára 6 kor., száma 10 f.
- Szécsényi Hírlap.** Szerk. dr. Szőke Jenő. Tul. ny. Glattstein Rudolf. Heti. Évi ára 8 kor., száma 16 f.
- Szegedi Néplap.** (Év elején címe még: **Alsótanyai Néplap.**) III. évf.

Szerk.-tul. Rényi Imre. Ny. Endrényi Lajos. Félhavi. Ára 2 kor., száma 2 f.

Tab és Vidéke. Szerk. Esztegar László. Tul. ny. (Kaposvár) Kéthelyi Miksa. Hetilap. Évi ára 8 kor., száma 10 f. — Folytatása: **Tabi Ujság.** Szerk. Noszlópy Tivadar, **Tasnád.** Szerk. dr. Somogyi Endre. Tul. ny. (Nagykároly) A anyák és Tóth. Hetilap. Évi ára 8 kor., lelkészek, tanítók, jegyzők számára 5 kor., száma 20 f.

Ujkécske és Vidéke. Szerk. Sztankó Albert és Filó József. Tul. ny. (K.-Félegyháza) Politzer V. Hetilap. Évi ára 6 kor., száma 12 f.

Ujpesti Napló. Szerk. - tul. Miklós Móríc és Negyedi Szabó Béla. Ny. Csanády. Heti. Évi ára 6 kor., száma 10 f.

Ujvidéki Napló. Fel. szerk.-tul. dr. Tibor Dezső; szerk. Csernyei Mór. Ny. Fuchs Emil és Tsa. Heti. Évi ára 7 kor., száma 8 f.

Polgárok Lapja. (Nagykároly.) Szerk. Darabánt András. Ny. Manyák és Tóth. Heti. Évi ára 2-40 kor., száma 10 f. (Megszűnt.)

Polgárok Lapja. (Nagykároly.) Szerk. tul. Pozsonyi Gábor. Ny. «Petőfi» ny. r.-t. Heti. Évi ára 3-60 kor., vidékre havi 10 f. több.

Összesen : 40.

IX. Hivatalos lap.

VIDÉKEN.

Vármegyei Híradó. A kisküküllő-várm. jegyzők hiv. lapja. (Dicső-szentmárton.) Főszerk. Kerekes Géza, fel. Kúti Béla. Tul. ny. «Erzsébet» ny. (Dosztál Kálmán). Heti. Évi ára 6 kor., száma 10 f.

Összesen : 1.

X. Hirdetési lap.

XI. Melléklapok.

BUDAPESTEN.

Családi Kör. Szerk. Buday Aladár. Tul. ny. «Pázmáneum.» Hetilap.

(Főlapja : **Nagy-Magyarország, Magyar Néplap.**)

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

Dongó. (Főlapja : **Szarvasi Hir.**) Szerk. Csanády László. Tul. ny. Staffel János. Száma külön 6 f. Összesen : 1.

XII. Alkalmi lapok.

BUDAPESTEN.

Észak. Szerk. ? Ny. Franklin-Társulat.

Kupaktanács. Szüreti Ujság. Szerk. «a kupak», kiadják «a budapesti vasgyűrők». Ny. «Világosság». Ingyen.

Nagy-Dob. Szerk. Dóda Béla. Kiadta az Orsz. Közp. Kath. Legényegylet. Ny. Rózsa Kálmán és neje. (Farsangi szám.)

Összesen : 3.

VIDÉKEN.

Alkalmi Híradó. (Ujpest.) Szerk. Bocskor Demeter. Ny. Fuchs Antal.

Bohémia. (Győr.) Szerk. dr. Fischer Gyula. Ny. «Pannonia». Ára 10 f.

A Fiaszkó. (Győr.) Fel. szerk. Porond. Kiadótul. a Győri Jótékony Nőegylet. Ny. «Pannonia». Megjel. jan. 16. Ára ?

A Gyermeekért. (Nagybecskerek.) Szerk. Somfai János. Ny. Pleitz Fer. Pál. Ára ? Megjel. máj. 9, 10.

Hadsereg. Házassági folyóirat. (Szeged.) Szerk. «Pittreich». Kiadó «Kis Kass». Ny. Engel Lajos. Megj. febr. 27.

Kassai Orfeum. Szerk. Gerő Andor. Tul. a «Széchenyi» kioszk. Ny. László Béla, jul. 17.

Mosonvármegye. (Magyaróvár.) Szerkesztő ? Kiadó ? Ny. Ligeti István (febr. 23.) 20 f.

Óvoda. (Kőszeg.) Szerk.-tul. : «volt óvoda-hallgatók». Ny. Rónai Frigyes (Feigl Gyula) febr. 6., ára 40 f.

Röpke Lapok. (Marosvásárhely.) Szerk. Waldapfel Emil. Kiadta : «Transsylvania-Orfeum. Ny. Benkő L. (április).

Segítség. (Békéscsaba.) Szerk. Németh István és Gulyás József; kiadja saját bizottság. Ny. «Békésmegyei Függ.» ny. (ápr).

Sróf. (Adar.) Szerk. «a srófos eszűek». Kiadják: «a kik bevették». Ny. (B.-Gyula) Dobay János. Ára 20 f.

Szenzáció. (Miskolc.) Szerk. «Nekeresd Tőhötöm». Kiadta az Izr. Nőegylet. Ny. Klein és Ludwig (decz. 10.).

Ujság. (Lugos.) Szerk. Szenes Miksa. Kiadó: «Concordia» kert. Ny. ? Ára 25 f.

Vasgyűrő. (Kassa.) Szerk. «Rozsdás». Kiadta «Vasas». Ny. Koczányi Béla (febr. 6.).

Összesen: 14.

Többsz nyelvű lapok.

BUDAPESTEN.

Csemege Ujság. Der Delikatessenhändler. (Magyar és német.)

Időszaki kimutatás a ragadós állapotbetegségek állásáról a m. sz. korona országaiban. Periodische Nachweisung über den Stand der Tierseuchen in den Ländern der hlg. ung. Krone. (M. és n.)

Orsz. Vásári Lap. Landes-Marktblatt. (M. és n.)

Útépítő Munkás. Strassenbauarbeiter. (M. és n.)

Összesen: 4.

VIDÉKEN.

Soroksári Hirlap. Német mellék-lapja: **Illustriertes Sonntags-Blatt.**

Összesen: 1.

II. Német nyelvűek.

a) Politikai tartalmú.

VIDÉKEN.

Bauernbund. Aug. óta új címe: **Deutsch-ungarischer Bauernbund.** (Bonyhád.) Szerk.-tul. Betnár Béla. Ny. Höninger József. Hetilap. Évi ára 4, ill. 10 kor.

Die Zeitung. (Temesvár.) Szerk. ny. Kartjé Mihály. Napi. Évi ára 8-40 kor., száma 2 f.

Összesen: 2.

b) Nem politikai tartalmúak

BUDAPESTEN.

Die Uhren- und Edelmetall-Industrie. (Bécs.) Szerk. Leopold Winter. Ny. (Budapest) Auer József és Tsa.

Összesen: 1.

VIDÉKEN.

Donau-Handels-Zeitung. (Pozsony.) Szerk. Sztrizs J., tul. dr. Moldovan Dénes. Ny. Alkalay A. Heti. Évi ára 12 kor., száma 10 f.

Evangelischer Glaubensbote für die Zips. (Késmárk.) Szerk.-tul. (Sztrázsa) Koch A. Ny. Sauter Pál. Kétheti. Száma 4 f.

Frisch gestimmte Aeolsharfe. (Beszterce.) Ny. Botscher Tivadar. Alkalmi lap.

Kirchliche Blätter. (Nagyszében.) Szerk. dr. Schuller G. A. Tul. ny. Drottelf József. Heti. Évi ára 10 kor.

Neue Lugoser Zeitung. Szerk.-tul. Anwender Henrik. Ny. «Gutenbergs» ny. Száma 20 f.

Der Süden. (Abbazia.) Szerk. - tul. Kreutzer A. Ny. (Fiume) Mohovich E.

Összesen: 6.

III. Szerb nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

БРЕЖИЦА. (Versecz.) Szerk. Vaszilyevits Pera. Ny. Petka-Pavlovits Milán. Havi 3 szám. Évi ára 5 kor.

НОВИНЕ. (Zombor.) Szerk.-tul. ny. Bajits P. Vlad. Hetilap. Évi ára 3 kor.

НОВО ПОЗОРИШТЕ. (Ujvidék.) Szerk. Gruits, Jován. Ny. Matosevits. Napilap. Egész évadra ára 2 kor., száma 8 f.

Összesen: 3.

V. Román nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

Bănatul. (Lugos.) Szerk. - tul. Constantin Neda. Ny. «Gutenberg». Havi 2 szám. Évi ára 3 kor., száma 6 f.

Legia. (Simánd.) Szerk. Mészky,
Francise. Ny. (Arad) «Tribuna»
(Nichin és Tsa). Összesen : 2.

szövetkezet. Havi 2 szám. Évi ára
2 kor.

Összesen : 1.

V. Tót nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Zornička, novinky pre naše dietky.
Szerk. Strýčko Miloš. Tul. ny. saját

VIDÉKEN.

Slovenský Máj. (Pozsony.) Szerk.
Chrobačinský Jan. Ny. (Holics) J.
Malovaný.

Összesen : 1.

Statisztikai összefoglalás.

Magyar nyelvű hírlapok :

		Megszűntek	Ujak	Különbözet	
I. Politikai napi :	Budapest	—	3	—	3
	vidéken ...	7	8	+	1
II. Politikai heti :	Budapest	8	5	—	3
	vidéken ...	10	7	—	3
III. Vegyestartalmú képes :	Budapest	1	—	—	1
	vidéken ...	—	—	—	1
IV. Vallás- és tanügyi :	Budapest	4	6	+	2
	vidéken ...	1	5	+	4
V. Szépirod. és vegyestart. :	Budapest	—	—	—	—
	vidéken ...	—	2	+	2
VI. Humorisztikus :	Budapest	1	5	+	4
	vidéken ...	2	9	+	7
VII. Szaklapok :	Budapest	34	44	+	10
	vidéken ...	28	25	—	3
VIII. Nem politikai :	Budapest	2	6	+	4
	vidéken ...	32	40	+	8
IX. Hivatalos :	vidéken ...	—	1	+	1
X. Hirdetési :	—	—	—	—	—
XI. Vegyes melléklapok :	Budapest	—	1	+	1
	vidéken ...	—	1	+	1
XII. Alkalmi lapok :	Budapest	3	3	—	—
	vidéken ...	14	14	—	—
Összesen Budapest		53	33	—	20
vidéken ...		94	112	+	18
Együttvéve ...		147	145	—	2

Nem magyar nyelvűek :

		Megszűntek	Ujak	Különbözet	
Német :	politikai, vidéken ...	2	1	—	1
	nem politikai, Budapest	4	1	—	3
	vidéken ...	4	6	+	2
Szerb :	nem politikai, vidéken ...	2	3	+	1
Tót :	nem politikai, Budapest	1	1	—	—
	vidéken ...	3	—	—	3
Román :	politikai, vidéken ...	1	—	—	1
	nem politikai, vidéken ...	4	2	—	2
Összesen Budapest		5	2	—	3
vidéken ...		16	2	—	4
Együttvéve ...		21	16	—	5
Végösszeg ...		168	161	—	7

II.

Folyóiratok.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

A) *Megszűnt folyóiratok.*

I. Magyar nyelvűek.

- Állami Népoktatás. (Csongrád.) Kétheti lappá vált.
Az Atléta. (Budapest.)
Badacsony és Vidéke. (Badacsony.)
Bádogosok és Szerelők Havi Értesítője. (Budapest.)
Czipésziparosok Szemléje. (Budapest.)
Család és világ. (Budapest.)
El a pálinkával. (Budapest.)
Építőipari Értesítő. (Miskolcz.)
Evangeliumi énekesek Lapja. (Budapest.)
Fehérneműtisztító Munkások Szaklapja. (Budapest.)
Férfi Divat. (Budapest.)
Férfiszabók Tanácsadója. (Budapest.)
A Fiumei Magyar Kör Értesítője. (Fiume.)
Földmívelési Értesítő Gazdasági Szemléje. (Budapest.)
A Hadsereg. (Arad.) Kétheti lappá vált.
Hajnal. (Budapest.)
Hangszerkészítők Szaklapja. (Budapest.)
Helyi Iparvédelem. (Bács.)
Az Idő. (Szeged.)
A Jövő. (Budapest.)
Kocsigyártó Ipar. (Budapest.)
Közzolgák Szaklapja. (Budapest.)
A Lakatos. (Budapest.)
A Magyar Fogtechnikus. (Budapest.)
Magyar Grafikus. (Budapest.)
Magyarországi Borbély- és Fodrászsegédek Szaklapja. (Budapest.)
Nagybecskereki Értesítő. (Nagybecskerek.)
Nagykereskedelmi Alkalmazottak Lapja. (Budapest.)
Népakarat. Társadalmi és politikai havilap. (Budapest.)
Népszövetség. (Nagyatna.)
Növényteni Közlemények. (Budapest.) Folytatódik Botanikai Közlemények czimen.
Odontotechnikai Közöny. (Bpest.)
Az Országos Rabbiegyesület Havi Közönye. (Nagykanizsa.)
Otthon. (Budapest.)
Otthonunk. (Budapest.)
Paedagogiumi Ifjuság. (Budapest.)
Pótfüzetek a Természettudományi Közönyhöz. (Budapest.) Kétheti lappá vált.
Szamosujvár Szemlézője. (Szamosujvár.)
Személyszállító Munkás. (Budapest.)
Szemléltető Oktatás. (Budapest.)
Természettudományi Közöny. (Budapest.) Kétheti lappá vált.
Törekvés. (Nagytapolcsány.)
Tűzoltók és Mentők Szakközönye. (Budapest.)
Új Élet. (Marosvásárhely.)
Új Kor. (Budapest.)
Unitárius Közöny. (Kolozsvar.)
Vasuti Album. (Szolnok.)
A Vegyészeti Munkás. (Budapest.)
Világítási Munkások Szaklapja. (Budapest.)
Világosság. (Máramarossziget.)
Zalogházi Értesítő. (Budapest.)

II. Idegen nyelvűek.

- Ahavat Cion. (Máramarossziget.)
Dennica. (Liptószentmiklós)
Die freie Warte. (Wien—Pozsony.)
Kazateľňa. (Rózsahegy.)
Praktický včelár. (Rózsahegy.)
Der Reisekromer. (Sopron.)
Slovenský Obzor. (Szabolcsa.)
Die Weltwirtschaft. (Sopron.)

B) Új folyóiratok.

I. Magyar nyelvűek.

Állattenyésztési Szemle. Szerk. Kerpely Béla. Szombathely. Ny. «Vasvármegye» nyomdavállalat. I. évf. 1909. Havi. Ára 12 kor.

Az Aranyműves. A budapesti arany- ezüstművesek és rokonszalmák munkásainak hivatalos lapja. Szerk. Rosenblüh Jakab. Budapest. Ny. Fried és Krakauer. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor 40 fill.

Barsi Gazda. Köz- és mezőgazdasági szakközlöny. A «Barsvármegyei Gazdasági Egyesület» hivatalos lapja. Szerk. Levatic László. Léva. Ny. Schulcz Ignác. I. évf. 1910. Havi. Ára 4 kor.

Bibliai Utmutató. Szerk. Harsányi Pál. Gyoma. Ny. Kner Izidor. I. évf. 1909. Megjelenik évenként 4-szer. Ára 5 kor.

Budapesti Pinczéregylet. Hivatalos közlöny. Szerk. Faragó Dezső. Budapest. Ny. Világosság kny. r.-t. I. évf. 1909. Havi. Ára 3 kor 60 fill.

Diákvilág. A magyar keresztény diákmozgalom közlönye. Szerk. Victor János. Budapest. Ny. Spitzer Sándor. Komárom. I. évf. 1909. Havi. Ára 1 kor.

Egyesült Erővel. A Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének és a sz.-et alkotó egyesületek legtöbbjének hivatalos közlönye. Szerk. Rosenberg Auguszt és Szemere Ilona. Budapest. Ny. Szammer Imre. Székesfehérvár. I. évf. 1909. Megjelenik évenként 10 szám. Ára 3 kor.

Erdészeti Ujság havi szemléje. Szak- és társadalmi lap az erdészeti és vadászati személyzet részére. Szerk. Podhradszky Emil. Szászsebes. Ny. Szászvárosi kny. r.-t. XIII. évf. 1909. Havi. Ára 9 kor. 60 fill.

Euterpe. Zenemű-ujdonságok közlönye. Szerk. Molitor Oszkár. Budapest. Ny. Eberle József és társa. I. évf. 1909. Évenként 3 szám. Ára ?

Felsőgöd és Környéke. Társadalmi és közgazdasági közlöny. Szerk. Heyek Ede. Felsőgöd. Ny. Thália

kny. Budapest. I. évf. 1909. Havi. Ára 3 kor.

Festők Szaklapja. Szerk. Széll Mihály. Budapest. Ny. Világosság kny. VI. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.

Gondviselés. A szövetkezeti ügy és a közjótékonyág szolgálatában álló társadalmi szaklap. Szerk. Paur Ödön. Budapest. Ny. Pátria kny. I. évf. 1909. Havi. Ára ?

Gyakorló Gyorsíró. A Gabelsberger-Markovits-rendszer szerint. Szerk. Bajusz Károly. Budapest. Ny. Pesti knyomda r.-t. I. évf. 1909. I. évf. Havi. Ára 3 kor.

Gyógytár adás-vételi Tudósító. Szerkeszti? Budapest. Ny. Fried és Krakauer. I. évf. 1909. Havi. Ára ?

Háztartás. A Háztartás fogyasztási szövetkezet lapja. Szerkeszti? Szombathely. «Vasvármegye» nyomdavállalat. II. évf. 1909. Havi. Ára 1 kor. 20 fill.

Hadtörténelmi Közlemények. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti Szendrei János. Budapest. Ny. Franklin-társ. XI. évf. 1909. Megjelenik évnegyedenként. Ára 10 kor.

Ipartesületi Értesítő. Az Ipartestületek Országos Szövetségének közlönye. Szerk. Dóczi Sámuel. Budapest. Ny. «Európa» kny. I. évf. 1909. Megjelenik negyedévenként. Ára 1 kor.

Iparvédelem. A «Tulipán Szövetség Magyar Védőegyesület» hivatalos közlönye. Szerk. Csongor György. Budapest. Ny. Stephaneum. V. évf. 1909. Havi. Ára 10 kor.

Kassavidéke. Balneologiai, turisztikai és idegenforgalmi képes folyóirat. Szerk. Kemény Lajos. Kassa. Ny. Werfer Károly. X. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.

Kert és Gazdaság. Kertészek és Kertgazdák Országos Szöv. hivatalos lapja. Szerkeszti? Szeged. Ny. Engel Lajos. I. évf. 1909. Havi. Ára 3 kor.

Könyvipar. A sokszorosító ipar érdekeit szolgáló szaklap. Szerk. Augenföld M. Miksa. Budapest. Ny. Légrády testv. I. évf. 1909. Havi. Ára ?

- Közélelmezés.** Élelmiszerkereskedelmi szaklap. Szerk. Hell Lajos. Budapest. Ny. Bruckner Gyula. I. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.
- Közlemények Szepestvárm. mult-jából.** Szerk. Förster Jenő. Lőcse. Ny. Reiss J. T. I. évf. 1909. Megjelenik negyedévenként. Ára 6 kor.
- Közművelődési Értesítő.** A Veszprémmegyei Magyar Közművelődési Egyesület hivatalos tudósítója. Szerk. Zsigmond János. Veszprém. Ny. Egyházmegyei kny. I. évf. 1909. Megjelenik? Tagoknak ingyen.
- Magyar Gyógypedagógia.** Szerk. Berkes János. Budapest. Ny. Bichler J. I. évf. 1909. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 10 kor.
- Magyar Gyorsiró.** Szerk. Bantler Odón. Budapest. Ny. Heisler és Kószol. XXII. évf. 1909. Havi. Ára 5 kor.
- Magyar Méhészek Lapja.** Szerk. Donáth Aladár. Janakfalva. Ny. Láng József Nagyváradon I. évf. 1909. Megjelenik kéthavonként Ára 4 kor.
- Magyar Szénujság.** Szerk. Vámos Fülöp. Budapest. Ny. Révay és Salamon. I. évf. 1909. Havi. Ára 10 kor.
- A Munkás.** A szociáldemokrata munkáspárt hiv. lapja. Szerk. Laskai Mihály. Turkeve. Ny. Daróczy Antal. I. évf. 1909. Havi. Ára 1 kor.
- Műszaki Szemle.** Szerk. Lázár Albert és Gergely Vilmos. Budapest. Ny. Bercsényi ny. I. évf. 1909. Havi. Ára 8 kor.
- Ne csüggedj el.** Szerk. Pesti János. Budapest. Ny. Rothberger és Weisz. I. évf. 1909. Havi. Ára 70 fill.
- Nemzeti Függetlenség.** A 48-as radikális szocialista párt hivatalos lapja. Szerk. Kozárovits Kálmán. Budapest. Ny. Uránia kny. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor.
- Népakarát.** Szociáldemokrata közlöny. Szerk. Gyikos Mihály. Losonc. Ny. Világosság kny. Budapest. I. évf. 1909. Havi. Ára 5 kor.
- Népjog.** A nőgrádi szociáldemokrata párt politikai és gazdasági közlönye. Szerk. Gyikos Mihály. Losonc. Ny. Világosság kny. Budapest. II. évf. 1909. Havi. Ára 5 kor.
- Az Országos Birói és Ügyészi Egyesületek Értesítője.** Szerk. Márkus Dezső. Budapest. Ny. Franklin-társ. I. évf. 1909. Megjelenik évenként 6-szor. Ára 4 kor.
- Az Országos Hajós Szövetség Központi Értesítője.** Szerk? Budapest. Ny. «Globus» r.-t. kny. 1909. Megjelenik? Ára? Tagoknak ingyen.
- A Pannonia Evezős Club Értesítője.** Szerk. Zádor Béla. Budapest. Ny. Károlyi György. I. évf. 1909/10. Havi. Ára?
- Polgárok Lapja.** Közérdekű havi lap. Szerk. Thurner Albert és Tanódy Endre. Szatmár. Ny. Szabadsajtó kny. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor. 40 fill.
- Posta és Táviró Tarifák.** Szerk. Várad Aladár. Budapest. Ny. Markovits és Garai. I. évf. 1908/9. Megjelenik negyedévenként. Ára 2 kor.
- Országos Fogászati Közlöny.** A Budapest székesfővárosi fogtechnikuskok ipartestületének és a Fogtechnikuskok Országos Szövetségének hivatalos lapja. Szerk. Barna Izidor. Budapest. Ny. Uránia kny. I. évf. 1909. Megjelenik? Ára 12 kor.
- Postaügyi Közlöny.** Ismeretterjesztő havi folyóirat. Szerk. Énekes Zsigmond. Pozsony. Ny. Angermayer Károly I. évf. 1909. Havi. Ára 6 kor.
- Pozsonyi Értesítő.** Szerk. Pichler H. Lajos. Pozsony. Ny. Angermayer Károly. I. évf. 1909. Évenként 10 száma jelenik meg. Ára 2 kor.
- Radikális Ellenőr.** A magyar egyetemi és főiskolai ifjúság érdekeit szolgáló társadalmi folyóirat. Szerk. Kovásznai Gábor. Budapest. Ny. Bercsényi kny. r.-t. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor.
- Szabadalmi és Védjegy-Jog Tára.** Szerk. Elek Béla. Budapest. Ny. «Bíróági Szemle» kny. I. köt. 1909. Havi. Ára 16 korona.
- Széchenyi-telepi Közlöny.** Társadalmi és közgazdasági lap. A «Széchenyi-telepi Polgári Kör» hiv. közlönye. Szerk. Eichenwald Lajos. Rákospalota. Ny. Goldschmidt testvérek. I. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.
- «Szent Erzsébet» háziipari műintézet és a Jézus Szent Szíve Paizs kiadóhivatala havi közle-**

- ménye. Szerk. Auffenberg József. Budapest. Ny. Naftáli Á. I. évf. 1909. Havi. Ára ?
- A Szikviz- és Szénsavipar Lapja.** Szerk. Hoffmann Géza. Budapest. Ny. Schmelcz és Misner. I. évf. 1909. Havi. Ára 6 kor.
- Szövetkezeti Értesítő.** Az általános fogyasztási szövetkezet hivatalos közlönye. Szerk. Peidl Gyula. Budapest. Ny. Világosság kny. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor.
- A Társadalmi Múzeum Értesítője.** Szerk. és kiadja a társadalmi múzeum. Budapest. Ny. Posner Károly Lajos és fia. I. évf. 1909. Megjelenik évenként 6-szor. Ára 4 kor.
- Tokaji Bor.** Szerk. Hegedüs Sándor. Tokaj. Ny. Fränkel Dezső. I. évf. 1909. Megjelenik negyedévenként. Ára ?
- Uj Élet.** Társadalomtudományi művészeti és szépirodalmi folyóirat. Szerk. Kézai Simon. Szeged. Ny. Dugonics kny. r-t. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor.
- Vasut-sok Lapja.** A magyar szent korona országai vasutas szövetsége pozsonyi kerületének hivatalos értesítője. Pozsony. Ny. Alkalay Adolf és fia. I. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.
- Világposta — Bélyeghírlap.** Bélyeggyűjtők szaklapja és szépirodalmi közlöny. Szerk. Abonyi Zsigmond. Temesvár. Ny. Moravetz testvérek. I. évf. 1909. Havi. Ára 2 kor.
- II. Idegen nyelvűek.**
- Archivum zoologicum.** Szerk. Pete Cs., Madarász Gy. és Csiki E. Budapest. Ny. Hornyánszky Viktor. I. köt. 1909. Megjelenési ideje határozatlan. Ára 25 kor.
- Bănatul.** Foe socială, culturală, industrială și economică. Szerk. Neda Konstantin. Lugos. Ny. Husvéth és Hoffer. I. évf. 1909. Havi. Ára 3 kor.
- Bulletin officiel de l'union internationale contre le duel et pour la protection de l'honneur.** Szerk. Gergely Ede. Budapest. Ny. Pesti Lloyd kny. 1909. Megjelenik ? Ára ?
- Educatorul.** Organ oficial al Reuniunii învățătorilor din Eparhia Caransebeșului. Szerk. Bizerea P. Oravicza. Ny. Progresul ny. I. évf. 1909. Havi. Ára 4 kor.
- Von der Heide.** Monatschrift für Kultur und Leben. Szerk. Orendi-Hommenau Viktor. Temesvár. Ny. Délmagyarországi kny. I. évf. 1909. Havi. Ára ?
- Monats-Berichte der pädagogischen Landes-Bibliothek, und des Museums für Lehrmittel.** Szerkeszti az orsz. pädagogiai könyvtár. Budapest. Ny. Franklin-társ. I. évf. 1909. Megjelenik negyedévenként. Ára ?
- Das Neue Europa.** Kiadja Blaskovich Sándor. Budapest. Ny. Révay és Salamon. 1909. Havi. Ára ?
- Der Polizeihund.** Organ des österr.-ungar. Polizeihund-Vereins. Szerk. Harbauer Károly. Wien. Ny. Röttig Gusztáv és fia Sopronban. I. évf. 1909. Havi. Ára 3 kor. 60 fill.
- Průdy.** Revue mladého slovenska. Szerk. Klimáček Sándor. Budapest. Ny. Parička János Rózsahegyen. I. évf. 1909. Havi. Ára 6 kor.
- Răvașul.** Revistă culturală ilustrată. Szerk. Dăianu Elie. Kolozsvár. Ny. «Carmen» kny. VII. évf. 1909. Havi. Ára 10 kor.
- Sv. Adalbert.** (Vojtech.) Mesačník na obranu katolíckej viery. Szerk. Buday József. Pozsony. Ny. Kath. irod. és nyomdai r-t. I. évf. 1909. Havi. Ára 75 fill.
- Živý Kresťan.** Szerk. Jamarik Pál. Modor. Ny. Rohacssek Simon. I. évf. 1909. Havi. Ára 20 cts.

Statisztikai adatok összefoglalása.

Magyar nyelvű folyóiratok :

	Megszüntek	Ujak	Különbözet
Budapesten	46	57	+ 11
Vidéken	32	20	— 8
Együttvéve... ..	78	77	— 1

Nem magyar nyelvűek :

		Megszüntek	Ujak	Különbözet
Német :	Budapesten	—	2	+ 2
	vidéken ...	2	2	— —
Francia :	Budapesten	—	1	+ 1
Román :	vidéken ...	—	3	+ 3
Tót :	Budapesten	—	1	+ 1
	vidéken ...	4	2	— 2
Héber :	vidéken ...	1	—	— 1
Latin :	Budapesten	—	1	+ 1
Összesen	Budapesten	—	5	+ 5
	vidéken ...	6	7	+ 1
Együttvéve... ..		6	12	+ 6
Végösszeg		84	99	+ 15

FÜGGELÉK.

A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája 1780-tól 1909-ig.

Id. SZINNYEI JÓZSEF nyomán.

Az első magyar hírlap 1780 jan. 1-én jelent meg Pozsonyban (Rát Mátyás *Magyar Hirmondó-ja*). Budapesten 1788 okt. 8-án, szerdán indult meg az első magyar rendes hírlap *Magyar Merkurius* címmel, hetenként kétszer járt és Paczkó Ferencz betűivel nyomtatott Pesten. A második lap Pesten az 1806 jul. 2-án keletkezett *Hazai Tudósítások*: szerk. Kulcsár István. Ez volt az első magyar hírlap, mely 4-rét alakban jelent meg és hosszabb életű volt.

1830-ban 10 magyar hírlap és folyóirat jelent meg.

1840 elején 26 magyar lap volt hazánkban.

1847-ben 33.

1848—49-ben 86 magyar hírlap jelent meg.

1850 elején 9 lap adatott ki magyar nyelven.

1854 márcz. 5-én, mikor a *Vasárnapi Ujság* megindult, ezzel együtt 20 magyar hírlap és folyóirat jelent meg.

1861 elején, midőn az első évi rendes hírlapkimutatást a *Vasárnapi Ujság* közli, 52 volt a magyar hírlapok és folyóiratok száma.

1862-ben...	65	1886-ban...	516
1863-ban...	80	1887-ben...	539
1864-ben...	70	1888-ban...	561
1865-ben...	75	1889-ben...	600
1866-ban...	81	1890-ben...	636
1867-ben...	80	1891-ben...	645
1868-ban...	140	1892-ben...	676
1869-ben...	163	1893-ban...	699
1870-ben...	146	1894-ben...	735
1871-ben...	164	1895-ben...	806
1872-ben...	198	1896-ban...	801
1873-ban...	201	1897-ben...	1100
1874-ben...	208	1898-ban...	1207
1875-ben...	246	1899-ben...	1103
1876-ban...	240	1900-ban...	1132
1877-ben...	268	1901-ben...	1156
1878-ban...	281	1902-ben...	1216
1879-ben...	321	1903-ban...	1262
1880-ban...	368	1904-ben...	1330
1881-ben...	356	1905-ben...	1615
1882-ben...	412	1906-ban...	2292
1883-ban...	427	1907-ben...	2069
1884-ben...	482	1908-ban...	2059
1885-ben...	494	1909-ben...	2056

hírlap és folyóirat jelent meg magyar nyelven.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, IV., *Ferencziek-tere* 2. A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—17. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1906-ban. I. A magyar hírlapirodalom, Zászló Jánostól. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 10 fillér. Kiegészítik: *A hazai hírlapirodalom 1907-ben, illetve 1908-ban és 1909-ben. I. Hírlapok, Kereszty Istvántól. II. Folyóiratok, Horváth Ignácztól.* Egy-egy füzet ára 50 fillér.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an ; prix du volume
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs.

Nouvelle série. XVIII. volume. III-e
livraison. Juillet—Sept. 1910.

SOMMAIRE.

	Page
Dr. Paul Gulyás. Le plan de la nouvelle bibliothèque municipale	193
Eugène Vértessy. Les manuscrits de Charles Hugo à la Bibliothèque du Musée Nat. Hongrois	214
Dr. Paul Gulyás. Contributions à la littérature sur la comète de 1680. (Première partie, avec trois vignettes)	242
Indicateur officiel. La Bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le II ^e trimestre de 1910	263
La bibliothèque de l'Académie Hongroise des Sciences en 1909	267
Littérature. Paul Kersten: Der exakte Bucheinband. Par le <i>dr. Paul Gulyás.</i> — Dr. Paul Gulyás: Les bibliothèques populaires de Paris et de Londres. Par <i>Ch. d'I.</i> — Catalogue de la bibliothèque de l'école polytechnique de Budapest. Par <i>Σ.</i>	269
Revue des périodiques étrangers	276
Ignace Horváth. La littérature bibliographique hongroise dans le premier semestre de 1910	280
Notices. Léopold Delisle †. (<i>Σ.</i>) — Dr. Louis Katona †. (<i>Gl.</i>) — Nominations à la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois. — Voyages d'étude des bibliothécaires du Musée Nat. Hongrois. — La bibliothèque d'un juge de comitat au XVIII ^e siècle. (<i>Benjamin Zsoldos.</i>) — Sur l'histoire des relieurs de Kassa. (<i>Coloman Timár.</i>) — Un hébraïsant hongrois inconnu. (<i>Dr. Arthur Marmorstein.</i>)	283
Changements dans l'état des imprimeries en Hongrie mai—août 1910	288
Supplément. Les journaux et périodiques hongrois en 1909	1—20

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.